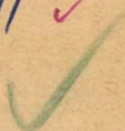
MOMENTE DIN ISTORIA POPORULUI ROMÂN

MOMENTE DIN ISTORIA POPORULUI ROMÂN

EDITURA POLITICĂ
Bucureşti — 1966

MOMENTE DIN ISTORIA POPORULUI ROMÂN

EDITURA POLITICĂ
București — 1966

I

FORMAREA LIMBII ŞI A POPORULUI ROMÂN. APARIŢIA PRIMELOR STATE FEUDALE PE TERITORIUL ŢĂRII NOASTRE

Autor:
Prof. univ. **Gheorghe Ştefan,**
membru corespondent al Academiei
Republicii Socialiste România

I

FORMAREA LIMBII ȘI A POPORULUI ROMÂN. APARIȚIA PRIMELOR STATE FEUDALE PE TERITORIUL ȚĂRII NOASTRE

Autor :
Prof. univ. **Gheorghe Ștefan,**
membru corespondent al Academiei
Republicii Socialiste România

1. FORMAREA LIMBII ŞI A POPORULUI ROMÂN

Formarea limbii şi a poporului român constituie unul dintre capitolele fundamentale ale istoriei patriei. De aceea, printre problemele de bază ale cercetării istorice, abordate pe larg de pe poziţiile materialismului istoric, un prim loc îl ocupă procesul de formare a limbii şi a poporului român. Această problemă a frămîntat multă vreme istoriografia română şi cea străină.

Cronicarii din secolele XVII-XVIII, corifeii Şcolii ardelene, iar mai tîrziu reprezentanţi de frunte ai ştiinţei istorice româneşti ca A. D. Xenopol, D. Onciul, N. Iorga şi alţii au adus, ţinînd seama de vremurile în care au trăit, contribuţii preţioase la elucidarea acestui proces complex. Însă limitele de clasă ale vechilor istorici, metoda lor idealistă de cercetare i-a împiedicat pe aceştia să clarifice pînă la capăt problema formării poporului şi a limbii române.

Analizînd dezvoltarea societăţii omeneşti de pe teritoriul patriei noastre în lumina materialismului dialectic şi istoric, istoriografia marxistă din ţara noastră a dat un răspuns ştiinţific acestei probleme fundamentale.

Românii încep să fie cunoscuţi sub denumirea de *vlahi, valachi, blachi* pe la sfîrşitul secolului al X-lea. Faptul că vecinii denumeau în acelaşi fel populaţia care locuia atunci pe teritoriul patriei noastre este o dovadă grăitoare că în preajma acelei date poporul român era format.

Dar acest proces a început cu cîteva secole mai înainte, după cucerirea Daciei de către romani.

Cercetările arheologice au arătat că teritoriul patriei noastre a fost locuit din cele mai vechi timpuri. De ase-

menea, izvoarele scrise ne transmit importante știri despre cei mai vechi locuitori. Astfel, teritoriul țării noastre a fost locuit cu mult timp înainte de cucerirea romană de daco-geți, popor de neam tracic, care se găseau în plină dezvoltare economică, culturală și politică.

Dezvoltarea forțelor de producție în Dacia și împărțirea tot mai mult a societății în exploatatori și exploatați, în bogați și săraci, au dus, în prima jumătate a secolului I înaintea erei noastre, la formarea statului sclavagist începător dac, sub conducerea lui Burebista. Statul sclavagist dac s-a consolidat spre sfîrșitul secolului I al erei noastre, sub conducerea lui Decebal. În urma războaielor de cucerire a Daciei, pe care romanii le-au dus sub conducerea împăratului Traian în anii 101—102 și 105—106, Dacia a fost ocupată și transformată în provincie romană. Din anul 106 pînă în anul 271, cînd stăpînirea romană s-a retras, Da- a făcut parte din imperiul roman, ca provincie romană.

...ția daco-romană

Factorul de bază în formarea poporului român a fost ...opulația daco-romană. Ea s-a format în timpul stăpînirii Daciei de către romani.

Populația băștinașă dacică a continuat să viețuiască și să muncească în mod neîntrerupt pe teritoriul Daciei în timpul stăpînirii romane, păstrîndu-și pe alocuri chiar forme de organizare proprii în mediul sătesc. Astfel, una din aceste forme de organizare care și-a dovedit trăinicia în cursul stăpînirii romane a fost *obștea sătească de agricultori și păstori.*

În ceramică se păstrează și continuă să se lucreze în acest timp vase specifice populației dacice. Ceramica romană, lucrată în atelierele provinciei Dacia, capătă o înfățișare locală sub influența olăriei practicate de populația băștinașă.

În cimitirele descoperite lîngă Sibiu, Făgăraș, lîngă Alba Iulia, în apropiere de Turda, în regiunea Mureș-Autonomă Maghiară, Arad etc., ținuturi locuite de țărănimea dacică și în timpul stăpînirii romane s-a păstrat obiceiul arderii (incinerării) morților, caracteristic populației dace, în timp ce romanii practicau înmormîntarea (înhumarea).

Deși masa principală a dacilor se afla la sate, unii trăiau în așezările orășenești. Este vorba de membrii cla-

sei conducătoare a societății sclavagiste dace, care s-au romanizat cei dintîi și au intrat în rîndurile clasei dominante, primind nume romane o dată cu cetățenia.

Încă în primii ani ai ocupației romane s-au putut organiza cu recruții din Dacia mai multe unități de trupe auxiliare. În timpul serviciului militar ei se romanizau, iar la ieșirea din armată primeau cetățenia romană.

Dacii trăiseră și au continuat să trăiască și pe teritoriul neocupat de romani, în Moldova, în Crișana și Maramureș, unde imperiul roman nu și-a putut întinde stăpînirea. În aceste ținuturi s-au retras și unii din dacii care trăiseră în teritoriul cucerit de romani și care doreau să fie liberi.

În timpul stăpînirii romane, dacii au fost supuși procesului de romanizare. Treptat, treptat, ei și-au însușit limba latină și cultura romană, au asimilat din obiceiurile și felul de viață al romanilor. Romanizarea s-a făcut — așa cum vom arăta mai departe — și cu forța, prin presiunea cuceritorilor romani asupra populației băștinașe. La rîndul lor, dacii și-au adus contribuția la formarea unei culturi populare daco-romane.

Romanizarea băștinașilor daco-geți s-a petrecut, în principal, în cursul celor 165 de ani de stăpînire romană (anii 106—271 ai erei noastre). Procesul de romanizare nu s-a limitat însă numai la cei 165 de ani, cît a durat stăpînirea romană în Dacia, ci a avut o durată mult mai lungă, de aproximativ șase-șapte sute de ani, dacă ținem seama de faptul că limba și cultura romană începuseră să pătrundă în Dacia înainte de cucerirea romană și că romanizarea n-a încetat o dată cu retragerea stăpînirii romane din Dacia.

Ca și în alte teritorii cucerite, romanii au adus și au colonizat în Dacia populații din alte părți ale imperiului roman care vorbeau limba latină. Acestor coloniști, veniți din Tracia, Moesia, Galia, Panonia, Asia Mică, romanii le-au dat pămînt sau posibilitatea de a se ocupa cu meșteșugurile și de a face comerț.

În timpul celor 165 de ani de stăpînire a Daciei, romanizarea a fost posibilă datorită caracterului deosebit al

colonizării la care a fost supusă această provincie. Este bine cunoscut faptul că Dacia a fost colonizată în mod organizat, din inițiativa și cu sprijinul direct al statului. O asemenea colonizare, masivă și organizată, caracteristică Daciei, era determinată de interesele economice, politice și militare ale imperiului roman. Ea urmărea punerea în valoare a imenselor bogății naturale ale Daciei și transformarea teritoriului ei într-un mare cap de pod roman, împlîntat ca un pumnal în lumea „barbară" — așa numeau romanii pe toți cei care nu vorbeau limba latină — din marele spațiu de la nord de Dunăre și Marea Neagră și menit să asigure liniștea frontierei statului roman la Dunărea de jos.

Pentru realizarea acestor țeluri, în Dacia au fost aduse un mare număr de unități militare, care trebuiau să asigure menținerea dominației stăpînilor de sclavi, să vegheze la liniștea imperiului și la apărarea granițelor sale. Pămîntul noii provincii Dacia a intrat în proprietatea statului roman, care a încredințat o parte din el stăpînilor de sclavi. După anexarea Daciei s-au întemeiat numeroase comunități de cetățeni romani în localități ca Sarmizegetusa, Apulum (Alba Iulia), Potaissa (Turda), Napoca (Cluj), Drobeta (Turnu-Severin) etc. Numele acestor localități sînt dacice, populația băștinașă fiind singura care a putut transmite cuceritorilor romani vechile numiri.

Cei mai mulți coloniști așezați în Dacia veneau din provinciile vecine, alții din provincii mai depărtate. Deși coloniștii aparțineau unor populații diferite, toți erau însă purtătorii culturii romane și erau uniți prin limba comună pe care o vorbeau, limba latină. Peste tot unde limba latină s-a încrucișat cu limbile unor populații aflate pe o treaptă de dezvoltare social-economică mai înapoiată, ea a biruit și a înlocuit graiurile locale. Aceasta s-a impus ca limbă de comunicare între toți locuitorii provinciilor imperiului roman. Limba latină fiind limba oficială a administrației, armatei, justiției, limba orașului, era o necesitate a vieții sociale și economice în relațiile dintre locuitorii Daciei, fie coloniști, fie băștinași.

Rolul cel mai activ în procesul de romanizare l-au avut orașele. În zonele muntoase, locuite mai mult de

băștinași și în care predomina viața sătească, agricolă și păstorească, romanizarea s-a făcut mai lent, dar s-a păstrat și s-a extins treptat, cuprinzînd cu timpul și zonele de margine ale Daciei, de pildă Moldova și Maramureșul.

Armata a avut, de asemenea, un rol deosebit în romanizarea populației locale. Influența ei se exercita prin tinerii băștinași care se înrolau în armată datorită avantajelor de care se bucurau, mai întîi ca soldați, apoi, după ce ieșeau din armată, ca veterani. Ca soldați ei nu mai erau considerați sclavi, își însușeau limba și cultura romană, iar după cei 20—25 de ani de serviciu obțineau cetățenia romană și primeau pămînt în calitate de veterani. O însemnătate tot așa de mare au avut-o căsătoriile soldaților și veteranilor romani cu femei băștinașe. Copiii rezultați din asemenea căsătorii se bucurau de toate avantajele cetățenilor romani.

Din cele arătate pînă acum reiese că romanizarea accentuată a populației băștinașe a început încă în primii ani de după cucerire, colonizarea Daciei de către statul roman în scopuri economice, strategice și politice fiind mai puternică decît în oricare altă provincie a imperiului roman. Romanizarea a fost foarte puternică în Scythia Minor (Dobrogea de azi), unde cu mult înainte ajunseseră negustori din imperiul roman.

Conviețuirea din ce în ce mai strînsă a dacilor cu coloniștii de limbă latină și de cultură romană a avut ca rezultat contopirea elementului băștinaș dacic cu cel roman. În momentul părăsirii Daciei de către autoritățile romane, procesul de asimilare a băștinașilor era foarte înaintat.

Dezvoltarea populației băștinașe după părăsirea Daciei de către romani

Începînd din secolul al III-lea, în întregul imperiu roman procesul de destrămare a orînduirii sclavagiste se adîncește. În Dacia, imperiul roman face din ce în ce mai greu față deselor răscoale ale sclavilor și atacurilor dacilor liberi din afară, cît și atacurilor popoarelor migratoare. În anul 271, cînd n-a mai putut să facă față luptei de eliberare crescînde a populației subjugate și atacurilor din afară, stăpînirea romană din Dacia

— armata, autoritățile și cea mai mare parte a clasei stăpînitoare — este nevoită să se retragă.

După părăsirea oficială a Daciei de către romani, majoritatea populației a rămas pe loc, continuîndu-și viața și activitatea. Țărănimea daco-romană, sclavii, toți aceia care suferiseră din cauza exploatării și luptaseră împotriva ei nu și-au părăsit gospodăriile pentru a pleca în locuri necunoscute. Dimpotrivă, ei au profitat de acest moment pentru a scăpa de stăpîni, pentru a deveni liberi.

Primii care au arătat continuitatea populației băștinașe pe teritoriul țării noastre au fost în secolul al XVII-lea cronicarii moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino din Țara Românească și reprezentanții Școlii ardelene în secolul al XVIII-lea. Continuitatea băștinașilor pe acest teritoriu a fost relevată, de asemenea, de numeroși istorici cu renume din Europa.

Cercetările arheologice au scos la iveală numeroase mărturii materiale — așezări, unelte, arme, obiecte de uz casnic, de podoabă — care atestă continuitatea populației daco-romane în perioada de după retragerea stăpînirii romane ; cele mai multe se întîlnesc în teritoriile din apropierea Dunării, dar nu numai în această zonă, ci și în restul Daciei, în Transilvania. Astăzi se cunosc un număr de circa 60 de localități, cele mai multe dintre ele așezări vechi, care au dat la lumină mărturii despre existența unor grupuri daco-romane pînă în secolul al V-lea al erei noastre. De o importanță deosebită este că asemenea descoperiri arheologice s-au făcut în cuprinsul unor vechi centre orășenești ca Apulum (Alba Iulia), Napoca (Cluj), Potaissa (Turda), ceea ce arată că în vechile așezări a continuat să viețuiască o populație care se adăpostea printre ruinele falnicelor clădiri de altădată. Hunii, unul dintre popoarele migratoare care au trecut peste meleagurile noastre la sfîrșitul secolului al IV-lea, au dat ultima lovitură așezărilor orășenești. Resturile populației orășenești s-au refugiat definitiv la sate și în cătune, în locuri mai ferite din calea popoarelor migratoare, adaptîndu-se noilor condiții social-economice. *Încă din perioada stăpînirii romane se formase în mediul sătesc o cultură populară, care îmbina*

tradiții ale culturii dacice cu cele romane. Păstrată și transmisă de-a lungul a sute de ani, această cultură populară reprezintă aportul daco-romanilor la crearea culturii populare românești.

Analiza compoziției tezaurelor monetare din perioada secolelor IV — VII permite multe constatări interesante cu privire la evoluția populației băștinașe. Astfel, numeroase tezaure, ca cele de la Orșova și Borlova în Banat, Hunedoara, Pasul Vulcanului, Nireș (aproape de Dej) în Transilvania, conțin atît monede dinaintea părăsirii Daciei, cît și monede din secolul al IV-lea, acestea din urmă aproape numai de bronz. Proprietarii acestor tezaure erau băștinași. Moneda bună de argint fusese retrasă din circulație, pentru a fi bătută din nou, în timpul crizei monetare din secolul al III-lea. Populația băștinașă păstrase aceste monede scoase din circulație în imperiul roman și le transmisese din tată în fiu, adăugînd treptat monede curente, majoritatea de bronz. Ele nu aparțin populațiilor migratoare în trecere pe teritoriul Daciei. Numai populația daco-romană era deprinsă să folosească moneda de bronz de mică valoare în viața de toate zilele.

Continuitatea populației dacice autohtone este atestată și în Moldova prin așezări din secolele III—IV (Poienești — raionul Vaslui ; Vîrtișcoi — raionul Focșani), secolele IV—V (Nichiteni — raionul Săveni) și din secolele V—VI (Botoșana — raionul Gura Humorului) etc.

În marele cimitir de la Sărata-Monteoru, raionul Buzău, s-au descoperit, pe lîngă ceramica slavă, fragmente de vase din secolele VI—X lucrate într-o tehnică superioară la roata olarului, care aparține băștinașilor. Aceeași olărie se întîlnește și pe teritoriul Transilvaniei, aflat în secolul al VI-lea al erei noastre sub dominația gepizilor, un alt popor migrator. Problema se pune la fel și pentru veacurile următoare în legătură cu ceramica descoperită în diferite localități din Muntenia: Ipotești — Slatina, Ciurelu — București, Bucov — regiunea Ploiești.

Condițiile de viață din Dacia în perioada migrațiunii popoarelor nu permiteau păstrarea numirilor de locuri băștinașe, dacice sau romane. Faptul că populația daco-romană și-a mutat adesea locurile de așezare, iar stăpîni-

torii s-au succedat atît de des constituie împrejurări care explică schimbările petrecute în numirile localităţilor, apelor.

Cu toate acestea, este deosebit de grăitor faptul că numele de rîuri mari, ca Mureş, Criş, Someş, Timiş, Olt, Argeş, Siret, Prut, provin din denumiri străvechi, băştinaşe, unele înregistrate încă în secolul al V-lea înaintea erei noastre de vestitul istoric grec Herodot. Numele lor s-a transmis potrivit modului de pronunţare slav, deoarece slavii, veniţi în Dacia în secolele VI—VII, au preluat aceste numiri de la populaţia autohtonă, care le păstrase de-a lungul veacurilor. Numele acestor rîuri apar astfel în limba română datorită îndelungatei convieţuiri a daco-romanilor cu slavii. Cît despre numele Dunării, acesta vine din Donaris, numele geto-dac al fluviului.

Din cele arătate pînă acum reiese clar că **formarea poporului român constituie un proces îndelungat, care s-a desfăşurat aproximativ de-a lungul a o mie de ani, secolele I—X ale erei noastre.**

Populaţia daco-romană formată în perioada stăpînirii romane s-a menţinut şi după părăsirea Daciei de către autorităţile romane. În tot acest răstimp, populaţia băştinaşă a fost supusă procesului de romanizare, în cursul căruia marea masă a populaţiei şi-a însuşit limba latină. Începută încă înainte de cucerire, romanizarea a continuat şi s-a desăvîrşit după părăsirea Daciei, pînă la începutul secolului al VII-lea, datorită contactului aproape neîntrerupt cu provinciile romanizate din dreapta Dunării.

Oraşele de pe malul drept al fluviului, puternice centre economice, culturale şi militare, au fost adevărate focare de răspîndire a romanităţii la Dunărea de jos. Prin capetele de pod păstrate pe malul stîng al fluviului, Drobeta (Turnu-Severin), Sucidava (Celei), Constantiniana Daphne (Olteniţa), raza de acţiune a acestor oraşe pătrundea pînă în Carpaţi. Astfel, Dunărea nu a fost hotar între două lumi, ci, ca întotdeauna în decursul istoriei, marea cale de legătură dintre populaţiile de pe cele două maluri ale ei.

Numeroase împrejurări social-economice şi politice au prilejuit dese deplasări de populaţii de pe un mal pe celălalt al fluviului. Astfel, după datele unor scriitori

vechi, numeroşi locuitori din imperiu se refugiau în teritoriile vecine ca să scape de exploatarea sclavagistă şi de pedepsele fiscului, acea „gigantică maşină complicată — după cum arată F. Engels — menită doar să stoarcă ultima picătură de vlagă din supuşii săi“ [1]. Unul din aceşti scriitori antici arăta că „există romani care preferă să trăiască săraci, dar liberi în mijlocul barbarilor, decît să îndure printre romani apăsarea dărilor“.

Creşterea numărului populaţiei romanice din Dacia s-a mai făcut şi prin numeroşii robi luaţi ca prizonieri din provinciile învecinate cu prilejul incursiunilor de pradă. Chiar dacă ţinem seama că unii prizonieri erau răscumpăraţi şi se înapoiau acasă, o parte dintre ei nu se puteau răscumpăra şi rămîneau în Dacia mai întîi ca robi, apoi ca oameni liberi.

O contribuţie însemnată la menţinerea şi consolidarea romanităţii în stînga Dunării a avut-o stăpînirea de către romani a capetelor de pod, amintite mai sus. Prin intermediul acestora au continuat să pătrundă din imperiu negustori, mărfuri, monede, cultura romană şi preoţi care propagau religia creştină. Un rol deosebit în activitatea de răspîndire a creştinismului dincolo de graniţele oficiale ale imperiului l-au avut episcopatele din sudul Dunării, care, începînd cu secolul al IV-lea, şi-au extins această activitate. Sub influenţa lor s-au constituit şi primele comunităţi creştine pe teritoriul Daciei. Astfel de comunităţi existau în Oltenia, în Banat, în Transilvania, ca şi în partea de răsărit a Munteniei.

În această vreme, limba daco-romanilor s-a îmbogăţit cu numeroase cuvinte de bază ale religiei creştine.

Datorită factorilor despre care am vorbit şi în condiţiile istorice create de legăturile aproape neîntrerupte între provinciile care vorbeau limba latină de la sud de Dunăre şi populaţiile de la nordul fluviului, procesul de romanizare n-a încetat, ci a continuat şi s-a desăvîrşit timp de încă mai bine de trei secole după părăsirea Daciei.

---

[1] *F. Engels.* „Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului“, Bucureşti, Editura politică, 1961, ediţia a V-a, p. 149.

Trecerea slavilor pe teritoriul patriei noastre și apoi peste Dunăre, așezarea lor pe teritoriile provinciilor imperiului bizantin au influențat asupra formării poporului și limbii române.

Asimilarea slavilor de către populația daco-romană a avut loc în cursul unei conviețuiri îndelungate în perioada dintre secolele VII—X. Daco-romanii au ieșit din locurile mai retrase din munți, din depresiunile subcarpatice, din codrii în care trăiseră pînă atunci, au intrat în legături mai strînse cu grupurile slave rămase pe teritoriul țării noastre ; s-a desfășurat o activitate comună pentru agonisirea celor necesare traiului, proces în cursul căruia s-a produs asimilarea treptată a populației slave, precum și asimilarea de către băștinași a unor cuvinte slave. **Procesul asimilării slavilor poate fi cunoscut mai precis datorită studierii amănunțite a limbii române, în vocabularul căreia conviețuirea cu slavii a lăsat urme.**

Procesul de formare a unui popor nu poate fi tratat în afara procesului de formare a limbii, deoarece istoria limbii este strîns legată de istoria societății umane. Limba se naște și se dezvoltă în cadrul comunității, în procesul muncii. Ea are o însemnătate deosebită în viața comunității, deoarece limba este mijlocul cel mai important de comunicare între oameni. Dată fiind legătura strînsă dintre limbă și societatea umană, istoria limbii aduce un ajutor însemnat la studierea istoriei poporului.

Rezultatele la care știința istorică din țara noastră a ajuns cu privire la formarea limbii și a poporului român pot fi redate în următoarele concluzii :

Limba română este o limbă romanică deoarece a păstrat structura gramaticală a limbii latine, iar cea mai mare parte a cuvintelor de bază sînt de origine latină.

Graiurile băștinașilor daco-geți au fost înlăturate aproape în întregime de limba latină, care a devenit mijlocul principal de comunicare între locuitorii Daciei. Din cauza aceasta în limba română s-au păstrat relativ puține cuvinte din limba dacilor, ca de exemplu : *barză, viezure, brînză, zestre* etc. Limba latină a biruit graiurile băștinașilor, dar s-a îmbogățit și ea cu un număr

de cuvinte din aceste graiuri. În încrucișarea care a avut loc între latina daco-getică și graiurile slave a ieșit învingătoare limba latină.

Limba română se întemeiază în esență pe latina vorbită în secolele I—VI de către populația daco-romană, în care s-au menținut elemente din graiul populației autohtone, iar mai tîrziu au pătruns numeroase cuvinte slave. În fondul principal de cuvinte al limbii române, cuvintele de origine latină sînt în proporție de aproximativ 60 la sută. În vorbirea de toate zilele ele sînt folosite în proporție de peste 80 la sută, iar cele slave de circa 20 la sută.

Influența slavă asupra vocabularului limbii române a atins cele mai variate domenii. Astfel au rămas cuvinte de origine slavă ca : *deal, dumbravă, luncă ; ovăz, jder, dihor, crap, mreană ; boier, rob, slugă, stăpîn, nevastă ; brazdă, claie, a prăși.*

Formarea limbii române s-a desăvîrșit în perioada secolelor VII—X. În legătură cu unele evenimente istorice din secolele X—XI apar cele dintîi mențiuni despre vlahi, nume dat de către vecini poporului nostru. La acea dată poporul român își căpătase individualitatea sa, se constituise ca popor.

Formarea limbii române se împletește cu formarea poporului. De aceea, procesul de formare a limbii corespunde cu procesul de formare a poporului. Astfel, în secolele I—VI, caracterizate din punct de vedere al limbii prin latina daco-romană, are loc formarea populației daco-romane. Iar în secolele VII—X ca urmare a conviețuirii populației daco-romane cu slavii, s-au format limba română și poporul român.

Concluziile care se desprind din cercetările istoricilor români, precum și din cele ale unor istorici străini asupra procesului de formare a limbii și a poporului român confirmă autohtonia și continuitatea poporului român pe teritoriul patriei noastre. În același timp ele infirmă acele teorii false — ca, de pildă, așa-zisa teorie imigraționistă — susținute de unii istorici străini care, în anumite scopuri politice, denaturau procesul de formare a poporului român, continuitatea lui pe teritoriul patriei sale.

Conștiința originii comune daco-latine, a unității de neam și destine a rămas vie în sînul poporului nostru de-a lungul veacurilor, însuflețindu-l în lupta sa de emancipare socială și națională. Ea e dovedită prin documente încă din secolul al XI-lea. Există și o tradiție națională despre originea romană a poporului nostru. Ștefan cel Mare și alți mari domnitori ai țărilor române mărturisesc originea comună a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor.

2. CRISTALIZAREA RELAȚIILOR DE PRODUCȚIE FEUDALE. PRIMELE FORMAȚIUNI STATALE ROMÂNEȘTI: CNEZATELE ȘI VOIEVODATELE

Perioada formării limbii și a poporului român corespunde perioadei de apariție și formare a relațiilor de producție feudale. Este suficient să amintim că cele dintîi mențiuni despre români apar o dată cu primele știri despre organizațiile politice cu caracter feudal. De aceea, pentru a înțelege mai complet însuși procesul de formare a poporului este necesar să urmărim etapele procesului prin care s-a ajuns la formarea și cristalizarea relațiilor de producție feudale și a formațiunilor statale românești.

O dată cu părăsirea Daciei de către autoritățile romane a luat sfîrșit, mai devreme decît în restul imperiului, modul de producție sclavagist. Căci, fără sprijinul organelor de stat, modul de producție sclavagist, care și așa intrase în descompunere, deoarece relațiile sclavagiste deveniseră o frînă în calea dezvoltării societății, nu se mai putea menține.

Cristalizarea relațiilor de producție feudale s-a făcut însă într-un ritm foarte lent. Dominațiile primului val de populații migratoare au frînat mersul înainte al societății autohtone. Popoarele migratoare — goții, hunii, gepizii și avarii —, aflîndu-se pe o treaptă mai înapoiată de dezvoltare, deși au avut un rol activ în sfărîmarea autorității de stat care menținea modul de producție sclavagist și, prin aceasta, au contribuit la crearea condițiilor de trecere la un nou mod de producție, au stînjenit totuși dezvoltarea economică a populației băștinașe. Așa cum a arătat F. Engels, migrația popoarelor a avut rolul de frînă. „Orice cotropire de către un popor mai înapoiat

— spunea Engels — stînjenește, se înțelege, dezvoltarea economică și nimicește numeroase forțe de producție"[1]. În legătură cu aceasta, V. I. Lenin arăta că popoarele mai înapoiate au distrus foarte multe forțe productive; agricultura decade, industria lîncezește din lipsă de posibilități de desfacere, comerțul stagnează sau este întrerupt prin violență, populația satelor și orașelor scade.

Aceasta se verifică punct cu punct și în cazul Daciei. Lipsite de sprijinul organelor statului sclavagist roman, orașele au rămas expuse atacurilor și prădăciunilor populațiilor migratoare și au decăzut repede. Numai așezările fortificate de pe malul stîng al Dunării, menținute și apărate de trupele imperiului, au fost ferite într-o oarecare măsură. O dată cu decăderea centrelor orășenești decad și meșteșugurile, comerțul. Toată activitatea productivă se concentrează de acum înainte la sate, în agricultură, și îndeosebi în ramura creșterii vitelor.

În prima perioadă a migrației popoarelor, populația daco-romană a dus o viață de agricultori și păstori, în așezări mici, care își schimbau adesea locul din cauza împrejurărilor. Păstoritul a luat o dezvoltare mai mare datorită condițiilor geografice favorabile, cît și stării de nesiguranță specifice acestei perioade. La daco-romani păstoritul a fost întotdeauna legat de așezări mai mult sau mai puțin durabile, unde s-a practicat și o agricultură primitivă cu sapa și plugul de lemn.

Agricultura n-a încetat cu totul la daco-romani. Mărturie sînt cuvintele de origine latină referitoare la această îndeletnicire păstrate în fondul principal de cuvinte al limbii române — *a ara, a semăna, a culege, a secera* —, ca și numele latine ale principalelor cereale — *grîu, mei, orz*. Agricultura se practica atît pe terasele înălțimilor, ca în vremea dacilor, cît și pe văile rîurilor, în poieni, prin defrișarea pădurilor, în toate locurile mai retrase unde viețuiau grupuri de populație daco-roamnă. De această veche formă de agricultură este legată, probabil, așa-numita cultură *în răzoare*, care s-a menținut mult

---

[1] *F. Engels*. „Anti-Dühring", București, E.S.P.L.P. 1955, ediția a III-a, p. 202.

timp în Munții Apuseni, în Poiana Ruscă, Țara Loviștei, Bran etc.

Toate acestea dovedesc că pe teritoriul Daciei a existat întotdeauna o viață complexă, agricolă și păstorească. Populația autohtonă era numeroasă în regiunile de munte, de deal și de coline, în depresiuni mai puțin accesibile populațiilor migratoare, unde putea cultiva și pomi, pe alocuri chiar și vița de vie. Așa se explică faptul că toate numirile de pomi fructiferi din limba română sînt de origine latină.

Grupuri daco-romane s-au menținut însă și la șes, atît înainte cît și după pătrunderea slavilor. Astfel, tipul de locuință, *casa cu vatră*, nu cu cuptor, ca la slavi, este de origine locală. Înseși numele părților principale ale locuinței — *casă, poartă, ușă, perete, fereastră* — sînt de origine latină, expresie a faptului că populația autohtonă a dus o viață stabilă în sate și cătune.

Fără îndoială însă, în ansamblu, păstoritul a ocupat un loc însemnat. Agricultura a rămas mult timp mai înapoiată, însă n-a încetat niciodată să fie o îndeletnicire a băștinașilor. În timpul conviețuirii daco-romanilor cu slavii, în procesul de asimilare a populației slave de către daco-romani, limba română s-a îmbogățit cu termeni slavi în legătură cu agricultura.

Așa cum am arătat mai sus, datorită descoperirilor arheologice, s-a putut ajunge la clarificarea unor aspecte importante ale problemei formării primelor formațiuni statale de tip feudal pe teritoriul patriei noastre.

În ceea ce privește trecerea la feudalism, istoria cunoaște două căi : aceea a *colonatului* și aceea a descompunerii *obștilor*.

Colonatul s-a dezvoltat în perioada de descompunere a modului de producție sclavagist. Colonii erau țărani lipsiți de pămînt sau sclavi eliberați, cărora stăpînii le-au dat posibilitatea să-și formeze gospodărie proprie dîndu-le în folosință o parte din pămînt. În schimbul pămîntului primit în folosință ei erau obligați să dea stăpînului o parte din produsele obținute — renta în produse — și să muncească pe restul pămîntului proprietarului — renta în muncă. Nu aveau voie să plece, stăpînul putînd folosi oricînd forța

statului pentru a-i aduce înapoi și putînd, de asemenea, să-i dea altui proprietar o dată cu vînzarea pămîntului.

Colonatul n-a putut juca un rol de seamă în formarea relațiilor feudale din Dacia romană deoarece presupunea existența marii proprietăți de pămînt și a statului sclavagist care s-o mențină. În Dacia, o dată cu retragerea administrației de stat romane — cu excepția Dobrogei, unde această administrație s-a menținut și colonatul a existat —, marea proprietate își încetase existența, iar foștii coloni, ca și sclavii, se eliberaseră de orice fel de dependență.

Deci, trecerea la feudalism în Dacia s-a făcut pe cea de-a doua cale, anume prin descompunerea obștilor sătești teritoriale. Acestea apăruseră în Dacia în faza ultimă de descompunere a comunei primitive, menținîndu-se în timpul statului dac, și chiar sub stăpînirea romană în regiunile sătești locuite de băștinași.

Ca urmare a retragerii puterii de stat romane, precum și a decăderii orașelor, obștea a rămas singura formă de organizare socială care a supraviețuit și care a căpătat o importanță din ce în ce mai mare.

Regimul proprietății asupra pămîntului în cadrul obștii avea anumite particularități. O parte a solului arabil era dată în folosință familiilor care compuneau obștea prin sistemul împărțirilor periodice. Acestea se făceau de către adunarea obștii, sub supravegherea membrilor cu mai multă autoritate, care formau *sfatul oamenilor buni și bătrîni*, și a căpeteniilor satelor (cnezi, juzi). Însușirea produsului de pe loturile date în folosință, proprietatea asupra uneltelor și a vitelor aveau un caracter particular. Proprietatea asupra pămîntului arabil era comună. Din această situație se naște posibilitatea economică a apariției inegalității dintre membrii obștii. Căci familiile care aveau mai multe brațe de muncă, mai multe vite și unelte, ca și acelea ai căror membri dețineau anumite funcții în cadrul obștii puteau obține produse mai multe și venituri mai mari. Bogăția, la rîndul ei, atrăgea după sine o poziție socială și politică mai ridicată. O altă parte a pămîntului obștii era lucrată în comun, iar plus-

produsul obţinut servea ca rezervă pentru anii cu recolte slabe şi pentru acoperirea cheltuielilor comunităţii.

În etapa împărţirilor şi reîmpărţirilor periodice ale solului arabil, posibilitatea apariţiei inegalităţii sociale era frînată, în oarecare măsură, prin înseşi aceste reîmpărţiri. Cu vremea, datorită dezvoltării uneltelor, reîmpărţirile au devenit tot mai rare, posesiunea aceluiaşi lot de către o familie s-a prelungit şi, în cele din urmă, s-a transformat în proprietate particulară. Ajungînd la o situaţie economică şi socială superioară, membrii unor familii au început să-şi însuşească plusprodusul şi să supună pe alţi membri ai obştii unei dependenţe economice.

Informaţiile asupra obştilor daco-romane sînt puţine. Este de presupus că situaţia lor, în general, era aceea din cîmpia Banatului, despre care un scriitor bizantin din secolul al V-lea ne-a transmis ştiri, cu atît mai preţioase cu cît ele provin de la un martor ocular. Trecînd prin şesul Banatului, el a fost impresionat de viaţa liniştită de aici, menţionînd, la tot pasul, sate locuite de o populaţie agricolă, care cultiva în special meiul şi folosea o băutură numită de localnici *mied*. Satele menţionate nu erau libere, ci erau supuse membrilor de frunte ai păturii conducătoare hunice.

Din dijmele şi prestaţiile în muncă la care supuneau pe membrii obştii, popoarele migratoare îşi aprovizionau războinicii. Cît reprezentau acele dijme şi prestaţii este greu de ştiut. Numai cu titlu informativ reproducem aici cuvintele adresate de avari locuitorilor unui oraş cu ocazia unor lupte : „Ieşiţi, semănaţi şi seceraţi, noi o să vă luăm *numai jumătate din dare*".

Formarea relaţiilor de producţie feudale a avut loc în cursul unei perioade îndelungate. La baza acestui proces stă descompunerea obştilor săteşti, proces care a dus la apariţia unei diferenţieri sociale, avînd la bază proprietatea particulară, şi la naşterea claselor fundamentale ale societăţii feudale : feudalii şi iobagii.

Începînd cu a doua jumătate a secolului al VI-lea s-au răspîndit pe teritoriul ţării noastre şi obştile slave. La început, slavii au încercat să-şi impună supremaţia militară şi politică asupra comunităţilor autohtone, dar rezistenţa băştinaşilor a făcut să se ajungă la raporturi de co-

laborare, care au devenit tot mai strînse în cursul secolelor VIII—X. Colaborarea era cerută de necesitățile economice și militare și a dus la dezvoltarea forțelor de producție. Forma în care se realiza această colaborare era unirea mai multor obști în cadrul unei formațiuni politice mai mari numită uniune de obști. Obștile erau conduse de *cnezi* sau *juzi*, iar uniunile de obști de *voievozi*. Aceste instituții, cunoscute pe întreg teritoriul țării noastre, s-au format în perioada conviețuirii cu slavii. Voievodatul a fost atît de puternic înrădăcinat la români, încît s-a impus ca formațiune politică specifică în raporturile Transilvaniei cu regatul feudal maghiar. Voievodatul a rămas forma superioară de organizare politică a Transilvaniei și s-a bucurat de autonomie în cadrul regatului maghiar. Trăinicia acestei instituții dovedește și vechimea ei.

Uniunile de obști formau o unitate economică și geografică. Unitățile de genul acesta au fost numite de români *țară* — Țara Hațegului, Țara Amlașului, Țara Făgărașului, Țara Maramureșului, Țara Brodnicilor. Un sens asemănător poate că a avut denumirea slavă de Vlașca, adică *o țară a vlahilor*, dată, probabil, unei uniuni de obști formate din români.

Conținutul principal al perioadei dintre secolele al VII-lea și al IX-lea constă în începuturile destrămării relațiilor de producție din cadrul obștilor și în formarea unei pături conducătoare militare, din care s-a constituit mai tîrziu clasa stăpînilor feudali.

Perioada următoare (secolul al X-lea — jumătatea secolului al XIV-lea) se caracterizează prin formarea proprietății feudale asupra pămîntului și prin constituirea celor două clase fundamentale ale societății feudale : țărănimea dependentă și stăpînii feudali.

Nașterea feudalismului pe teritoriul patriei noastre este deci, în esență, un proces intern, care a început prin descompunerea obștii sătești.

Procesul de formare a proprietății feudale și de supunere a țăranilor liberi s-a accentuat în secolele X—XIV. La baza acestui proces stă creșterea productivității muncii, mai ales în agricultură, ca urmare a dezvoltării uneltelor de producție. Dezvoltarea meșteșugurilor, îndeosebi prelucrarea fierului, ca și avîntul luat de procesul de schimb

au dus la creşterea forţelor de producţie. Începînd cu secolul al X-lea, agriculturii îi stau la dispoziţie unelte de fier mai variate, care măresc productivitatea muncii : hîrleţe cu rama de fier, seceri, cosoare, fiare de plug. Prelucrarea fierului începe să se facă în ateliere, ca cele descoperite la Garvăn, în colţul de nord-vest al Dobrogei, sau la Bucov, nu departe de Ploieşti, datînd din secolul al X-lea. Apar, încetul cu încetul, meşteşugari şi negustori.

Ca urmare a răspîndirii agriculturii cu plugul de fier a avut loc o creştere a producţiei de cereale şi a comerţului. Astfel, cronicarii bizantini menţionează în repetate rînduri că, în secolele al X-lea şi XI-lea, pe malul dobrogean al Dunării trăia o populaţie numeroasă, care cultiva mei, orz şi grîu, fapt confirmat şi de rezultatele săpăturilor arheologice. Pe malul Dunării, în aceeaşi perioadă se ridicau numeroase aşezări omeneşti cu activitate complexă, centre de producţie meşteşugărească şi de comerţ. În aceste centre se întîlneau mărfuri aduse din Bizanţ, din Rusia kieviană, din regiunile răsăritene şi de nord ale Mării Negre, ca şi din ţările Europei centrale, ceea ce se explică tocmai prin dezvoltarea economică a societăţii locale. Exista o intensă circulaţie monetară în comparaţie cu secolele trecute, ceea ce dovedeşte bunăstarea economică şi intensificarea comerţului.

Procesul de cristalizare a relaţiilor feudale s-a accentuat în secolele X—XIII. Perioada existenţei obştilor se apropie de sfîrşit, deşi în unele regiuni de pe teritoriul patriei noastre ele au reuşit să se menţină încă vreme îndelungată.

Proprietatea privată creşte în importanţă în dauna celei comune. Din rîndurile celor ce se îmbogăţiseră se formează treptat o aristocraţie militară, care intră în stăpînirea mijloacelor de producţie şi se constituie, în cele din urmă, în clasă dominantă.

Primele formaţiuni statale româneşti

Transformările petrecute în sînul obştilor săteşti, în cursul cărora s-a format proprietatea feudală asupra pămîntului şi s-au constituit cele două clase fundamentale ale societăţii, stăpînii feudali şi ţărănimea dependentă, au dus în mod obiectiv la crearea

unor formaţiuni statale ca instrumente de clasă, cu ajutorul cărora feudalii să poată învinge lupta ţărănimii. Existenţa unor stăpînitori feudali în secolul al X-lea este documentată în regiunea Dunării de jos. Cea mai veche ştire ni se păstrează în inscripţia slavă de la Mircea Vodă (regiunea Dobrogea), datînd din anul 943, în care este menţionat numele unui feudal local, jupan Dimitrie.

Procesul de feudalizare se întăreşte în secolul al XI-lea nu numai în Dobrogea — unde apar formaţiunile politice conduse de Tatos, Satza şi Sestlav —, ci şi pe malul din stînga Dunării.

Formarea voievodatului Transilvaniei. Primele formaţiuni statale cu caracter feudal ne sînt cunoscute pe la sfîrşitul secolului al IX-lea, înainte de cucerirea Transilvaniei de către feudalii maghiari. Ele sînt menţionate de Anonimus — notar la curtea regelui maghiar — în legătură cu primele lupte dintre cetele militare maghiare şi conducătorii unor voievodate din Crişana, Banat şi Transilvania. **Voievodatul din Crişana era condus de Menumorut şi cuprindea teritoriul dintre Someş şi Mureş, cu centrul în cetatea Biharea. Voievodatul din Banat se întindea între Mureş şi Dunăre şi era condus de Glad. Cel de-al treilea voievodat se întindea în Transilvania de la Porţile Meseşului pînă la izvoarele Someşurilor şi se afla sub conducerea lui Gelu Românul.**

Din povestirea cronicarului maghiar reiese că aceşti voievozi erau stăpîni feudali puternici din punct de vedere economic şi militar. Ei se aflau în fruntea unei pături conducătoare militare, dispuneau de oaste proprie şi de cetăţi întărite şi erau stăpînii unor mari turme, cirezi de vite şi herghelii de cai, de care se îngrijeau păstorii, ţărani dependenţi. În Transilvania, căpeteniile politice devin tot mai puternice în cursul secolului al XI-lea, manifestîndu-şi forţa lor crescîndă în luptele pentru promovarea intereselor proprii şi pentru autonomie, împotriva acţiunii de cucerire din partea regatului maghiar. În cadrul acestei lupte apar formaţiunile politice conduse de Ahtum între Dunăre şi Crişuri, de Gyla în centrul Transilvaniei.

La începutul secolului al XIII-lea lupta feudalilor maghiari pentru cucerirea Transilvaniei se încheie — cu toată

rezistenţa şi împotrivirea populaţiei române, — prin încorporarea voievodatului Transilvania în regatul feudal maghiar. **În cadrul regatului maghiar, voievodatul Transilvania şi-a păstrat o organizare proprie, fiind condus de un voievod, numit de rege, şi ajutat de adunarea nobililor, numită mai tîrziu dietă.** Teritoriul Transilvaniei a fost împărţit în comitate, conduse de nobili. La conducerea satelor au fost menţinuţi vechii cneji şi voievozi români, care, pentru a-şi păstra privilegiile nobiliare, s-au supus regelui, trecînd cu timpul în rîndul nobilimii maghiare.

Pentru a-şi întări stăpînirea, regele şi feudalii maghiari au desfăşurat o intensă acţiune de catolicizare a populaţiei din Transilvania. Biserica catolică a fost astfel un important instrument de exploatare a maselor populare de aici.

În acelaşi scop şi pentru a apăra graniţele de ultimele atacuri ale popoarelor migratoare — pecenegii, cumanii, tătarii —, regii maghiari au colonizat în anumite părţi ale acestui teritoriu populaţie maghiară, apoi pe secui, saşi şi cavalerii teutoni, cărora li s-au acordat anumite privilegii.

Organizarea unor formaţiuni politice mai cuprinzătoare a fost întîrziată şi stînjenită în Ţara Românească şi Moldova de ultimele valuri ale popoarelor migratoare.

Formarea statului feudal independent Ţara Românească. Stadiul de dezvoltare a societăţii din Ţara Românească începe să fie mai bine cunoscut din documentele secolului al XIII-lea. La începutul acestui secol, între Carpaţi şi Dunăre existau căpetenii politice locale, dintre care unele se împotrivesc oastei trimise de regele Ungariei. Tot aici existau şi feudali puternici, dintre care unii au fost atraşi la catolicism în schimbul unor largi privilegii. Pentru Ţara Românească este de o importanţă deosebită documentul din 1247 cunoscut sub numele de Diploma cavalerilor ioaniţi. Prin această diplomă regele maghiar dă în stăpînire cavalerilor ioaniţi Banatul Severinului, cu sarcina de a apăra graniţa împotriva tătarilor şi bulgarilor. Deşi actul a fost emis în 1247, numeroase amănunte referitoare la situaţia mai veche dovedesc că formaţiunile politice din Oltenia şi Muntenia se consolidaseră mai demult, înainte de marea năvălire a tătarilor din 1241, şi n-au fost desfiinţate de tătari.

Diploma cavalerilor ioaniţi menţionează existenţa a patru formaţiuni politice : voievodatul lui Litovoi, cel al lui Seneslau şi cnezatele lui Ioan şi Farcaş.

La data cînd a fost acordată această diplomă, procesul de cristalizare a relaţiilor feudale se afla într-un stadiu foarte înaintat. Textul diplomei arată, într-adevăr, că societatea băştinaşă era deja împărţită în clase sociale, exploataţi şi exploatatori. Ea menţionează clasa stăpînilor de moşii şi clasa ţărănească, supusă unui regim de exploatare.

Diploma cavalerilor ioaniţi cuprinde informaţii deosebit de preţioase şi cu privire la dezvoltarea forţelor de producţie în teritoriile la care se referă. Ea se ocupă de veniturile, morile, semănăturile, fîneţele şi păşunile pentru vite şi turme, de pescăriile naturale ca şi de heleşteele artificiale, citînd în mod special pe cele de la Celei, la Dunăre. Ea stabileşte cu precizie drepturile cavalerilor, drepturile voievozilor locali şi partea care revine regelui în calitatea sa de suzeran.

O serie de date şi documente sînt de cea mai mare importanţă pentru înţelegerea procesului de formare a statului feudal independent Ţara Românească. Astfel, un document de la sfîrşitul secolului al XIII-lea ne informează că voievodul român Litovoi îşi întinsese stăpînirea asupra unor teritorii la care rîvnea şi regele maghiar, refuzînd în acelaşi timp să predea veniturile pretinse de acesta. Pentru aducerea la ascultare a acestuia s-a organizat o expediţie. Litovoi a căzut în luptă, iar fratele său, Bărbat, a fost luat prizonier. Bărbat s-a răscumpărat, plătind o mare sumă de bani, fapt de o deosebită semnificaţie, deoarece constituie dovada dezvoltării economice a voievodatului oltean.

Din acest document se vede cum voievozii români de la sud de Carpaţi, bazîndu-se pe dezvoltarea economică apreciabilă a voievodatelor lor şi profitînd de starea de lupte interne feudale din regatul maghiar, au început lupta pentru independenţă. Deşi primele încercări n-au reuşit, totuşi regele Ungariei a fost nevoit să recunoască autonomia voievodatului condus de Bărbat în schimbul obligaţiei acestuia de a-l recunoaşte stăpîn. Mai tîrziu, necesitatea constituirii unei forţe politice mai puternice cu ajutorul căreia feudalii dintre Dunăre şi Carpaţi să continue cotro-

pirea obștilor, să țină în supunere țărănimea dependentă și pe cea liberă și să-și apere independența a obligat pe stăpînii de moșii să se unească în jurul uneia dintre căpeteniile feudale, recunoscîndu-l ca mare voievod și stăpîn suzeran.

Alegerea s-a făcut înainte de 1322 în persoana lui Basarab din familia voievozilor olteni. Victoria militară de la 1330, din localitatea cunoscută sub numele de Posada, asupra oastei feudale maghiare a încununat lupta pentru independență și a consolidat poziția domnului și a noului stat. Ea marchează desăvîrșirea procesului de formare a Țării Românești ca stat feudal independent.

Formarea statului feudal independent Moldova. Un proces asemănător a avut loc și pe teritoriul Moldovei. Aici, procesul de cristalizare a relațiilor feudale poate fi urmărit începînd din secolul al XI-lea.

Știrile se înmulțesc în secolul al XIII-lea. Astfel, în părțile de nord-est ale Moldovei sînt menționați *bolohovenii*[1], iar în sudul Moldovei, în ținuturile răsăritene ale Țării Românești — *brodnicii*[1], organizați într-o țară, adică o uniune de obști, condusă de un voievod.

Procesul de formare a statului feudal al Moldovei a fost frînat de dominația tătarilor, care la răsărit de Carpați a fost mai apăsătoare decît în Muntenia. Spre sfîrșitul secolului al XIII-lea, îndată ce presiunea tătarilor a slăbit, procesul de feudalizare continuă. Căpeteniile cnezatelor și voievodatelor românești din Moldova profită de decăderea formațiunii statale tătărăști denumite Hoarda de Aur, își măresc domeniile și își consolidează puterea. Slăbirea dominației tătare aduce înviorarea economică pe care o constatăm pe la 1300 și care explică și dezvoltarea comerțului la gurile Dunării. Aceasta presupunea existența în sudul Moldovei, în Dobrogea și în Muntenia a unei numeroase clase de stăpîni feudali, care cumpărau postavuri, mătăsuri, mirodenii și vindeau grîne, ceară și miere.

---

[1] Vechi populații românești.

Înlăturarea dominației tătare nu se putea realiza cîtă vreme lipsea o unitate puternică a organizațiilor locale. În urma victoriilor obținute de regatul maghiar împotriva tătarilor cu sprijinul și participarea populației locale în anii 1352—1353, statul maghiar își lărgește zona dominației sale, punînd stăpînire pe partea muntoasă a Moldovei, pe care o transformă într-o formațiune statală militară feudală numită marcă, avînd centrul la Baia. Conducerea acestei mărci este încredințată lui Dragoș, un feudal român din Maramureș care se distinsese în lupta contra tătarilor. Deși a fost acceptat de căpeteniile politice locale, interesate să continue lupta împotriva tătarilor, Dragoș nu era decît un dregător al regatului maghiar. Dragoș și urmașii săi au rămas supuși regelui maghiar. Dependența Moldovei față de regatul maghiar nemulțumea atît pe feudalii locali, cît și țărănimea. Căci pămînturile feudalilor moldoveni, cît și cele ale obștilor moldovene au început să fie acaparate de feudalii veniți de peste munți, iar procesul de supunere a țărănimii s-a accentuat, ceea ce a provocat ascuțirea luptei de clasă.

În fruntea mișcării contra feudalilor supuși regelui maghiar, boierimea moldoveană a recunoscut pe voievodul Bogdan din Maramureș, cunoscut ca răzvrătit și „necredincios" regelui încă din 1343, cînd fugise în Moldova. Sprijinit de căpeteniile locale și de țărănime, Bogdan reușește să înlăture dominația regatului maghiar în 1359.

Acestea sînt condițiile în care a luat ființă statul feudal independent al Moldovei, rezultat al unui lung proces de dezvoltare a societății de pe teritoriul de la răsărit de Carpați.

*

Așa cum s-a arătat, relațiile feudale de producție s-au născut în sînul obștilor sătești locale prin uzurparea proprietății obștești asupra pămîntului de către conducătorii lor. Acest lucru nu voiau să-l admită istoricii burghezi din cauza intereselor clasei căreia îi slujeau. Din cele arătate pînă acum reiese că tocmai lupta de clasă a dus la necesitatea creării formațiunilor politice feudale (cneza-

tele și voievodatele din secolele IX—XIII). Din unirea acestora și tot ca urmare a ascuțirii luptei de clasă a rezultat statul feudal ca instrument al dominației de clasă. Relațiile feudale s-au cristalizat în procesul intern de dezvoltare a societății autohtone.

Orientarea neștiințifică a istoricilor burghezi se manifestă cu deosebită tărie în explicarea feudalismului. Concepțiile idealiste exprimate în această problemă își au izvorul în negarea căilor fundamentale ale dezvoltării societății dinaintea apariției statelor feudale, în negarea luptei de clasă. De aceea, cei mai mulți istorici burghezi își imaginau societatea feudală din țările române ca o societate patriarhală, adică fără exploatați și fără exploatatori. Formarea statelor feudale era explicată de istoricii burghezi prin teoria „descălecatului“ unei populații românești din Făgăraș în Țara Românească și din Maramureș în Moldova. Această teorie lua drept dovezi sigure legendele privitoare la „descălecatul“ lui Negru Vodă și al lui Dragoș. Asemenea păreri neștiințifice sînt rezultatul nesocotirii condițiilor obiective de apariție a statului.

Statele feudale românești au apărut pe baza dezvoltării interne a relațiilor feudale și a conflictului dintre cele două clase fundamentale în feudalism.

În lupta pentru formarea lor, un rol hotărîtor au avut forțele populare locale.

Dezvoltarea economică, social-politică și legăturile politice și militare dintre țările române au dat posibilitate poporului nostru să lupte împotriva cotropirii otomane în secolele al XV-lea și al XVI-lea.

II

LUPTA POPORULUI ROMÂN ÎMPOTRIVA EXPLOATĂRII ŞI ASUPRIRII SOCIALE ŞI NAŢIONALE, PENTRU INDEPENDENŢĂ

(Secolul al XIV-lea – începutul secolului al XIX-lea – 1821)

Autori:
Conf. univ. **Eugen Stănescu** şi
doctor în istorie **Ştefan Ştefănescu**

Orînduirea feudală a existat pe teritoriul patriei noastre din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XIX-lea. **Baza acestei orînduiri o forma proprietatea feudală asupra pămîntului.**

Stăpînii feudali și țăranii dependenți constituiau cele două clase principale ale orînduirii feudale. Ca urmare a dezvoltării relațiilor feudale și a conflictului dintre cele două clase sociale fundamentale ale acestei orînduiri s-au format statele feudale. Statul feudal s-a constituit ca instrument al dominației de clasă a stăpînilor feudali. Cu ajutorul statului, clasa feudalilor constrîngea și asuprea masele populare, putea aservi și exploata țărănimea. Marii stăpînitori de pămînturi formau clasa dominantă în stat; în fruntea lor se găsea domnul. Acesta conducea țara cu ajutorul celor mai de seamă feudali, care alcătuiau *sfatul domnesc*.

Feudalii erau numiți *pani, boieri* și *jupani* în Moldova și în Țara Românească (Muntenia și Oltenia) și *magnați, comiți* și *baroni* în Transilvania. Feudalii aveau dreptul de a dispune de pămîntul pe care-l stăpîneau și de a judeca și pedepsi pe locuitorii care se aflau pe moșia lor. În slujba feudalilor erau slujitori și oameni înarmați, care să le înlesnească exploatarea și înăbușirea împotrivirii țăranilor de pe moșii. Totodată, oamenii înarmați erau folosiți de feudali pentru a cotropi cu ajutorul lor noi pămînturi și a se apăra împotriva atacului din partea altor feudali. În caz de război, feudalii erau obligați să-și alăture ceata lor de oameni înarmați oastei conduse de domn.

Biserica stăpînea şi ea pămînturi întinse, pe care munceau numeroşi ţărani. Capii bisericii intrau, alături de marii boieri, în clasa dominantă.

Marea majoritate a populaţiei ţării o forma *ţărănimea*, care era diferenţiată în mai multe categorii : o categorie o formau ţăranii liberi, numiţi *moşneni, megieşi* sau *răzeşi*. Ei trăiau în obşti şi aveau obligaţii numai faţă de stat. O altă categorie era aceea a ţăranilor aserviţi, care se aflau în dependenţa boierilor sau a bisericii. Aceştia se numeau *iobagi* în Transilvania, *rumâni* şi *vecini* în Ţara Românească şi în Moldova. Cu timpul denumirea de ţăran iobag a ajuns să se folosească în toate cele trei ţări române. Ţăranii dependenţi îşi aveau gospodăriile lor proprii şi drept de folosinţă a unui lot de pămînt aflat în stăpînirea feudalilor. În schimbul loturilor pe care le aveau în folosinţă, ei erau obligaţi să dea feudalilor dijmă din produse şi să presteze diferite munci agricole şi de curte, care în decursul timpului au devenit tot mai împovărătoare. Totodată, ei erau obligaţi şi la o serie de dări şi prestaţii către stat, iar în Transilvania şi către biserica catolică.

În afară de ţăranii liberi şi dependenţi mai existau — în număr mai mic însă — şi *robi*. Aceştia se găseau într-o dependenţă completă faţă de stăpînii lor, care dispuneau de ei după bunul plac.

Feudalii au căutat permanent, de-a lungul întregii epoci a feudalismului, să-şi mărească moşiile, să aservească pe ţăranii liberi, cotropindu-le pămînturile. Ţăranii liberi, ca să-şi păstreze libertatea, şi ţăranii iobagi, ca să împiedice creşterea obligaţiilor lor, au luptat împotriva feudalilor.

Din rîndul ţăranilor s-au desprins treptat meşteşugarii, ale căror produse erau tot mai căutate de feudali şi ţărani. Dezvoltarea activităţii meşteşugăreşti şi, o dată cu ea, a celei comerciale a dus la apariţia tîrgurilor şi oraşelor ca centre meşteşugăreşti, comerciale şi administrative. Urme de aşezări cu caracter orăşenesc datînd încă din secolele X—XI au fost descoperite, prin săpături arheologice în Transilvania, în Dobrogea.

Către mijlocul secolului al XIII-lea sînt amintite în Transilvania oraşele : Sibiu, Alba Iulia şi Oradea. În se-

colele XIV—XVI, numărul orașelor a crescut ca urmare a înmulţirii meşteşugarilor şi negustorilor. În documente sînt menţionate : Cîmpulung, Tîrgovişte, Bucureşti, Baia, Suceava, Bîrlad, Siret, Brașov, Cluj, Bistriţa şi altele. Orașele s-au bucurat în timpul orînduirii feudale de o oarecare libertate politică și administrativă. În fruntea lor era un *jude* sau *șoltuz*, ajutat de un sfat de 12 consilieri, numiţi *pîrgari* sau *juraţi*, care administrau, judecau pricinile mărunte dintre orășeni, repartizau și strîngeau dările faţă de domnie.

Între cele două clase : feudalii și iobagii (ţăranii dependenţi), în timpul orînduirii feudale s-a dus o luptă neîncetată. Lupta dusă de ţărănimea obidită, obligată să muncească din greu pe moșiile boierilor și să le plătească nenumărate biruri, a cunoscut forme diferite : răzbunarea individuală sau colectivă, neîndeplinirea obligaţiilor, fuga de pe moșie, haiducia și răscoala.

Lupta maselor populare împotriva exploatării din interiorul ţării în timpul orînduirii feudale s-a împletit cu lupta împotriva asupririi străine. Ele au dus nenumărate lupte pentru a se apăra nu numai de cotropirea și jaful turcesc, ci și împotriva poftelor de cucerire ale tătarilor, panilor polonezi, regatului feudal maghiar, Imperiului habsburgic.

Acesta este, în linii mari, tabloul societăţii din timpul orînduirii feudale în cele trei state românești : Ţara Românească, Moldova și Transilvania. Locuite de poporul român, aceste state, deși despărţite din punct de vedere politic, s-au dezvoltat într-o tot mai strînsă legătură.

*

La începutul secolului al XV-lea, situaţia ţăranilor dependenţi ajunsese deosebit de grea din cauza multor obligaţii la care erau impuși faţă de feudali, de stat și de biserică.

În Transilvania, exploatarea feudală s-a întărit o dată cu încorporarea ei, la începutul secolului al XIII-lea, în

regatul feudal maghiar. În secolul al XV-lea, dările față de vistieria statului deveniseră numeroase : țăranii erau obligați la dare pe gospodărie, la dare pe cap de locuitor, care varia după starea materială, și totodată erau obligați la o dare în bani pentru întreținerea oastei. În afară de dările în bani, țăranii erau impuși față de stat și la dări în produse : cereale, vite, vin etc. Ei trebuiau să muncească apoi la construirea și repararea cetăților, a drumurilor. Aceste obligații apăsau greu pe umerii țăranilor, mai ales că li se adăugau numeroase abuzuri ale dregătorilor regali. Obligațiile țăranilor către feudali deveniseră și ele deosebit de grele. Feudalii pretindeau să li se dea, pe lîngă dijmă din tot ce rodea pămîntul, și o dare în bani. Satul în care existau mori trebuia să plătească anual pentru morărit o anumită taxă, fixată pentru fiecare gospodărie în parte. Iobagii trebuiau să presteze robotă (așa se numea în Transilvania claca) pe moșiile și la curtea feudalului, la morile și iazurile acestuia.

Starea din ce în ce mai grea a țăranilor a făcut să crească în ei clocotul revoltei. La începutul secolului al XV-lea au avut loc numeroase mișcări țărănești în partea de sud a Transilvaniei, unde obștile țăranilor români și secui erau amenințate să fie acaparate de stăpînii feudali. În 1417 a izbucnit o răscoală care a durat mai mulți ani și care a fost înăbușită de feudali numai după ce în sprijinul lor a venit oastea voievodului Transilvaniei. În anii 1427—1436 au avut loc tot în partea de sud a Transilvaniei un șir neîntrerupt de mișcări țărănești, care, înăbușite într-o parte, izbucneau în alta. În 1430, o puternică răscoală a secuilor amenința să ia amploare, iobagii reluînd în stăpînire pămînturile răpite de nobilime. În anii 1432—1434 s-au răsculat iobagii români din Țara Bîrsei și Țara Făgărașului. În fața represiunii feudale, condusă de comitele secuilor, răsculații s-au retras în munți, continuînd rezistența și așteptînd momentul prielnic să-și măsoare puterea cu cea a feudalilor.

Oastea feudală a înăbușit în sînge această răscoală. Aceeași soartă a avut-o și răscoala din 1435 a țăranilor români din Hațeg.

Răscoala de la Bobîlna (1437—1438)

O mare ridicare la luptă a țărănimii iobage din Transilvania împotriva stăpînilor feudali a avut loc în 1437—1438. Ea este cunoscută în istorie sub numele de răscoala de la Bobîlna, după locul în care a fost organizată tabăra principală a răsculaților. Răscoala de la Bobîlna a înscris o pagină de profund eroism în lupta comună a țăranilor români și maghiari împotriva asupririi și exploatării.

Cauza principală a răscoalei își are rădăcinile în înăsprirea exploatării țărănimii iobage, în sporirea dărilor acesteia față de cei trei stăpîni : regele, nobilul feudal și biserica. Cauza imediată a dezlănțuirii ei a fost o măsură luată de episcopul catolic al Transilvaniei, Gheorghe Lepeș. Acesta, cunoscînd practica regalității de a schimba periodic moneda, a lăsat timp de trei ani nestrînse dijmele bisericești. Cînd moneda a fost schimbată, în 1436, episcopul a pretins țărănimii toate dijmele deodată în moneda cea nouă, care era rară și avea o valoare mai mare decît cea veche. Împotriva celor ce n-au plătit, episcopul a aruncat blesteme și afurisenie. Văzînd însă că aceasta nu a dat rezultatele dorite de el, episcopul a recurs la constrîngerea prin forța armată, folosind ajutorul nobilimii. Acestea sînt împrejurările în care a izbucnit răscoala țăranilor iobagi români și maghiari, sprijinită de elementele meșteșugărești și sărăcimea din orașe, iar la început chiar și de mica nobilime.

În fruntea răsculaților se aflau conducători din rîndurile țăranilor români și unguri, ca Mihai Românul din Florești, Anton cel Mare din satul Buda, Ladislau Byro, Ladislau Bana din Olpret, Benedict Gazda din Deuș, Pavel cel Mare din Voievodeni, Ioan din Cluj etc.

Din satele și tîrgurile Transilvaniei, în primăvara anului 1437, mulțime de iobagi și sărăcime s-au adunat pe dealul Bobîlna, unde și-au organizat tabăra. Răsculații și-au formulat cererile, care au fost prezentate de o delegație voievodului Transilvaniei. Acesta n-a dat ascultare delegației țăranilor și a pornit la atac împotriva taberei de pe dealul Bobîlna. Lupta a fost crîncenă ; țărănimea română și maghiară, înarmată în majoritatea ei cu coase,

sape, furci și alte unelte agricole adaptate pentru luptă, a obținut o victorie răsunătoare, cea dintîi mare victorie a iobagilor împotriva feudalilor.

Înfrînți, nobilii au fost siliți să înceapă tratative cu răsculații, care s-au încheiat cu o înțelegere între conducătorii răsculaților și reprezentanții feudalilor. Țăranii cereau reducerea sumei care trebuia plătită episcopului și desființarea unor obligații. Prin aceste cereri, țăranii impuneau de fapt limitarea exploatării feudale și îmbunătățirea situației lor. În fiecare an, cîte doi reprezentanți din fiecare sat, oraș și tîrg trebuiau să se adune pe dealul Bobîlna pentru a cerceta dacă nobilimea respectă înțelegerea.

Înțelegerea de la Bobîlna reprezenta o mare izbîndă a țărănimii împotriva stăpînilor feudali. Dîndu-și seama de acest lucru, feudalii s-au pregătit în vederea reînceperii luptei. Nobilii maghiari s-au întrunit în secret la *Căpîlna*, în apropiere de Dej, cu reprezentanții sașilor și ai secuilor bogați și au încheiat o alianță cunoscută sub numele de *Unio trium nationum*, al cărei scop era înăbușirea răscoalei și menținerea țăranilor în situația în care se aflau înainte de răscoală. Alianța claselor exploatatoare era îndreptată împotriva marii majorități a populației din Transilvania. Prin ea, vreme de sute de ani, românii, marea majoritate a populației, au fost ținuți într-o stare de inferioritate. Încheierea alianței de la Căpîlna a făcut ca răscoala să reizbucnească cu și mai mare îndîrjire. Țărănimea s-a adunat din nou și, sprijinită de sărăcimea orașelor, a reînceput lupta ; s-au alăturat răscoalei și lucrătorii de la ocne și mine. Lupta maselor populare împotriva feudalilor s-a dat la *Apatiu*, la vreo 46 km spre sud de Dej. Pregătirii și înarmării superioare a nobililor, țărănimea i-a opus încă o dată dîrzenia, vitejia și hotărîrea de a se sacrifica pentru cauza ei dreaptă. Din nou feudalii au fost siliți să intre în tratative cu țăranii și să încheie cu ei o a doua înțelegere, pe care de asemenea n-au respectat-o. Prin luna noiembrie, răscoala a reizbucnit, crescînd mult în întindere. În primele zile ale lunii decembrie, răsculații au izbutit să ocupe unele centre im-

portante: Dejul, Turda, Aiudul și Clujul. Dar în timp ce țăranii biruitori pătrundeau, ajutați de orășenimea săracă, între zidurile orașului Cluj, nobilii au reușit să reocupe Aiudul. Centrul de rezistență al răsculaților a rămas orașul Cluj, pe care l-au stăpînit o lună de zile. În ajutorul nobililor au venit noi forțe armate. La începutul lunii ianuarie 1438, nobilii au reușit să ocupe marginile Clujului. Pe la mijlocul lunii ianuarie a avut loc atacul general al nobilimii. Rezistența țărănimii a fost înfrîntă. Unul dintre conducătorii țăranilor, Anton cel Mare, a fost prins și tăiat în bucăți. Alte nouă căpetenii au fost spînzurate pe dealul din fața Turzii. Cetele de răsculați, dezorganizate și hărțuite de nobili, au fost învinse pînă la sfîrșitul lunii ianuarie. Mii de țărani au fost uciși, mutilați, schingiuiți, orbiți.

Cauzele înfrîngerii răscoalei și importanța ei. O cauză a înfrîngerii răscoalei a constat în izolarea și fărîmițarea forțelor țărănimii.

O altă cauză o constituie faptul că țăranii, după victoria de la Bobîlna, au acceptat să ducă tratative cu nobilii, dînd crezare cuvîntului viclean al acestora. Prin înțelegerile propuse, nobilimea căutase de fapt să cîștige timp pentru concentrarea de noi forțe împotriva răsculaților. La înfrîngerea răscoalei a contribuit și trădarea micii nobilimi, care se aliase pentru un moment cu răsculații.

O trăsătură caracteristică a răscoalei din 1437—1438 o constituie lupta comună a iobagilor români și maghiari din Transilvania. Răsculații se numeau „obștea țăranilor maghiari și români din părțile Transilvaniei“. Conducătorii răsculaților au fost iobagi și meșteșugari români și maghiari.

Deși înfrîntă, răscoala de la Bobîlna a însemnat o puternică lovitură dată orînduirii feudale. Răscoala de la Bobîlna, prin întinderea, puterea și organizarea ei, este una dintre cele mai însemnate mișcări țărănești din evul mediu. Ea a fost prima mare răscoală țărănească organizată din țara noastră, prima mare ridicare la luptă a iobagilor români și maghiari împotriva exploatării sociale.

Lupta pentru independență, împotriva cotropirii otomane (sfîrșitul secolului al XIV-lea — secolul al XV-lea)

Lupta țărănimii împotriva exploatării feudale s-a împletit cu lupta împotriva atacurilor din afară — în special din partea Imperiului otoman. Imperiul otoman, după ce reușise să subjuge în a doua jumătate a secolului al XIV-lea popoarele din Balcani, și-a întins stăpînirea pînă la Dunăre, amenințînd să cucerească țările române. În această perioadă, Țara Românească și Moldova s-au întărit în mod deosebit în vremea domniei lui *Mircea cel Bătrîn* (1386—1418) și a lui *Alexandru cel Bun* (1400—1432). Ele și-au dezvoltat economia, și-au cristalizat organizarea politică și administrativă, iar în politica externă au izbutit să închege un sistem important de alianțe antiotomane.

Datorită unor lupte crîncene, adeseori încununate de victorii răsunătoare, poporul român a reușit să-și păstreze vreme îndelungată independența și să-și asigure, astfel, posibilitatea unei dezvoltări libere. *În lupta lor, masele populare au găsit în persoana unor voievozi ca: Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare conducători străluciți, capabili să le conducă la biruință.*

Cînd Mircea cel Bătrîn și-a început domnia turcii ajunseseră la Dunăre. El a căutat să închege alianțe și să încurajeze lupta antiotomană a popoarelor din Peninsula Balcanică, trimițînd în unele cazuri și oaste românească în ajutorul lor.

Prima mare încercare a oștilor turcești de a cotropi Țara Românească a fost făcută în 1394. Mircea, înțelegînd pericolul ce amenința țara, a luat măsuri în vederea întîmpinării forțelor cotropitoare otomane, de organizare a rezistenței și stăvilirii la Dunăre a înaintării otomane. El a încheiat tratate de alianță cu Ungaria și Polonia pentru a-și asigura în caz de nevoie sprijinul lor, întreprinzînd, în același timp, o serie de măsuri pentru apărarea granițelor de sud ale țării, întărind cetățile vechi și construind altele noi de-a lungul Dunării. După o pregătire îndelungată, în septembrie 1394, o numeroasă armată otomană de peste 40 000 de oameni trecea Dunărea. Forțele pe care

Mircea le putea opune turcilor nu treceau de 10 000 de oameni. Din această cauză, Mircea a fost nevoit să folosească o tactică de luptă care să slăbească forțele cotropitorilor otomani. Ferindu-se să înceapă lupta cu turcii imediat după năvălirea lor dincoace de Dunăre, oastea română, sub conducerea lui Mircea, s-a retras, pustiind totul în calea turcilor, urmărindu-i și hărțuindu-i. Cînd au ajuns la malurile Argeșului, nu departe de Curtea de Argeș, armata otomană era foarte slăbită. La 10 octombrie 1394 s-a dat la *Rovine* o grea bătălie între români și turci. Chiar și cronicarii turci vorbesc de înverșunarea cu care luptau românii împotriva oastei otomane. Marele nostru poet Mihail Eminescu a evocat în culori vii caldul patriotism al poporului român, al oastei românești biruitoare la Rovine.

Deși înfrînte la Rovine, oștile otomane constituiau mai departe o primejdie atît pentru țările române cît și pentru Ungaria. Primejdia otomană îngrijora toate popoarele Europei. În fața acestui pericol, regele Ungariei a organizat o expediție împotriva turcilor în toamna anului 1396, la care a participat, alături de unguri, francezi, englezi, germani, polonezi, și oastea Țării Românești. Bătălia hotărîtoare s-a dat la *Nicopole* (în Bulgaria) și s-a încheiat cu victoria turcilor. După această luptă, sultanul a încercat din nou să supună Țara Românească în octombrie 1397. Victoria în acest război cu otomanii a fost din nou de partea lui Mircea.

La începutul secolului al XV-lea Imperiul otoman trecea printr-o perioadă de slăbire a puterii sultanilor ca urmare a luptelor interne pentru tron și a creșterii luptei maselor populare manifestată, între altele, prin marea răscoală populară din Smirna. Aceste împrejurări au fost favorabile pentru ca Mircea să reia ofensiva împotriva Imperiului otoman, fapt ce i-a adus un uriaș renume în lumea orientală. În 1415 s-a încheiat între Mircea și sultanul Mahomed o pace prin care, în schimbul unei dări anuale în bani (tribut) din partea Țării Românești, sultanul se obliga să nu mai tulbure liniștea locuitorilor țării. Această pace consfințea independența politică a Țării Românești, ca urmare directă a victoriilor obținute de oștile și de politica lui Mircea cel Bătrîn.

Dar pericolul otoman a continuat să amenințe țările române și în vremea urmașilor lui Mircea. În 1425, Dan al II-lea, ajutat de unguri, continuînd lupta dusă de Mircea de stăvilire a turcilor la Dunăre, a trecut Dunărea în fruntea unei puternice oștiri. Au fost ocupate cîteva cetăți și s-a obținut o importantă victorie asupra armatei otomane lîngă Vidin.

La mijlocul secolului al XV-lea, lupta antiotomană a țărilor române a fost reluată de *Iancu de Hunedoara*, voievodul Transilvaniei. Iancu de Hunedoara era originar dintr-o familie de cnezi români hunedoreni. El a devenit voievod al Transilvaniei în anul 1441. Timp de două decenii Iancu de Hunedoara a fost în fruntea luptelor duse de popoarele de la Dunăre împotriva otomanilor. În aceste lupte el s-a sprijinit nu numai pe armatele feudale, ci și pe masele țărănești din Transilvania. A introdus tactica de luptă a taberei împrejmuită cu care ; a căutat și a reușit să creeze în lupta împotriva turcilor un larg sistem de alianțe cu țările vecine. În 1439, Iancu de Hunedoara s-a distins în luptele din Serbia împotriva turcilor. În anii 1441—1442, el a înfrînt într-o serie de lupte în Transilvania și în Țara Românească detașamente de pradă turcești. Dar ceea ce a făcut să crească în toată Europa faima lui Iancu de Hunedoara ca luptător și conducător de oști a fost așa-numita „campanie lungă" din 1443. Oștile românești, ungurești, sîrbești și bulgărești, cu un uriaș număr de „voluntari" (elemente populare alăturate oastei), au trecut Dunărea și au ajuns pînă la Sofia, îndreptîndu-se spre Adrianopol. În cursul acestei campanii, oastea condusă de Iancu de Hunedoara a obținut șase victorii. Victoriile repurtate de Iancu de Hunedoara împotriva turcilor puneau în pericol cuceririle otomane din Europa. Karl Marx a apreciat că de multă vreme „nu-i mai amenințase pe turci o asemenea primejdie".

În urma morții regelui maghiar, căzut în lupta împotriva otomanilor la Varna, în 1444, Iancu de Hunedoara a fost ales guvernator și apoi regent al Ungariei. El a continuat lupta cu turcii, distingîndu-se mai ales în marea bătălie de apărare a Belgradului din 1456, cînd uriașa armată a lui Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, a suferit o înfrîngere zdrobitoare. În lupta de la Belgrad a

fost obținută cea mai mare victorie împotriva Imperiului otoman, repurtată de armatele conduse de Iancu de Hunedoara. El a murit la cîteva zile după izbîndă, la 11 august 1456.

Victoriile răsunătoare obținute de Iancu de Hunedoara l-au consacrat ca pe unul dintre cei mai de seamă luptători și conducători de oști ai vremii. În tot acest timp el a fost un adevărat călăuzitor politic al celor trei țări române în lupta împotriva Imperiului otoman.

Lupta dusă de Iancu de Hunedoara împotriva turcilor a avut un larg caracter popular atît prin participarea maselor țărănești cît și prin colaborarea popoarelor din sud-estul Europei la acest mare efort de apărare împotriva cotropirii otomane.

Împiedicați să cotropească țările române, turcii au continuat să le atace și să le prade.

Lupta antiotomană condusă de Iancu de Hunedoara a fost reluată în a doua jumătate a secolului al XV-lea de Vlad Țepeș în Țara Românească și de Ștefan cel Mare în Moldova.

Urcarea pe tronul Țării Românești a lui *Vlad Țepeș*, ca și domnia lui au avut loc într-un moment în care, cu toată înfrîngerea suferită de turci la Belgrad, amenințarea otomană creștea mereu. Primele măsuri ale lui Vlad Țepeș după venirea sa la tron au fost luate în interiorul țării împotriva fărîmițării feudale și a marilor boieri, ale căror privilegii el a căutat să le micșoreze în scopul întăririi puterii domniei. Sprijinindu-se pe țăranii liberi și pe orășeni, Vlad Țepeș și-a organizat o puternică armată. Loviturile date de Țepeș marii boierimi și alcătuirea unei oștiri proprii făceau parte din pregătirea politică în vederea luptei împotriva pericolului otoman.

Vlad Țepeș urmărea să consolideze independența Țării Românești, să nu mai plătească tribut Imperiului otoman. După ce a luat măsuri de apărare a țării, în 1459 el a încetat de a mai plăti tributul, declarînd astfel pe față ruperea legăturilor cu Poarta otomană. În iarna anului 1461—1462, el a lovit ținuturile de graniță ale Imperiului otoman care se mărgineau cu Țara Românească ; a nimicit de-a lungul Dunării, de la gurile ei și pînă la Zimnicea, pe malul drept al fluviului, toate garnizoanele turcești și

tot ce ar fi putut servi acolo sultanului pentru expediția plănuită împotriva Țării Românești. În primele luni ale anului 1462, Vlad Țepeș a consolidat raporturile sale cu regele Ungariei, Matei Corvin, stabilind împreună un plan minuțios cu caracter militar și politic împotriva Imperiului otoman.

În aprilie 1462, o uriașă armată turcească de 250 000 de oameni, „cea mai puternică de la cucerirea Constantinopolului", — după cum spunea un contemporan — era îndreptată spre Dunăre. În fața primejdiei, Țepeș a luat măsurile necesare în interior : a poruncit ridicarea generală a întregii țări, inclusiv a țăranilor liberi și dependenți, a mobilizat armata. Oastea lui Țepeș era departe de a se compara numericește cu aceea a sultanului. Cu toate acestea, el a izbutit să organizeze efortul maselor populare în așa fel, încît a obținut o strălucită victorie împotriva turcilor. Expediția condusă de sultan la nordul Dunării a luat sfîrșit în iulie 1462 în mod dezastruos pentru armatele otomane.

În persoana lui Vlad Țepeș, dușmanii, ca și prietenii, vedeau pe gloriosul biruitor al lui Mahomed al II-lea, așteptînd cu temere sau bucurie urmările politice ale acestei strălucite biruințe. Victoria repurtată arăta că oastea ridicată de Vlad Țepeș era singura forță care garanta păstrarea independenței Țării Românești față de Imperiul otoman. Dar marea boierime se temea de o astfel de oaste, care se baza pe țărani liberi, țărani iobagi, tîrgoveți, orășeni, considerînd-o ca o amenințare la adresa privilegiilor ei de clasă. Pentru lichidarea acestei amenințări, boierimea a căutat atunci să se folosească de turci pe de o parte împotriva maselor țărănești, iar pe de altă parte împotriva acțiunii politice de întărire a domniei dusă de Vlad Țepeș. Astfel, marea boierime a cerut turcilor ajutor în vederea înlocuirii lui Vlad Țepeș cu Radu cel Frumos. Ajutat de oști turcești și împreună cu boierii nemulțumiți, Radu cel Frumos a început lupta pentru ocuparea tronului. În septembrie 1462, Vlad Țepeș, sprijinit de moldoveni, a înfrînt forțele otomane venite în ajutorul lui Radu cel Frumos. După această victorie însă, Vlad Țepeș a fost părăsit de cei care-l sprijineau. L-au părăsit și elementele țărănești,

care stăteau la baza victoriilor lui și a căror situație de țărani iobagi nu se îmbunătățise. Ca a oricărui feudal, puterea lui Vlad Țepeș s-a întemeiat pe exploatarea muncii țăranilor dependenți, întărind chiar aservirea lor. În lunile septembrie-octombrie 1462, Vlad Țepeș se găsea în situația că, deși obținuse victoria, nu mai avea pe cine să se sprijine pentru a-l îndepărta pe Radu cel Frumos. La aceasta se adăuga și faptul că Radu cel Frumos a obținut protecția regelui Ungariei, Matei Corvin, și, cu sprijinul celei mai mari părți a marii boierimi, a ocupat în cele din urmă tronul.

În secolele următoare, marii boieri din Țara Românească, opunîndu-se tot mai mult încercărilor de întărire a puterii domnului de teamă ca să nu le fie știrbite privilegiile, au devenit tot mai servili față de turci.

O pagină glorioasă în istoria luptei pentru păstrarea independenței patriei a înscris-o poporul nostru în vremea domniei lui *Ștefan cel Mare* (1457—1504). Importanța domniei lui Ștefan cel Mare, ajuns pe tronul Moldovei după o perioadă de îndelungate certuri pentru domnie și lupte interne, a constat în faptul că el a căutat și în bună parte a reușit să micșoreze privilegiile marii boierimi și să întărească puterea centralizatoare a statului. El a izbutit să aplice pe o scară mult mai largă politica dusă de Vlad Țepeș în Țara Românească, în primul rînd prin organizarea unei oștiri bazate pe țărani liberi (răzeși) și tîrgoveți. *Sprijinirea pe forțele populare era chezășia apărării independenței patriei și stăvilirii tendințelor marilor boieri de a fărîmița statul.*

Politica internă și externă a lui Ștefan cel Mare a fost subordonată unui țel bine definit : lupta împotriva cotropirii otomane. Apăsat de greutatea tributului datorat Porții otomane, poporul era cel mai interesat în lupta pentru apărarea independenței țării. De aceea, masele țărănești, care formau baza oastei lui Ștefan cel Mare, au jucat rolul hotărîtor în luptele împotriva otomanilor.

Pregătind lupta împotriva turcilor, Ștefan cel Mare a dus pe plan extern o politică de prietenie cu statele vecine, căutînd să obțină și sprijinul lor. În cadrul acestei politici externe a lui Ștefan cel Mare se înscriu și acțiunile sale pentru întărirea relațiilor de prietenie cu statul rus.

În urma refuzului lui Ștefan cel Mare de a plăti tribut turcilor și de a le ceda cetățile Chilia și Cetatea Albă, sultanul Mahomed al II-lea l-a trimis în 1475 pe Soliman-pașa cu 120 000 de ostași să cucerească Moldova. După ce a pustiit totul în calea turcilor, Ștefan a ales locul pentru bătălie la sud de orașul Vaslui. Atrasă de călărimea lui Ștefan, numeroasa armată turcească a intrat în valea Bîrladului ; la 10 ianuarie 1475, ea a suferit aici cel mai mare dezastru cunoscut de contemporani.

Ca răspuns la înfrîngerea suferită, Mahomed al II-lea s-a îndreptat personal asupra Moldovei în vara anului următor, 1476, cu aproape 200 000 de ostași. Cu o oaste mică, fără nici un ajutor din afară, Ștefan cel Mare a fost nevoit să întîmpine imensa armată turcească. O bătălie crîncenă s-a dat la *Valea Albă-Războieni*, aproape de Cetatea Neamțului. Rezistența moldovenilor a fost înfrîntă, iar Ștefan nevoit să se retragă. Oștile otomane au continuat să asedieze cetatea Sucevei, cetatea Neamțului, care erau apărate cu îndîrjire. Într-un astfel de moment greu, în sînul boierimii începuseră să se vădească tendințe de părăsire a luptei și a domnului, care o conducea.

Ștefan, refăcîndu-și oștirea și primind ajutor din Transilvania, a silit oștile otomane să se retragă, urmărindu-le pînă la Dunăre. Astfel, înfrîngerea de la Valea Albă s-a transformat într-o victorie a moldovenilor, sultanul neputînd să cucerească Moldova. *Vitejia și spiritul de jertfă al poporului au asigurat păstrarea independenței țării.* Luptele cu turcii s-au repetat și după 1476, ele cunoscînd o amploare deosebită în anii 1485—1486.

În ultimele două decenii ale secolului al XV-lea, lupta lui Ștefan cel Mare împotriva Imperiului otoman a fost mult îngreuiată de conflictul cu regele și feudalii polonezi, care tindeau și ei să supună Moldova.

Domnia lui Ștefan cel Mare a avut o deosebită însemnătate în istoria Moldovei. Întărind puterea domnească, el a putut desfășura cu succes lupta antiotomană, în care a mobilizat mai ales forțele populare. În fruntea oștilor sale de țărani și tîrgoveți, el a obținut succese importante pe cîmpurile de bătălie. Victoriile obținute de Ștefan cel Mare au slăbit forța cotropitorilor otomani și au stăvilit pentru un timp înaintarea lor.

Lupta dusă de țările române pentru libertate mai bine de un secol arată că rolul hotărîtor în lupta antiotomană l-au avut masele populare. Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare au jucat un rol important în istoria țării noastre tocmai pentru că au înțeles necesitatea luptei împotriva cotropirii străine și au stat în fruntea acestei lupte. Succesele obținute de poporul român în lupta de apărare a independenței de stat la sfîrșitul secolului al XIV-lea și în secolul al XV-lea au contribuit la slăbirea puterii otomane și au amînat instaurarea dominației otomane în țările române cu mai mult de un secol. Una dintre chezășiile succesului luptei antiotomane a fost coaliția largă a popoarelor din centrul și sud-estul Europei în această luptă. Țăranii liberi români și maghiari au format grosul armatei lui Iancu de Hunedoara. Alături de ei, la lupta antiotomană au participat bulgarii, sîrbii și alte popoare. Trădarea marii boierimi a fost una dintre cauzele principale care au împiedicat succesul luptei pentru apărarea independenței și a înlesnit aservirea țărilor române de către Poartă în prima jumătate a secolului al XVI-lea.

Războiul țărănesc din 1514 de sub conducerea lui Gheorghe Doja

La sfîrșitul secolului al XV-lea și începutul secolului următor, puterea economică a feudalilor a crescut. Exploatarea țăranilor a fost intensificată prin sporirea obligațiilor în muncă și în produse, ca și prin impunerea de noi dări în bani. Țărănimea exploatată s-a ridicat din nou la luptă. Au izbucnit noi și puternice răscoale țărănești. Cea mai importantă din această perioadă a fost răscoala iobagilor români și maghiari de sub conducerea lui Gheorghe Doja din anul 1514. Ea a izbucnit în Ungaria și s-a extins în întreaga Transilvanie în timpul pregătirilor care se făceau de către conducătorii bisericii catolice în vederea unei mari lupte (cruciade) împotriva turcilor, pentru stăvilirea înaintării lor spre centrul Europei. La lupta antiotomană care se organiza, s-au ridicat mulțime de țărani, cărora li s-a promis eliberarea din iobăgie. Această veste a avut larg răsunet și în rîndul țărănimii din Transilvania. Țărani iobagi, dornici să obțină libertatea făgăduită, țărani săraci, păstori, sărăcimea orașelor, meș-

teşugari, lucrători de la ocnele de sare şi de la mine, „mai degrabă sătui de viaţă decît din dragoste pentru religie", — spunea un contemporan — au pornit spre Budapesta, unde se strîngea armata în vederea începerii luptei cu turcii. Chiar unii dintre micii nobili împovăraţi de datorii s-au dus în tabăra din apropierea *Budei.*

Înspăimîntată de numărul mare al iobagilor care părăsiseră ogoarele tocmai în timpul muncilor agricole de primăvară, nobilimea a încercat să oprească pe cei ce voiau să plece în tabără şi să-i silească pe cei plecaţi să se întoarcă ; familiile acestora au fost batjocorite, schingiuite, puse la jug în locul vitelor. Toate acestea au determinat pe ţăranii adunaţi la Buda să întoarcă armele împotriva exploatatorilor : nobilimea feudală şi biserica catolică. Astfel a izbucnit răscoala iobagilor, care s-a extins şi a cuprins întreaga Transilvanie. „Armata cruciată deveni — arăta F. Engels — o armată revoluţionară", al cărei scop era să înfrîngă împotrivirea nobilimii, pentru a îngădui ţăranilor iobagi să se ridice la oaste.

În fruntea cetelor de răsculaţi se afla *Gheorghe Doja,* care s-a adresat ţăranilor înfăţişîndu-le astfel tabloul tragic al situaţiei lor : „Tot ce produce pămîntul cultivat prin munca şi sudoarea feţei voastre, tot ce araţi şi seceraţi devine bunul nobililor. Pentru ei lucraţi pămîntul, pentru ei plantaţi viile, pentru ei creşteţi vitele, iar vouă vă rămîne suferinţa, foamea şi robia. Dacă stăpînul vostru construieşte, dacă se căsătoreşte, dacă-şi mărită fata, dacă primeşte musafiri, dacă i se naşte sau îi moare un copil, dacă face o plimbare la palatul regal, toate cheltuielile le plătiţi voi. Domnii voştri trîndavi nu fac nici un pas fără să vă aducă pagube. Sărbătoarea lor pentru voi e doliu, iar luxul şi orgiile lor consumă toată truda voastră". Chemîndu-i la lupta pentru cucerirea libertăţii lor şi a familiilor lor Doja spunea : „Multe nenorociri s-au abătut pînă acum asupra voastră. Cauza a fost mai degrabă pasivitatea şi moliciunea voastră decît puterea duşmanului... Dar acum s-au schimbat lucrurile. În sfîrşit s-a ivit prilejul să scuturaţi tirania nedreaptă a nobilimii ; să aveţi numai curaj să folosiţi acest prilej. În sfîrşit a sunat ceasul ; puteţi să obţineţi ceea ce aţi rîvnit întotdeauna, puteţi să vă răzbunaţi pe cei ce au aruncat pe capul vostru toate

nenorocirile". Doja și-a împărțit oastea în mai multe cete, care au fost trimise pentru a răscula pe toți locuitorii satelor și orașelor.

Răsculații s-au ridicat împotriva dijmelor datorate feudalilor, a clăcii și mai ales a dării în bani. Ei s-au ridicat, de asemenea, împotriva bisericii catolice, cea mai mare stăpînitoare de moșii și exploatatoare nemiloasă. Încercarea de organizare a forțelor populare răsculate și de formare a unei armate țărănești îndreptate împotriva nobilimii și clerului a dat mișcării un caracter superior, a ridicat-o mult deasupra unei răscoale obișnuite, la înălțimea unui „război general al țărănimii", după cum o caracteriza F. Engels.

Oastea condusă de Gh. Doja a zdrobit la Cenad prima încercare de împotrivire a nobilimii. Ajuns la Cenad, Doja proclamă republica, desființarea nobilimii, egalitatea tuturor oamenilor și suveranitatea poporului. Răsculații au cucerit apoi rînd pe rînd orașele și cetățile Arad, Lipova, Șiria, Nădlac, îndreptîndu-se spre Timișoara. Ocuparea acestor orașe a fost posibilă datorită avîntului de luptă al armatei țărănești, formată în aceste părți mai ales din români, dar și ajutorului primit din partea populației din alte orașe și cetăți. Răscoala a cuprins cu repeziciune și alte regiuni din partea de nord a Transilvaniei. În Maramureș, în Sătmar și Bihor, armata țărănească a reușit să cucerească mai multe orașe și tîrguri. Documentele dovedesc participarea și colaborarea strînsă cu țăranii răsculați români și maghiari a populației orășenești sărace, precum și a lucrătorilor de la ocnele de sare și de la mine : Cluj, Turda, Dej, Cojocna, Bistrița, Sighișoara. Cu ajutorul acestora, răsculații nu numai că au putut pătrunde în interiorul orașelor și au putut ocupa minele și ocnele, dar au devastat castelele nobililor, arzînd documentele de proprietate și pedepsind pe feudalii prinși. La răscoală au luat parte alături de popor reprezentanți ai clerului de jos, preoți de sat ca : Laurențiu Mészáros, Ványai Ambrus, preotul Barabás și alții. Extinderea pe care o căpătase pînă atunci răscoala a stîrnit o mare îngrijorare în rîndurile nobililor, ale clerului superior și ale orășenilor bogați. Nobilimea feudală și-a unit forțele cu ale voievodului Tran-

nenorocirile". Doja şi-a împărţit oastea în mai multe cete, care au fost trimise pentru a răscula pe toţi locuitorii satelor şi oraşelor.

Răsculaţii s-au ridicat împotriva dijmelor datorate feudalilor, a clăcii şi mai ales a dării în bani. Ei s-au ridicat, de asemenea, împotriva bisericii catolice, cea mai mare stăpînitoare de moşii şi exploatatoare nemiloasă. Încercarea de organizare a forţelor populare răsculate şi de formare a unei armate ţărăneşti îndreptate împotriva nobilimii şi clerului a dat mişcării un caracter superior, a ridicat-o mult deasupra unei răscoale obişnuite, la înălţimea unui „război general al ţărănimii", după cum o caracteriza F. Engels.

Oastea condusă de Gh. Doja a zdrobit la Cenad prima încercare de împotrivire a nobilimii. Ajuns la Cenad, Doja proclamă republica, desfiinţarea nobilimii, egalitatea tuturor oamenilor şi suveranitatea poporului. Răsculaţii au cucerit apoi rînd pe rînd oraşele şi cetăţile Arad, Lipova, Şiria, Nădlac, îndreptîndu-se spre Timişoara. Ocuparea acestor oraşe a fost posibilă datorită avîntului de luptă al armatei ţărăneşti, formată în aceste părţi mai ales din români, dar şi ajutorului primit din partea populaţiei din alte oraşe şi cetăţi. Răscoala a cuprins cu repeziciune şi alte regiuni din partea de nord a Transilvaniei. În Maramureş, în Sătmar şi Bihor, armata ţărănească a reuşit să cucerească mai multe oraşe şi tîrguri. Documentele dovedesc participarea şi colaborarea strînsă cu ţăranii răsculaţi români şi maghiari a populaţiei orăşeneşti sărace, precum şi a lucrătorilor de la ocnele de sare şi de la mine : Cluj, Turda, Dej, Cojocna, Bistriţa, Sighişoara. Cu ajutorul acestora, răsculaţii nu numai că au putut pătrunde în interiorul oraşelor şi au putut ocupa minele şi ocnele, dar au devastat castelele nobililor, arzînd documentele de proprietate şi pedepsind pe feudalii prinşi. La răscoală au luat parte alături de popor reprezentanţi ai clerului de jos, preoţi de sat ca : Laurenţiu Mészáros, Ványai Ambrus, preotul Barabás şi alţii. Extinderea pe care o căpătase pînă atunci răscoala a stîrnit o mare îngrijorare în rîndurile nobililor, ale clerului superior şi ale orăşenilor bogaţi. Nobilimea feudală şi-a unit forţele cu ale voievodului Tran-

silvaniei și au atacat pe răsculați la Timișoara. Cu toată vitejia țărănimii, răsculații nu au putut înfrînge oștile nobililor, bine înarmate și organizate. Gheorghe Doja a fost prins și executat în torturi îngrozitoare. Nobilii s-au răzbunat pe răsculați în chipul cel mai sîngeros, mii de țărani au fost spînzurați, trași în țeapă, decapitați.

Ciocnirile dintre răsculați și forțele nobilimii au continuat și după moartea lui Gheorghe Doja, pînă la sfîrșitul anului 1515.

După înfrîngerea răscoalei, obligațiile țărănimii față de stăpînii feudali, de biserică și de stat au fost sporite, țărănimea iobagă a fost legată de glie și prin lege.

Înfrîngerea țăranilor și represiunile sîngeroase ce au urmat au slăbit forța de rezistență a regatului maghiar în fața primejdiei turcești. Nobilii se temeau să înarmeze țărănimea împotriva dușmanului din afară. Cei prinși cu arme erau pedepsiți cu tăierea mîinii drepte. Nobilimea a reușit prin această măsură să împiedice reaprinderea răscoalei, totodată însă a dezarmat regatul maghiar, l-a lăsat fără apărare în calea cotropirii turcești. *Răscoala iobagilor români și maghiari de sub conducerea lui Gh. Doja a marcat un moment însemnat al luptei împotriva asupririi feudale. Ea a arătat uriașa forță a maselor populare care se împotriveau jugului feudal.* Războiul țărănesc de sub conducerea lui Gh. Doja a dovedit că iobagii, fie ei români, maghiari sau de alte naționalități au fost uniți prin aceleași interese și au luptat împotriva unui dușman comun : nobilimea împilatoare. Răscoala lui Doja a avut un larg ecou în celelalte țări române și în general în Europa.

Instaurarea dominației otomane în țările române (secolul al XVI-lea). Lupta poporului împotriva jugului otoman

Înăbușirea sîngeroasă a răscoalei țărănești din 1514 de către feudali și măsurile de întărire a exploatării au făcut ca oștile feudale ale regatului maghiar să fie lipsite de sprijinul țărănimii în hotărîtoarea luptă cu turcii de la Mohaci din 1526. Victoria turcilor în această luptă a avut ca urmare prăbușirea regatului feudal maghiar și transformarea unei părți a Ungariei în pașalîc turcesc.

În această perioadă zbuciumată forțele interne ale Transilvaniei în luptă cu tendințele expansioniste ale habsburgilor și turcilor au izbutit să păstreze, într-o oarecare măsură, neatîrnarea Transilvaniei. În 1541 Dieta de la Turda a proclamat Transilvania principat autonom, acceptînd suzeranitatea otomană. Transilvania era obligată să plătească tribut Imperiului otoman și a rămas pînă la pacea de la Carlovitz (1699) principat autonom, vasal Porții otomane.

Bătălia de la Mohaci a avut urmări grele și pentru Țara Românească și Moldova. *Situația pe care o aveau pînă la acea dată de a da tribut turcilor s-a înrăutățit treptat, transformîndu-se într-un regim de tot mai mare dependență politică și cruntă exploatare economică.*

Dependența țărilor române față de turci consta în plata unui tribut anual și a peșcheșurilor — daruri — către înalții dregători ai Porții, începînd cu sultanul. Poarta otomană își exercita monopolul său asupra comerțului extern al țărilor române ; acestea aveau obligația de a participa cu oști la expedițiile armatei turcești și de a duce o politică externă subordonată intereselor Porții ; domnii Țării Românești și ai Moldovei, ca și principii Transilvaniei, erau aleși, ca și pînă atunci, de adunarea țării sau de dieta transilvană, dar trebuiau confirmați de către sultan. Spre sfîrșitul secolului al XVI-lea, turcii nu au mai ținut seama întotdeauna de acest lucru și au început să numească direct pe domn sau principe dintre pretendenții în care aveau mai multă încredere sau dintre cei care plăteau mai mult pentru ocuparea tronului.

Supunerea țărilor române de către turci era asigurată prin organizarea, la granițele acestora, a unor pașalîcuri și raiale (cetăți turcești de margine). Astfel, turcii au ocupat o serie de cetăți de margine, ca Turnu, Giurgiu, Brăila, Timișoara, Arad, Oradea și le-au întărit cu garnizoane pe care să le folosească la nevoie.

Dominația otomană însemna pentru țările române pierderea libertății politice și supunerea la o cruntă exploatare economică. Deși țările române au ajuns într-o situație de dependență față de Imperiul otoman, ele n-au fost transformate niciodată în pașalîcuri. *Țările române și-au păstrat de-a lungul întregii dominații otomane o anumită au-*

tonomie internă. De asemenea pe teritoriul țărilor române (cu excepția raialelor) nu existau garnizoane otomane. Această situație a țărilor române a favorizat totodată lupta popoarelor vecine asuprite de cuceritorii otomani deoarece ele au oferit adăpost și sprijin luptătorilor și mișcărilor de eliberare din țările ocupate și administrate direct de Poartă.

Strîngerea tributului și a altor obligații în bani îmbogățea clasa feudală otomană, vistieria personală a sultanului, pe marii dregători ai Porții și pe cămătari. *Exploatarea otomană a țărilor române a constituit o serioasă frînă în dezvoltarea economică și socială a acestora. Ea s-a împletit cu exploatarea maselor de către boierii autohtoni. Obligațiile bănești în folosul turcilor erau strînse de la masele populare, îndeosebi de la țărani.* Țăranul era silit să dea tot mai multe produse, care să acopere atît cerințele feudalilor autohtoni cît și obligațiile față de Poartă. Pe lîngă obligațiile fiscale, masele populare mai trebuiau să suporte și o serie de alte obligații : de întreținere și aprovizionare a armatelor turcești, de lucru la cetățile turcești etc. Tributul (haraciul) și darurile (peșcheșurile) sporeau tot mai mult.

Boierimea reacționară interesată în intensificarea exploatării și întărirea iobăgiei, a trădat tot mai deschis interesele independenței de stat. Marea boierime susținea pe acei domni care apărau interesele turcilor, avînd în schimb sprijinul turcilor pentru păstrarea și întărirea privilegiilor sale de clasă. În țară s-au format diferite grupări boierești care se certau între ele pentru acapararea puterii. Luptele interne pentru putere și acțiunile trădătoare ale marii boierimi au înlesnit tot mai mult amestecul turcilor în treburile țărilor române.

Situația de dependență politică față de Poarta otomană, obligațiile mereu sporite pe care turcii le pretindeau au făcut ca masele populare să ducă o luptă permanentă împotriva jugului otoman, care se împletea cu lupta împotriva exploatatorilor interni, deveniți unelte servile ale asupritorilor străini. Ura poporului față de cotropitori s-a manifestat prin diferite forme, de la cele mai simple, ca nesupunere la predarea obligațiilor impuse de Poartă, pînă la forme organizate și generale de luptă. O formă superioară a luptei împotriva jugului otoman era răscoala.

Răscoalele, fie că izbucneau spontan sau se organizau, erau de fiecare dată o manifestare a dorinței de libertate a poporului român, de recîștigare a independenței. Astfel, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea, poporul român a înscris noi pagini de vitejie în istoria luptelor împotriva turcilor. Sînt cunoscute două mari răscoale antiotomane, care pînă la urmă s-au transformat în adevărate războaie pentru independență : prima, în 1574, sub conducerea domnului Moldovei *Ioan-Vodă* (1572—1574), cînd masele populare moldovene, ajutate de cazaci, au încercat să scuture jugul dominației turcești. În bătăliile purtate la Jiliște, Iezerul Cahulului, Roșcani, Ioan-Vodă și ostașii săi au dat adevărate pilde de eroism, de dragoste față de țară. Însă trădarea marii boierimi, cît și forțele superioare ale otomanilor au făcut ca eroica armată condusă de Ioan-Vodă să fie înfrîntă. O altă acțiune de mare amploare militară și politică a fost lupta antiotomană desfășurată de Țara Românească sub conducerea lui *Mihai Viteazul* (1593—1601), acțiune care a avut loc la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

Unirea țărilor române sub Mihai Viteazul (1599—1600)

Dorind să elibereze țara de sub stăpînirea otomană, Mihai își organizează o armată puternică. În politica sa antiotomană el a fost sprijinit de o parte dintre boieri, dar în special de țărani și orășeni, care erau cei mai dornici să scuture jugul otoman, deoarece pe umerii lor apăsau toate obligațiile față de Poartă.

Dorința de eliberare de sub stăpînirea otomană și de dobîndirea independenței a dus la înfiriparea unei alianțe antiotomane a celor trei țări române.

Momentul care marchează începutul propriu-zis al războiului de eliberare de sub jugul otoman este luna noiembrie 1594, cînd cele trei țări române încep să acționeze unitar împotriva dușmanului comun. Rolul hotărîtor în această luptă îl avea Țara Românească. După o serie de acțiuni de mai mică amploare desfășurate de armata lui Mihai în toamna lui 1594, are loc în august 1595 o mare bătălie la Călugăreni, încheiată cu o victorie răsunătoare împotriva armatelor turcești. Mihai Viteazul, domnul Țării Românești, a consolidat această victorie cu ajutorul primit din

partea Transilvaniei, izgonind și nimicind pe cotropitorii otomani. Această izbîndă a fost asigurată de lupta dîrză a poporului, care a sprijinit domnia în război și în lupta împotriva acțiunilor trădătoare, favorabile Porții otomane, ale unei bune părți a boierimii.

În anii 1596—1598, războiul de eliberare a fost continuat, avînd ca scop dezorganizarea și slăbirea bazelor de atac otomane aflate în cetățile de la Dunăre. În 1598, Imperiul otoman a fost obligat să încheie pace, să recunoască independența Țării Românești și granița de-a lungul Dunării prin desființarea cetăților turcești nord-dunărene.

Lupta antiotomană dusă sub conducerea lui Mihai Viteazul avea un caracter progresist, pentru că era îndreptată împotriva jugului turcesc, care constituia o puternică frînă în dezvoltarea economiei și a societății românești. Lupta poporului român pentru independență se încadra în acțiunea generală antiotomană dusă de popoarele din Balcani. Victoriile cîștigate de Mihai Viteazul împotriva Porții Otomane au însuflețit lupta de eliberare a celorlalte popoare din Balcani care sufereau de pe urma cotropirii otomane.

Cucerirea vremelnică a independenței în urma desfășurării victorioase a războiului antiotoman a fost, în același timp, rezultatul faptului că cele trei țări române au acționat împreună, în cadrul unei alianțe împotriva dușmanului comun. După obținerea acestei victorii greu cucerite, alianța dintre țările române a slăbit, deoarece Ieremia Movilă a închinat Moldova Porții otomane, iar conducerea Transilvaniei a fost preluată de Andrei Báthory, prieten al Imperiului otoman. În astfel de condiții, turcii se pregăteau să supună din nou Țara Românească.

Mihai Viteazul, om politic cu vederi largi și mare conducător de oști, înțelegînd că primejdiei otomane trebuie să i se opună o forță mai puternică decît pînă atunci, a trecut la realizarea unificării celor trei țări române pe alte baze decît cele din 1594, și anume pe baza trainică a unificării politice și nu a legăturilor de suzeranitate-vasalitate.

În toamna anului 1599, în urma victoriei obținute la Șelimbăr împotriva lui Andrei Báthory, Transilvania a fost astfel unită cu Țara Românească sub autoritatea lui Mihai Viteazul ; în mai-iunie 1600 a fost rîndul Moldovei, astfel că după aceasta marele domn se putea intitula pe

drept cuvînt „*domn al Țării Românești, al Transilvaniei și a toată țara Moldovei*“. *Spre deosebire de trecut, aceasta nu mai era o simplă alianță politică-militară, ci o unificare politică a teritoriului românesc.*

Se înfăptuia pentru prima dată în istoria patriei noastre cea dintîi unire politică a întregii țări, reconstituind cadrul politic unitar al poporului român, corespunzător unității sale reale.

În linii mari se păstra însă organizarea internă separată a celor trei state feudale. Unirea celor trei țări române a fost cucerită prin lupte grele, Mihai urmărind să dobîndească prin ea posibilitatea de a înfrunta cu mai mult succes puterea cotropitoare a otomanilor.

Pentru a-și consolida puterea, Mihai Viteazul a luat unele măsuri limitate în folosul țăranilor. Dar măsurile luate n-au lichidat starea de dependență a iobagilor. În acțiunile sale față de țărănime, Mihai a reprezentat interesele marii boierimi și s-a sprijinit în primul rînd pe boieri. Deși masele de țărani l-au privit ca pe un liberator, în timpul domniei sale asuprirea țărănimii a fost agravată prin desființarea dreptului de strămutare a țăranilor de pe moșiile domnești, boierești și mănăstirești, precum și readucerea pe moșie a celor fugiți (așa-numita legătură a lui Mihai).

Unirea politică a teritoriului românesc a fost de scurtă durată (1599—1600). Ea nu s-a putut menține din cauză că majoritatea feudalilor, pe care în general s-a sprijinit Mihai, temîndu-se să nu-și piardă privilegiile, nu l-au mai susținut pe domn în întărirea puterii centrale, ci urmăreau întărirea propriei lor puteri. Din această cauză au loc ciocniri între feudali pentru domnie și înlăturarea lui Mihai. Acțiunea de unificare politică a teritoriului românesc s-a izbit și de dușmănia feudalilor marilor puteri vecine : Imperiul habsburgic, Imperiul otoman și Polonia, care vedeau într-un astfel de stat un obstacol în calea realizării planurilor lor cotropitoare.

Lupta dusă în comun de masele de munteni, transilvăneni și moldoveni în timpul domniei lui Mihai a marcat un moment de seamă în istoria patriei noastre, arătînd că

poporul român era călăuzit de aceleași dorințe de libertate și unitate.

Unirea din 1600 a reprezentat succesul cel mai mare al solidarității românești în lupta antiotomană, în vremea orînduirii feudale. Fapta aceasta a rămas ca un adevărat ideal politic și a contribuit foarte mult la trezirea conștiinței naționale a poporului român.

★

În perioada dintre secolele al XIV-lea și al XVI-lea, în țările române, marii feudali au căutat prin toate mijloacele să-și sporească și să-și întărească proprietatea feudală asupra pămîntului. Situația țăranilor dependenți s-a agravat, iobăgia fiind legiferată în Transilvania în urma răscoalei din 1514, iar în Țara Românească prin legătura lui Mihai Viteazul din 1595. În Moldova, legarea de glie a țăranilor dependenți prin lege s-a făcut ceva mai tîrziu, în 1628. Masele populare asuprite s-au ridicat de multe ori la luptă pentru a scăpa de dubla exploatare care le apăsa — cea a feudalilor dinăuntrul țării și cea străină. Prin lupta eroică a poporului român împotriva Imperiului otoman a fost împiedicată ocuparea țărilor române și transformarea lor în pașalîc turcesc, dar din cauza acțiunilor trădătoare ale marii boierimi situația politică a țărilor române s-a înrăutățit.

Ele nu aveau dreptul să păstreze o oaste puternică și nici să mențină relații politice externe fără încuviințarea Porții otomane.

Luptele duse pentru independență de către Țara Românească, Moldova și Transilvania au înscris adînc în conștiința poporului român simțămîntul demnității, libertății și unității sale.

Țările române în secolul al XVII-lea

Ca urmare a victoriilor obținute în războiul de eliberare dus sub conducerea lui Mihai Viteazul, Imperiul otoman a fost silit să slăbească un timp apăsarea pe care o exercita asupra țărilor române. Astfel, la începutul secolului al XVII-lea, *haraciul* — birul — și *peșcheșurile* erau mai scăzute decît cele de la sfîrșitul secolului al XVI-lea. După aceasta,

relativa autonomie pe care şi-o păstraseră Ţara Românească şi Moldova a fost din ce în ce mai mult ştirbită prin amestecul sultanului la numirea domnilor. La aceasta au contribuit şi diferitele grupări politice ale marii boierimi, care căutau să sprijine numirea unuia sau altuia dintre boieri ca domn. Din această cauză s-au agravat contradicţiile din interiorul clasei conducătoare, nu numai sub forma luptelor politice, dar şi armate, dintre aceste grupări.

Obligaţiile feudale ale ţărănimii dependente au fost mult mărite. Cele trei forme principale ale acestor obligaţii : *în muncă, în produse* şi *în bani* au ajuns aproape să se dubleze ; se poate considera că spre mijlocul secolului al XVII-lea exploatarea ţărănimii aservite de către boierime era mai grea decît oricînd pînă atunci. În acelaşi timp, dările numeroase, modul asupritor şi abuziv de încasare a lor din partea aparatului de stat au agravat mult şi situaţia celorlalte pături sociale, ţărănimea liberă, meşteşugarii, orăşenii. Pămînturile ţărăneşti au fost tot mai mult înghiţite de moşiile boiereşti, astfel că la sfîrşitul secolului al XVII-lea au mai rămas doar cîteva ţinuturi izolate în care trăiau ţărani liberi, moşneni şi răzeşi. Puternice răscoale ţărăneşti şi orăşeneşti au frămîntat această perioadă, constituind răspunsul maselor la politica de asuprire şi exploatare dusă de stăpînii feudali.

În Moldova şi Ţara Românească răscoalele ţărăneşti sînt în această vreme mai dese şi mai violente. Astfel, mari răscoale au loc în Moldova în anii 1606, 1616—1619, 1633. În timpul răscoalei izbucnită în Moldova în anul 1655, care s-a extins şi în Ţara Românească, seimenilor (soldaţilor lefegii) răsculaţi li s-au alăturat ţăranii moldoveni şi munteni, imprimîndu-i un caracter antiboieresc.

În Transilvania a existat în anul 1632 perspectiva unei răscoale generale.

Către sfîrşitul secolului al XVII-lea se înregistrează şi alte mişcări ţărăneşti şi orăşeneşti cu caracter antifeudal care uneori se împleteau cu lupta antiotomană.

Evenimentele care au avut loc spre sfîrşitul secolului al XVII-lea au arătat că puterea politică a boierilor şi imensele lor averi erau ameninţate de lupta de clasă a

maselor exploatate. La cererea turcilor forțele armate au fost reduse. Dările către Poartă au sporit.

În această perioadă au existat din partea unor domni încercări de a pune capăt luptelor interne dintre grupările boierești și de a întări statul centralizat. Pe plan extern ei urmăreau să recucerească independența față de Poarta otomană. Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești, a trecut la reorganizarea statului feudal, a învățămîntului, a forțelor sale militare, făurind un plan de eliberare a Țării Românești de sub jugul turcesc. Pentru consolidarea poziției țării pe plan extern a încheiat înțelegeri cu căpeteniile populațiilor răsculate din Balcani, cu Imperiul habsburgic, cu Rusia. Dimitrie Cantemir, domn și gînditor politic de seamă, a susținut în lucrările lui ideea că Moldova nu poate fi salvată decît prin scuturarea jugului turcesc și înlăturarea luptelor dintre grupările politice boierești. În scurta sa domnie, el a încercat să-și realizeze programul participînd la războiul ruso-turc din 1711.

Încercările făcute n-au reușit să salveze țara de dominația otomană.

Transformată într-un întins cîmp de luptă între armatele habsburgice și otomane, Transilvania a căzut spre sfîrșitul secolului al XVII-lea sub dominația Imperiului habsburgic. În 1699, prin tratatul de la Carlovitz, principatul autonom al Transilvaniei, vasal Porții otomane, devenea o provincie a Imperiului habsburgic.

La sfîrșitul secolului al XVII-lea, țările române își pierduseră aproape în întregime autonomia. Masele populare suportau o exploatare și o asuprire mai grea și mai organizată atît din partea asupritorilor din interiorul țării cît și a celor străini.

Moldova și Țara Românească în secolul al XVIII-lea

În 1711 în Moldova și în 1716 în Țara Românească a fost instaurat regimul turco-fanariot *. Acest regim a însemnat pentru Țara Românească și Moldova agravarea dominației otomane. Regimul politic instaurat se caracteriza prin : numirea directă

* Fanariot provine de la Fanar — cartier din Constantinopol, de unde veneau domnii greci numiți de Poartă.

a domnilor de către Poarta otomană, desființarea armatei și a dreptului de a întreține legături diplomatice cu țările din afara imperiului, întărirea monopolului turcesc asupra exportului produselor țării.

În ciuda greutăților create de această situație și de distrugerile periodice cauzate de războaie, dezvoltarea țărilor române făcea progrese. În agricultură se intensifica producția de grîu și creșterea vitelor și, ca rezultat, se dezvolta exportul de grîne și de vite. Se intensifica mineritul; se dezvoltau meșteșugurile și începea să se constate un proces de specializare. Manufacturile de postav, de sticlărie, de hîrtie, s-au înmulțit. Ca o consecință s-a dezvoltat comerțul intern, au apărut orașe noi, iar cele vechi au devenit mai mari, mai populate. Cu toată existența monopolului turcesc, se dezvolta și comerțul extern, se închegau relații cu țările vecine și chiar mai depărtate. Creștea în acest fel rolul negustorimii în viața economică și socială a țărilor române.

Pentru a obține o cantitate cît mai mare de grîne, boierii au mărit — dublînd și triplînd — numărul zilelor de clacă, atît ale țăranilor dependenți cît și ale acelor țărani fugiți de pe alte domenii și așezați pe moșiile boierești. Țăranii erau obligați să muncească la curtea boierului, astfel că le rămînea disponibil un număr insuficient de zile de lucru pentru asigurarea nevoilor proprii. Totodată boierii deschideau mine noi și înființau manufacturi în care foloseau munca țăranilor dependenți. Ei acaparau tot mai multe poziții economice în orașe. Întreg secolul al XVIII-lea este frămîntat din această cauză de lupta de clasă a țărănimii și orășenimii împotriva stăpînilor feudali. Răscoalele țărănești au luat asemenea proporții, încît clasa stăpînitoare, înspăimîntată, a luat măsuri pentru înăbușirea lor. Alături de răscoale, fuga de pe moșii, refuzul de a lucra sau executa obligațiile feudale sau fiscale erau frecvente. Noi cerințe ridica dezvoltarea societății, ceea ce impunea înlocuirea formelor de conducere politică a statului, promovarea unor măsuri pentru stimularea producției. Primele măsuri de acest fel au fost luate în timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat. Cele mai importante însă au fost întreprinse la mijlocul secolului al XVIII-lea, în timpul

domniilor lui Constantin Mavrocordat din Țara Românească și Moldova. Printre măsurile luate se număra și cea cu privire la eliberarea țărănimii aservite. „Eliberarea“ din vremea lui Constantin Mavrocordat a fost însă pur formală: țăranii dependenți, deși nu s-au mai numit vecini sau rumâni, ci *clăcași* au continuat să fie legați de moșierul feudal. Unele măsuri tindeau să reorganizeze fiscalitatea, administrația, aparatul judiciar, lucru necesar într-un moment în care presiunea maselor populare devenea tot mai amenințătoare. Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea s-a încercat o continuare a acestei politici.

În condițiile arătate, mișcarea de eliberare a poporului român de sub jugul otoman s-a intensificat.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea Rusia a continuat războaiele împotriva Turciei pentru supremație în bazinul Mării Negre, urmărind să ia locul stăpînirii turcești în Balcani și să-și deschidă drum spre Constantinopol.

Multe dintre aceste războaie s-au desfășurat pe teritoriul țărilor române. La unele din acestea a participat și Austria, căutînd să ocupe întregul teritoriu pînă la gurile Dunării. Așezarea la confluența de interese a trei mari imperii — țarist, otoman și habsburgic —, lupta pentru supremație și rivalitățile militare dintre aceste imperii au fost tot atîtea cauze care au împiedicat dezvoltarea normală a țărilor române, iar bogățiile lor și populația au avut de suportat mari pierderi.

Înfrîngerile suferite de turci în războaie au dat noi speranțe maselor populare din țările române, luptătorilor pentru libertate și independență națională. În urma războiului ruso-turc din anii 1768 și 1774, încheiat prin tratatul de la Kuciuk-Kainargi, Turcia, înfrîntă, a fost silită să încuviințeze comerțul Rusiei *„în toate orașele turcești, pe uscat și pe Dunăre“*. Asemenea prevederi, care aveau să evolueze spre un regim preferențial pentru Rusia, limitau monopolul turcesc, exercitat pînă atunci asupra țărilor române, care puteau acum să vîndă și altor țări prisosul de produse.

În războaiele ruso-turce s-au alăturat armatelor rusești numeroși voluntari munteni și moldoveni care luptau pentru a redobîndi eliberarea țării de sub jugul otoman.

Faptul că la războaiele duse de Rusia și Austria împotriva Turciei au participat mase țărănești din Moldova și Țara Românească constituia o dovadă puternică a aspirațiilor de libertate ale poporului român. Mișcarea de eliberare din secolul al XVIII-lea s-a împletit cu lupta antifeudală a țăranilor și orășenilor.

Răscoala din Transilvania de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan (1784)

În secolul al XVIII-lea, în Transilvania, dubla exploatare exercitată de habsburgi și de nobili a determinat creșterea nemulțumirii maselor și ridicarea lor la luptă.

Chiar la începutul secolului (1703—1711) s-a extins în Transilvania o mare răscoală, izbucnită în Ungaria și Slovacia, condusă de Francisc Rákoczy II. El a chemat poporul la lupta împotriva jugului habsburgic făgăduind eliberarea din iobăgie.

Țăranii răsculați au format o puternică armată numită „armata curuților". Printre participanții la această luptă pentru dreptate și libertate s-a aflat și haiducul Pintea Viteazul cu o numeroasă ceată de țărani români din Maramureș. Participarea iobagilor români și unguri la răscoala din 1703—1711 este un exemplu de luptă comună pentru libertate în trecutul acestor două popoare.

După înfrângerea acestei răscoale dominația habsburgică asupra Transilvaniei s-a consolidat. Pentru acoperirea cheltuielilor cerute de îndelungatele războaie purtate, habsburgii au mărit tributul Transilvaniei de la 400 000 de taleri la 610 000. Aceasta a dus la majorarea birului și la înrăutățirea situației populației rurale și a celei mai mari părți din populația orașelor.

Feudalii au redus loturile de pămînt date în folosință iobagilor și au sporit obligațiile acestora pe moșie. Urmarea acestei exploatări a fost înmulțirea zilelor de clacă — robotă —, care ajung la 4—5 zile pe săptămînă. Ruinarea gospodăriilor țărănești împiedica însă încasarea regulată a dărilor către stat. Din această cauză, stăpînirea habsburgică, mai ales în timpul împărătesei Maria Tereza, a încercat să reglementeze prestațiile de muncă ale iobagilor în folosul nobilimii, pentru ca țărănimea să-și poată plăti și obligațiile fiscale către stat.

Pentru feudali o altă sursă de venituri o constituia exploatarea bogățiilor subsolului. A căpătat o extindere remarcabilă exploatarea zăcămintelor de aur și argint din Munții Apuseni, unde s-a constituit în acest sens un domeniu special al statului, domeniul Zlatna. Minerii de aici erau siliți să lucreze în aceleași condiții ca și iobagii, cîștigînd insuficient pentru ei și pentru familiile lor. S-au înmulțit manufacturile de hîrtie, de sticlă, de potasă, de postav. Dezvoltarea generală a forțelor de producție a dus la apariția unor noi orașe, iar cele mai vechi și-au extins teritoriul. În orașe s-au ascuțit contradicțiile dintre sărăcime, pe de o parte, și negustorii și meșteșugarii bogați, pe de altă parte.

Între anii 1760 și 1780 regimul habsburgic a înființat regimentele grănicerești prin eliberarea de iobăgie a unor țărani și trecerea lor sub ascultarea autorităților militare locale. În timp de pace grănicerii erau obligați să facă serviciul de pază internă în raza regimentului, precum și serviciul de pază la graniță. În timp de război regimentele grănicerești erau dislocate pe diferite fronturi de luptă. Această acțiune a fost folosită de iobagi în vederea intensificării luptei pentru eliberarea din iobăgie.

În Munții Apuseni, timp de cîteva decenii, fuseseră răpite țărănimii toate drepturile, pînă cînd, o dată cu trecerea Transilvaniei sub dominația habsburgică (1699), toți țăranii au fost transformați în iobagi ai statului. Simțind din greu apăsarea exploatării feudale, în 1762 minerii din Certeje și Toplița au alungat cu armele pe executorii fiscali, în 1769 cei din Abrud s-au ridicat cu furci și topoare asupra gornicilor veniți pentru dare. La Zlatna, în 1771, autoritățile înscriu 239 de mineri care au refuzat să plătească darea sporită. În martie 1774 minerii din comitatul Hunedoarei s-au împotrivit violent strîngerii dării. Au avut loc mișcări și revolte împotriva cărora autoritățile au fost nevoite să mobilizeze forțe importante în scopul înăbușirii lor.

Cea mai puternică ridicare a iobagilor din Transilvania pentru înlăturarea feudalismului a fost răscoala din 1784 de sub conducerea lui *Horia, Cloșca și Crișan*. Ea a izbucnit în perioada destrămării feudalismului, contribuind mult la grăbirea acestei destrămări. Forța principală a răscoalei

au constituit-o iobagii, în marea lor majoritate români, alături de ei participînd și iobagi maghiari.

Răscoala a izbucnit din cauza agravării exploatării feudale în Transilvania, în general, cît și a intensificării exploatării iobagilor mineri din regiunea Munților Apuseni. În plus, iobagii români aveau de suportat, alături de exploatarea socială și asuprirea națională din partea nobilimii maghiare și a habsburgilor, ceea ce făcea viața lor și mai grea. Astfel, această mare ridicare a iobagilor români a depășit sfera luptei antifeudale luînd și un caracter național.

Forțele răsculaților crescuseră ca un șuvoi. Rîndurile iobagilor mineri din Munții Apuseni s-au îngroșat cu rîndurile iobagilor de pe moșiile nobililor.

În primele zile ale lunii octombrie 1784, mii de iobagi din Munții Apuseni au ocupat Zarandul, Bradul, Cîmpenii, Roșia, Abrudul, deci aproape întreaga regiune a Carpaților Apuseni, și au pătruns pe Valea Mureșului în Hunedoara, îndreptîndu-se spre Hațeg. Răsculații cereau autorităților eliberarea și împroprietărirea iobagilor, desființarea nobilimii. În felul acesta, iobagii din Munții Apuseni susțineau îndeplinirea unor cerințe care erau ale tuturor iobagilor transilvăneni. În cursul răscoalei țăranii au ars numeroase castele, au împărțit unele moșii. Totodată ei au plănuit să cucerească Deva, dar n-au reușit. Răsculații și-au formulat un program de revendicări antifeudale în care se cerea, între altele : nobilime să nu mai fie, pămînturile nobiliare să se împartă între țărani. Curînd după începerea răscoalei conducătorii ei s-au lăsat însă amăgiți de trimișii împăratului și au încheiat armistițiu. În acest timp armatele habsburgice și-au mobilizat noi forțe pentru înăbușirea răscoalei. Prin trădare, Horia, Cloșca și Crișan au fost prinși și judecați. La 28 februarie 1785, Horia și Cloșca au fost executați în chinuri groaznice prin zdrobirea cu roata. Crișan se spînzurase mai înainte în închisoare.

Înfrîngerea răscoalei s-a datorat slabei organizări, lipsei de arme și încrederii pe care conducătorii răscoalei au avut-o în făgăduielile împăratului de la Viena. Ei au acceptat să încheie armistițiu cu autoritățile imperiale tocmai cînd răscoala se aprindea mai puternic.

După măsuri polițienești drastice, împăratul s-a văzut nevoit în anul 1785 să desființeze iobăgia, dar peste cinci ani ea a fost reintrodusă.

Deși înfrîntă, răscoala populară din 1784, de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan, a marcat un important moment al luptei maselor țărănești din Transilvania pentru înlăturarea orînduirii feudale. Răsculații aveau un program mai clar decît în etapele anterioare : ei luptau împotriva nobililor și a servituților feudale, pentru pămînt. Alături de țărănimea iobagă, română și maghiară, la răscoală au participat lucrători mineri din Hunedoara, Munții Apuseni, Baia Mare și Maramureș. Răscoala a avut un puternic ecou peste Carpați, în Moldova și Țara Românească. Ecoul răscoalei lui Horia a răsunat puternic pe plan european.

Pornită împotriva obligațiilor feudale, pentru libertate și pămînt, pentru desființarea nobilimii, răscoala din 1784 a avut un profund caracter social, de luptă împotriva asupririi feudale. Lupta comună a iobagilor români și maghiari împotriva jugului iobăgiei a zguduit din temelii feudalismul.

Mișcarea revoluționară de la 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în țările române au început să apară relații de producție capitaliste. Boierii și mănăstirile căutau să obțină un prisos mai mare de cereale-marfă pentru a-l vinde pe piață. Feudalii tindeau să-și transforme moșia în proprietate de tip capitalist, adică să nu mai dea clăcașilor pămînt pe care să-l muncească în schimbul dijmei, care era acum mai puțin rentabilă, ci să mărească zilele de clacă. Totodată boierii continuau să cotropească și pămînturile puținilor țărani rămași încă liberi.

Situația țărănimii a fost agravată și de o cumplită asuprire fiscală, dezlănțuită atît pentru acoperirea cererilor crescînde de bani ale sultanilor, vizirilor și pașalelor, cît și pentru îmbogățirea domnilor care se perindau pe tronul Țării Românești și Moldovei, ca și a favoriților acestora. Fiscalitatea copleșitoare trebuia să sature și lăcomia boierilor. Apăsate de acest dublu jug : boieresc și turcesc,

masele țărănești din Țara Românească și din Moldova și-au intensificat lupta de eliberare printr-o mare varietate de forme : nesupunerea la clacă, nesupunerea la darea dijmei, fuga de pe moșii, care a luat deseori proporții mari.

Menținerea de către boierime a privilegiilor ei economice (scutirea de orice dări, monopolul de a înființa tîrguri pe moșii și de a-și vinde produsele cu precădere, monopolul manufacturilor etc.) și a privilegiilor ei politice (deținerea posturilor de conducere în aparatul de stat și al administrației locale) a nemulțumit din ce în ce mai mult orășenimea. Totodată ca urmare a dezvoltării meșteșugurilor, a industriei și comerțului, o parte a orășenimii începea să se transforme în burghezie. Acest fapt a ascuțit și mai mult vechile contradicții dintre orășenime și boierime amplificate și de influența ideilor de „libertate, egalitate și fraternitate" ale revoluției burgheze din Franța.

Un moment important al ridicării maselor exploatate împotriva exploatării și asupririi feudale l-a constituit mișcarea revoluționară de la 1821. Ea se încadra în lupta popoarelor din Balcani pentru scuturarea jugului otoman și pentru constituirea statelor naționale independente.

Răscoala s-a sprijinit pe masele țărănești și pe cele orășenești, năzuința fundamentală a acestora fiind să pună capăt rînduielilor feudale. Un rol important l-au avut, de asemenea, elementele burgheze în formare. Organizatorul și conducătorul luptelor din 1821 a fost *Tudor Vladimirescu*. Acesta, prin obîrșia sa țărănească și apoi prin activitatea dinainte de răscoală, de negustor, mic dregător, a devenit adversar hotărît al rînduielilor boierești și al dominației otomane, reprezentînd năzuințele poporului. Documentul principal în care s-au oglindit toate acestea a fost proclamația de la Padeș. Prin aceasta Tudor Vladimirescu chema la luptă pe țărani, cărora le-a făgăduit împărțirea *„averilor rău agonisite ale tiranilor boieri"*, precum și desființarea clăcășiei. În același timp, el cerea înlăturarea boierimii de la conducerea țării. La chemarea lui Tudor s-au ridicat la luptă țăranii din Olte-

nia, printre care erau mulţi panduri *. Din rîndurile acestora Tudor Vladimirescu a organizat o oaste populară. Începută în Oltenia, acţiunea revoluţionară a lui Tudor s-a întins cu repeziciune, cuprinzînd după puţină vreme întreg teritoriul Ţării Româneşti şi chiar unele părţi ale Moldovei. Ea a avut un deosebit răsunet şi în Transilvania. În fruntea oastei sale de panduri, Tudor a atacat conacele boiereşti, a înlocuit organele de stat locale dintr-un număr important de localităţi, a trecut Oltul şi a ocupat Bucureştiul, unde a instaurat o nouă putere politică. În desfăşurarea răscoalei s-au ivit neînţelegeri între Tudor Vladimirescu şi Alexandru Ipsilanti, conducătorul luptei de eliberare a grecilor de sub jugul otoman. Acesta, venit din Rusia, urma să treacă cu o oaste prin Moldova şi Ţara Românească spre a merge în Grecia. Într-o scrisoare Tudor Vladimirescu spunea : „Noi vom înlesni trecerea prinţului Ipsilanti peste Dunăre ca să meargă spre mîntuirea patriei sale". Cauza principală a neînţelegerii consta în deosebirea categorică dintre programele politice ale celor doi conducători. Alexandru Ipsilanti avea ca ţel numai lupta de eliberare a Greciei de sub turci şi se sprijinea pe boierii din ţările române, în timp ce Tudor dezlănţuia lupta atît împotriva turcilor cît şi împotriva boierilor. Karl Marx spunea clar despre Tudor : *„Vladimirescu era patriot român. El s-a adresat nu boierilor, ci ţăranilor"*.

Ocupînd Bucureştiul, vreme de două luni (de la mijlocul lunii martie pînă la mijlocul lunii mai 1821), Tudor Vladimirescu a condus cu mînă sigură întreaga Ţară Românească. Într-o scrisoare el vorbea despre necesitatea unei acţiuni politice comune cu Moldova, ca *„unii ce sîntem de un neam, de o lege..."* Tudor Vladimirescu a luat măsuri serioase de întărire a armatei. Cel mai important fapt însă a fost alcătuirea — sub titlu de „Cererile norodului românesc" — a unui plan de reforme care avea ca scop să asigure pentru popor

* *Panduri*, corp de oaste menţionat în secolul al XVIII-lea în ţările stăpînite de habsburgi, între altele şi în Banat, de unde se pare că denumirea a trecut şi în Ţara Românească. Pandurii în Ţara Românească sînt cunoscuţi în secolul al XIX-lea. Pandurii olteni, recrutaţi dintre moşneni, au constituit baza oştirii lui Tudor Vladimirescu în timpul mişcării revoluţionare din 1821.

„slobozenia de sub stăpînirea domnilor și boierilor". În primul rînd, el prevedea reducerea simțitoare a fiscalității, așa cum spunea Karl Marx despre el : „Primul lui act de autoritate a fost reforma legilor fiscale".

Amenințați de proporțiile răscoalei, boierii au chemat trupele turcești pentru a înăbuși răscoala. Totodată, prin intrigile și manevrele boierilor și ale lui Ipsilanti, Tudor Vladimirescu a fost prins și asasinat mișelește la 26 mai 1821. Rezultatul imediat al acestui act criminal a fost dizolvarea aproape completă a oastei lui Tudor ; armatele otomane au pătruns cu repeziciune în Țara Românească, au înfrînt cele cîteva centre răzlețe de rezistență și au ocupat întregul teritoriu, lichidînd răscoala.

Prin programul său, pe care Tudor Vladimirescu l-a apărat cu prețul vieții sale, prin participarea largă a maselor exploatate, această mișcare revoluționară a avut un caracter antifeudal și antiotoman.

Răscoala maselor populare din 1821 a pus capăt regimului turco-fanariot, care agravase exploatarea țării, turcii fiind nevoiți să numească în Muntenia și Moldova domni pămînteni în locul domnilor fanarioți. Răscoala condusă de Tudor a marcat începutul mișcării revoluționare din secolul al XIX-lea pentru înlăturarea orînduirii feudale. Ea a fost prologul revoluției din anul 1848. Tudor Vladimirescu a rămas viu în amintirea poporului, însuflețindu-l în marile acțiuni de eliberare socială și națională.

*

Din cele arătate reiese că perioada celor aproape o mie de ani cît a durat orînduirea feudală pe teritoriul patriei noastre a fost străbătută de nenumărate lupte duse de poporul român împotriva jugului feudal și a dominației străine.

Răscoalele din 1437, 1514, 1784, 1821, precum și acțiunile revoluționare de mai mică amploare fac parte din tradițiile luptei duse de-a lungul veacurilor de poporul român pentru progres social și național.

Lupta dusă de masele populare pentru dreptate socială s-a îmbinat cu lupta pentru libertate și independență ; întreaga istorie medie a poporului român ni se înfățișează astfel ca o luptă dîrză și necurmată împotriva exploatării și asupririi.

III

ANUL REVOLUȚIONAR 1848 ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

Autori :
Conf. univ. **Gheorghe Georgescu-Buzău** și
prof. univ. **Victor Cheresteșiu**

1. SITUAȚIA ECONOMICĂ, SOCIALĂ ȘI POLITICĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE ÎN AJUNUL REVOLUȚIEI DE LA 1848

Unul dintre cele mai de seamă evenimente din istoria poporului român îl reprezintă revoluțiile de la 1848 din Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Cauzele revoluției de la 1848 în țările române se găsesc în condițiile de dezvoltare economică, socială și politică a acestor țări. Masele populare de aici sufereau apăsarea grea a jugului feudal. Încă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au început să se dezvolte relații de producție capitaliste, în primul rînd în industrie. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, dezvoltarea relațiilor capitaliste se accentuează și mai mult. Relațiile feudale încătușau dezvoltarea forțelor de producție. Contradicția dintre noile forțe de producție capitaliste și relațiile vechi, feudale, se agrava. Se impunea deci lichidarea orînduirii feudale, care împiedica dezvoltarea economică și socială.

Totodată asupra Țării Românești și Moldovei apăsa jugul otoman, iar asupra Transilvaniei cel habsburgic. De aceea, sarcinile principale ale revoluției de la 1848 în țările române erau desființarea feudalismului și scuturarea jugului străin.

În cursul revoluției s-a afirmat și un alt deziderat esențial al dezvoltării țărilor române, despărțite din cauza vitregiilor istorice: realizarea unității naționale.

„Care trebuia deci să fie programul revoluției de la 1848? — scria în 1850 marele democrat-revoluționar Nicolae Bălcescu. — Programul era dezvoltarea progresivă a revoluției din 1821. Organizarea democrației și eliberarea țăranului, împroprietărindu-l. Într-un cuvînt, trebuia fă-

cută *o revoluţie democratică şi socială*. Acesta a fost scopul nostru, programul din 1848... O dată înfăptuită această revoluţie, ne mai rămîneau de făcut alte două revoluţii : o revoluţie *pentru unitatea naţională* şi, mai tîrziu, *pentru independenţa naţională*, ca în felul acesta naţiunea să reintre în posesia deplină a drepturilor sale naturale"[1].

Revoluţia din ţările române s-a desfăşurat în condiţiile izbucnirii revoluţiei în mai multe ţări din Europa în primăvara anului 1848. „Începînd din 1789 — scria F. Engels în 1853 — hotarele revoluţiei înaintează neîncetat. Ultimele ei avanposturi au fost Varşovia, Debreţin şi Bucureşti..."[2]

În prima jumătate a secolului al XIX-lea se constată o însemnată dezvoltare a forţelor de producţie în Ţara Românească, Moldova şi Transilvania în comparaţie cu perioada premergătoare.

Tratatul de la Adrianopol, impus Turciei de către Rusia în urma războiului ruso-turc din anii 1828—1829, a înlesnit, la rîndul său, această dezvoltare în Ţara Românească şi Moldova. Înlăturarea monopolului turcesc asupra comerţului Ţării Româneşti şi Moldovei, libertatea comerţului lor cu celelalte ţări, desfiinţarea vămilor interne din fiecare ţară, precum şi a vămilor dintre cele două ţări au înlesnit dezvoltarea comerţului lor extern şi intern, deşi rămîneau mai departe sub dominaţia Imperiului otoman.

Cele două regulamente organice, menite a pune în practică clauzele Tratatului de la Adrianopol, au fost puse în aplicare în 1831 în Ţara Românească şi în 1832 în Moldova. Cuprinzînd dispoziţii de ordin economic-administrativ şi politic aproape identice, regulamentele organice au favorizat unificarea instituţiilor celor două ţări surori. Totodată ele cuprindeau prevederi care ţineau în dependenţă pe ţărani de moşieri.

[1] *„Gîndirea social-politică despre unire"* (1859), Bucureşti, Editura Politică, 1966, p. 49.

[2] *K. Marx* şi *F. Engels*. Opere, vol. 9, Bucureşti, Editura politică, 1959, p. 35.

În această perioadă a cunoscut o dezvoltare și industria. Numărul atelierelor și al manufacturilor a crescut. Ele cuprindeau aproape toate ramurile de producție industrială, dar mai ales ramura industriei alimentare și a celei textile. Tehnica manufacturilor a fost îmbunătățită prin introducerea mașinilor, ceea ce a însemnat trecerea spre producția de fabrică. Astfel, în Țara Românească a luat ființă o fabrică de postav, iar în Moldova una de hîrtie. Totodată se dezvoltă și morăritul. Munca salariată a început să se generalizeze în manufacturi, marea lor majoritate avînd un caracter capitalist.

Proprietarii manufacturilor erau unii boieri mari, precum și un număr tot mai mare de elemente ale burgheziei aflate în plină dezvoltare. Burghezia se lovea însă de boierime, care continua să dețină importante drepturi economice și politice, de orînduirea feudală, care împiedica dezvoltarea economică-socială. De aceea **burghezia urmărea înlăturarea feudalismului, cucerirea puterii în stat și dezvoltarea nestingherită a producției capitaliste. Ea se pregătea să smulgă puterea din mîna boierimii.**

În această luptă, burghezia s-a sprijinit la orașe pe meseriași, mici negustori și mici funcționari, cît și pe muncitorime, care creștea numericește și se închega ca o clasă pe măsura dezvoltării atelierelor, manufacturilor și fabricilor. Meseriașii și lucrătorii cereau libertăți economice, sociale și politice.

Cu toată dezvoltarea pe care o cunoscuse Țara Românească și Moldova, industria din aceste țări continua să rămînă mult în urma nivelului atins de industrie în țările capitaliste din apus. Unul dintre factorii care au contribuit cel mai mult la frînarea dezvoltării capitaliste a celor două țări române a fost, pe lîngă apăsătorul jug otoman, menținerea relațiilor de producție feudale în agricultură. Agricultura continua să reprezinte ramura principală a economiei lor.

Interesată în comerțul european cu cereale, boierimea urmărea să-și mărească suprafețele cultivate cu grîu și porumb. În acest scop ea a introdus unelte perfecționate și chiar unele mașini, a creat societăți de agricultură, a redus micile loturi pe care clăcașii le aveau în folosință

pe moșia boierească. Totodată boierii au început să practice din ce în ce mai mult sistemul arendării moșiilor, adică al exploatării acestora prin intermediari.

În aceste condiții, exploatarea țărănimii s-a înrăutățit. Sprijinindu-se pe Regulamentul organic — pe care Marx l-a numit pe bună dreptate „Codicele muncii de clacă“ —, boierimea a înăsprit claca, urcînd-o, de multe ori, la peste 100 de zile pe an, deși era fixată la 12 zile. Prin munca lor, țăranii trebuiau să sature acum nu numai nesațul boierilor, ci și lăcomia arendașilor. Paralel cu înrăutățirea situației clăcașilor s-a intensificat și procesul de deposedare de pămînt a țăranilor liberi. În ajunul anului 1848, boierii și mănăstirile dețineau 80% din pămînt, în timp ce țăranii liberi mai stăpîneau doar 20%.

Poverile tot mai grele care apăsau pe umerii țărănimii — mărirea numărului zilelor de clacă, îndepărtarea clăcașilor de pe loturile de pămînt pe care le mai aveau, deposedarea de pămînt a țăranilor liberi, exploatarea și de către arendași, puzderia de taxe impuse de stat — au ascuțit în mod deosebit contradicția dintre țărănime și boierime. Din această cauză, problema agrară, cu cererea țăranilor de a fi desființată claca și de a fi împroprietăriți, a constituit o problemă principală a revoluției de la 1848. Țărănimea a fost forța pe care s-a sprijinit în primul rînd burghezia în lupta sa contra orînduirii feudale.

Cu toate restricțiile impuse de Imperiul habsburgic, care căuta s-o mențină în stare de înapoiere pentru a-i acapara bogățiile la prețuri ieftine și a-i vinde mărfurile austriece, în prima jumătate a secolului al XIX-lea și Transilvania a cunoscut o dezvoltare însemnată. Industria manufacturieră și cea minieră au luat avînt. Forța hidraulică a început să fie înlocuită cu forța aburului. Prima mașină cu aburi a fost introdusă pe domeniul minier al Zlatnei în 1838 ; peste puțin timp s-a instalat la Baia Mare alta, iar în 1845 s-au introdus încă trei la Reșița. S-a intensificat exploatarea zăcămintelor de minereu.

În acest timp au luat ființă și case de păstrare (de economii) la Cluj, Brașov, Sibiu, Arad, Oradea și Timișoara, ceea ce demonstrează bogăția burgheziei din Transilvania. O înflorire relativ însemnată cunosc acum transpor-

turile și comerțul între cele trei țări române. Economia lor se completa reciproc, comerțul dintre ele devenind astfel vital pentru fiecare.

Astfel, în ciuda cătușelor orînduirii feudale și a jugului habsburgic, burghezia din Transilvania s-a întărit. Burghezia română se lovea însă de privilegiile nobililor, precum și de poziția economică a burgheziei săsești, maghiare și austriece. **Burghezia căuta să înlăture orînduirea feudală. O dată cu dezvoltarea industriei a crescut și numărul muncitorilor. Deși în comparație cu numărul populației din Transilvania muncitorimea nu constituia decît o mică parte, ea va influența în unele centre mai dezvoltate mersul evenimentelor din 1848.**

Cu toată pătrunderea însemnată a elementelor capitaliste în economia Transilvaniei, în ajunul revoluției de la 1848 relațiile de producție feudale precumpăneau și aici, ca și în celelalte două țări române. Iobagii trebuiau să presteze robotă (așa se numea în Transilvania claca) pe moșiile nobililor și să dea dijmă din puținele bucate recoltate de pe loturile de pămînt din ce în ce mai mici pe care le aveau în folosință. Totodată aveau de plătit dări statului. Nobilii îi exploatau pe iobagi și în manufacturile pe care le înființau pe moșii.

În scopul obținerii unui spor mai mare de cereale-marfă pentru comerțul în creștere, domnii feudali căutau mai mult decît în trecut să reducă pămîntul ce-l aveau în folosință iobagii. În acest scop ei făceau măsurători sau hotărnicii, prilej cu care loturile iobagilor erau micșorate sau schimbate, țăranilor rămînîndu-le pămînturile cele mai puțin productive. Răpirile de păduri, de pășuni aflate în proprietatea obștească a țăranilor au devenit tot mai dese. În anii premergători revoluției, numărul țăranilor lipsiți cu totul de pămînt sau care nu aveau pămînt de ajuns pentru a-și hrăni familia crescuse foarte mult. În această vreme situația țărănimii s-a înrăutățit și ca urmare a practicării de către nobili a sistemului arendării moșiilor. Totodată iobagii din Transilvania trebuiau să facă față și la grelele obligații fiscale, militare etc. impuse de Imperiul habsburgic. Toate acestea au înăsprit contradicțiile dintre țărănimea iobagă, în marea ei majoritate română,

şi nobilimea proprietară, care era în cea mai mare parte maghiară.

În ajunul revoluţiei de la 1848, cea mai mare parte a ţărănimii din Transilvania se afla în stare de iobăgie. Din 1 960 de sate, 1 866 erau sate de iobagi. În aceste sate locuiau peste 1 000 000 de ţărani români şi 213 000 de ţărani maghiari. Ţăranii români şi maghiari, care gemeau sub acelaşi jug al iobăgiei, se vor ridica împreună la luptă împotriva feudalismului.

În afară de exploatarea feudală, asupra maselor populare din Ţara Românească şi Moldova apăsa greul jug otoman. Imperiul otoman era un stîlp al reacţiunii în sud-estul Europei.

În Transilvania — care continua să fie un principat autonom, cu administraţie proprie, depinzînd însă de curtea imperială de la Viena — românii sufereau şi din cauza asupririi naţionale, exercitate atît de stăpînitorii habsburgi, cît şi de nobilimea maghiară. Deşi reprezentau $^2/_3$ din populaţia ţării, românii erau consideraţi de către nobilimea maghiară ca „toleraţi". Duşmanul principal al libertăţii tuturor popoarelor din Imperiul habsburgic, deci şi al poporului român şi maghiar, era absolutismul feudalo-habsburgic. Împotriva lui se ridicau toate forţele revoluţionare.

Masele populare din cele trei ţări române şi-au intensificat din cauzele arătate mai înainte lupta pentru înlăturarea feudalismului, pentru scuturarea jugului otoman şi habsburgic, pentru unitate naţională.

Ţărănimea, care forma marea majoritate a populaţiei ţărilor române, a fost forţa socială de bază a revoluţiei. Alături de ea s-a găsit pătura muncitoare de la oraşe şi din regiunile miniere.

În fruntea acestei lupte a stat burghezia, care era interesată în dezvoltarea capitalismului, în crearea unei pieţe de desfacere mai largi. Ea a jucat în această perioadă un rol progresist.

Dezvoltarea culturii în prima jumătate a secolului al XIX-lea

Transformările economice, sociale şi politice care au avut loc în ţările române s-au răsfrînt şi în dezvoltarea culturii naţionale din această perioadă. **Dezvoltarea culturii naţionale în prima jumătate a secolului al XIX-lea**

e legată de începutul dezvoltării capitalismului, de procesul ridicării burgheziei, în rîndurile căreia frămîntarea a crescut.

Noua organizare și orientare a învățămîntului în limba română a jucat un rol însemnat în dezvoltarea culturii. Deoarece era persecutat de administrația austriacă, vestitul cărturar Gh. Lazăr a trecut în Țara Românească unde a luat parte activă la începuturile organizării învățămîntului național. La școala de la Sf. Sava din București s-a adăugat un ciclu de învățămînt superior, iar la Iași a luat ființă în 1835 Academia Mihăileană. Pe lîngă moldoveanul Mihail Kogălniceanu, aici au fost profesori munteanul Ion Ghica, bănățeanul Eftimie Murgu și, mai tîrziu, transilvăneanul Simion Bărnuțiu. La București au ajuns profesori transilvănenii Florian Aaron și August Treboniu Laurian.

La dezvoltarea culturii în prima jumătate a secolului al XIX-lea contribuie și societățile culturale înființate, printre care amintim Societatea literară (1827), Societatea filarmonică (1833) din București, Conservatorul filarmonic dramatic înființat la Iași în 1836. Pe lîngă traducerile din Molière, Voltaire, Hugo, încep să se scrie și să se joace piese originale.

Scriitorii din prima jumătate a secolului al XIX-lea își aduc din plin contribuția la dezvoltarea culturii naționale. Literatura oglindea, în general, frămîntările sociale și naționale din această perioadă, sporind avîntul luptei pentru libertate. Printre scriitorii cei mai de seamă amintim pe boierul progresist Dinicu Golescu, precum și o serie de scriitori ridicați din rîndurile burgheziei și ale micii boierimi ca : Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Alecu Russo, I. Eliade Rădulescu, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac etc.

Prin scrierile istorice ale lui Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu, care trezeau masele la lupta pentru eliberarea socială și națională, istoriografia noastră face acum primii săi pași îndrăzneți. Tot acum se inițiază și o literatură științifică-economică concretizată într-o serie de publicații, originale sau traduceri, în legătură cu agricultura, creșterea vitelor, industria, comerțul, căile de comunicație etc.

Apar acum primele ziare şi reviste în limba română: „Curierul Românesc" (1829) şi apoi „Curierul de ambe sexe" scoase de Eliade Rădulescu în Bucureşti ; tot în 1829 la Iaşi Gh. Asachi redactează „Albina Românească" şi suplimentul ei literar „Alăuta Românească". În Transilvania, la Braşov, Gheorghe Bariţiu scoate în 1838 „Gazeta de Transilvania", iar mai tîrziu suplimentul literar „Foaie pentru minte, inimă şi literatură". Mihail Kogălniceanu scoate în 1840 „Dacia literară" şi revista de istorie „Arhiva românească" ; în 1844 el, împreună cu I. Ghica, V. Alecsandri şi C. Negruzzi, redactează revista „Propăşirea". Bălcescu şi August Treboniu Laurian publică la Bucureşti în 1845 revista „Magazin istoric pentru Dacia".

Astfel, presa, literatura, învăţămîntul au răspîndit ideile burgheziei înaintate, pe acea vreme, contribuind la creşterea conştiinţei naţionale şi a avîntului de luptă împotriva orînduirii feudale. Avînd acelaşi caracter şi oglindind aceleaşi aspiraţii în toate cele trei ţări române, cultura naţională a servit ca imbold în revoluţia de la 1848, şi, în mod deosebit, în lupta pentru unirea ţărilor române. Legăturile dintre scriitorii progresişti din Ţara Românească, Moldova şi Transilvania s-au cimentat.

Înainte de unirea politică, între cele trei ţări române se realiza în felul acesta o unitate culturală.

Creşterea luptei revoluţionare antifeudale, antiotomane şi antihabsburgice în cele trei ţări române în ajunul revoluţiei de la 1848

În ajunul revoluţiei de la 1848, intensificarea luptei împotriva feudalismului, pentru scuturarea jugului otoman şi habsburgic s-a manifestat prin numeroase mişcări, frămîntări ale claselor şi păturilor sociale nemulţumite.

Ţărănimea şi-a intensificat lupta prin nesupunerea la clacă, la plata birului, fuga de pe moşii, incendierea recoltelor boierilor, haiducie. În acelaşi timp izbucnesc şi unele răscoale locale. Astfel, între anii 1831 şi 1833, adică în perioada pregătirii Regulamentului organic şi curînd după punerea lui în aplicare, izbucnesc în Moldova o serie de răscoale puternice, care cuprind aproape toate judeţele. În unele locuri, la aceste răscoale s-au alăturat şi tîrgoveţii, iar la cele din 1831 şi unii boieri mici. Cea mai puternică

răscoală dintre acestea a izbucnit în 1831, în satul Flămînzi (Botoșani), iar alta în 1833, la Comănești (Bacău). În 1846 au izbucnit răscoale în județele Bacău, Putna. În Țara Românească au loc de asemenea răscoale răzlețe la Izlaz (Romanați) și în plaiul Cloșanilor (Mehedinți). Țiganii robi de pe moșiile boierești s-au răzvrătit, de multe ori omorîndu-și stăpînii sau pe vechilii acestora.

În Transilvania țărănimea și-a intensificat lupta atît prin nesupunerea la robotă sau la darea dijmelor și prin fuga de pe moșii, cît și prin răscoale locale. A continuat refugierea unor iobagi în Țara Românească și Moldova. Focarul luptei a rămas regiunea Munților Apuseni. În fruntea moților se afla încă din 1843 luptătoarea maghiară Ecaterina Varga, care a căutat să-i unească pe iobagii români și maghiari în lupta împotriva feudalismului și a dominației nobilimii. Văzînd că plîngerile lor nu au nici un efect, ea i-a îndemnat pe moți la răscoală. Dar, cu concursul vicarului Andrei Șaguna, Ecaterina Varga a fost prinsă de autoritățile austriece în ianuarie 1847 și închisă în temnița de la Alba Iulia.

La acțiunile crescînde ale țăranilor s-au adăugat cele ale lucrătorilor din manufacturi, ateliere și întreprinderi capitaliste care se înjghebau. Tot cartierul tabacilor din București, care număra peste 6 000 de oameni, a fost gata să participe la mișcarea ce era să izbucnească în Țara Românească în 1840. O parte deosebit de activă a muncitorimii în formare erau așa-numiții ciocănași de la ocnele de sare de la Telega și Slănic (Prahova), de la Ocnele Mari (Vîlcea) și de la Tîrgu-Ocna (Bacău), care s-au răzvrătit deseori.

Frămîntarea a crescut și în rîndurile burgheziei din Țara Românească, Moldova și Transilvania. Au fost organizate unele mișcări, dintre care cea mai de seamă a fost pusă la cale în 1840 în Țara Românească. Printre inițiatorii mișcării s-au aflat tînărul Dimitrie Filipescu, profesorul bănățean Eftimie Murgu, Nicolae Bălcescu și alții. Mișcarea urmărea înlăturarea orînduirii feudale. Planul a fost însă descoperit, iar principalii ei conducători arestați și condamnați la închisoare.

Au luat ființă și unele organizații revoluționare. După eliberarea sa din închisoare, N. Bălcescu a înființat la

București, în 1843, împreună cu alți revoluționari, societatea secretă „Frăția“, care a avut un rol de seamă în organizarea revoluției de la 1848 în Țara Românească. În Moldova a luat ființă în 1846 „Asociația patriotică“.

Scriitori și gînditori progresiști ca Gr. Alexandrescu, C. Boliac, D. Bolintineanu, V. Alecsandri, Al. Russo, C. Negri, M. Kogălniceanu, G. Barițiu, E. Murgu, S. Bărnuțiu, T. Cipariu, C. A. Rosetti îndeamnă prin scrisul și activitatea lor la lupta antifeudală, antiotomană și antihabsburgică.

În paginile revistei „Magazin istoric pentru Dacia“, care se adresa românilor din cele trei țări, apare în 1846 articolul lui N. Bălcescu intitulat „Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri“. În acest articol el considera „o monstruozitate socială ca o țară întreagă să robească la cîțiva particulari!“, îndemnînd la luptă împotriva boierilor. Prin Bălcescu ideea împroprietăririi țăranilor a fost propagată și în Moldova.

Toate cele arătate pînă acum demonstrează că spre sfîrșitul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, în cele trei țări române se creaseră condițiile izbucnirii revoluției. În aceste împrejurări veștile despre evenimentele revoluționare din Paris, Viena și Pesta au avut un puternic răsunet. Dezlănțuirea revoluției în țările române s-a precipitat.

În aceste condiții, grupul revoluționarilor români, în frunte cu Bălcescu, a hotărît să înceapă lupta revoluționară în țările române pe baza unui program comun; concomitent s-a stabilit o colaborare în linii mari și cu revoluționarii polonezi și s-a discutat posibilitatea unei colaborări cu revoluționarii maghiari.

2. MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ DIN MOLDOVA

Mișcarea din Moldova a fost inițiată de către o parte a boierimii nemulțumite de politica despotică dusă de domnitorul Mihail Sturza. Deși aveau interese deosebite de cele ale boierimii, unele elemente progresiste din rîndurile burgheziei s-au alăturat acestei mișcări.

Mișcarea revoluționară a început printr-o adunare, ținută în 27 martie 1848 la hotelul „Petersburg“ din Iași, la care au participat aproape 1 000 de persoane : boieri liberali, negustori și alte categorii sociale. Adunarea s-a ținut cu aprobarea domnitorului în prezența ministrului de interne și a șefului poliției.

În adunare a fost întocmită o petiție-program către domnitor, alcătuită din 35 de puncte. **Ea purta pecetea intereselor boierimii liberale, care a avut conducerea mișcării.** Prima cerere din petiția-program se referea la „sfînta păzire a regulamentului (organic) în tot cuprinsul său, fără nici o răstălmăcire“, ceea ce dovedea că boierii liberali căutau să înlăture numai abuzurile săvîrșite de domnitorul Mihail Sturza prin politica sa tiranică, nu însăși această legiuire, care înăsprea situația, și așa grea, a maselor populare. În petiție au fost înscrise și unele revendicări economice în legătură cu dezvoltarea schimbului de mărfuri, la care era interesată, pe lîngă burghezie, și o parte a boierimii. Au fost înscrise, de asemenea, și unele revendicări politice, ca : înființarea unei gărzi naționale, desființarea cenzurii, responsabilitate ministerială, cereri care contraveneau Regulamentului organic.

In ceea ce privește țărănimea, se cerea „grabnica îmbunătățire a stării locuitorilor săteni“, fără să se arate precis cum să se facă această îmbunătățire. De altminteri aceasta nici nu era cu putință de vreme ce se păstra Regulamentul organic.

Petiția-program a fost trimisă spre aprobare domnitorului.

În rîndurile revoluționarilor a existat și o grupare liberal-democrată în frunte cu Vasile Alecsandri, Alex. Cuza, Zaharia Moldovanu, care urmărea alungarea lui Sturza și abolirea orînduirii feudale. Unul dintre aceștia, Z. Moldovanu, a chemat masele de orășeni, formate din meseriași, lucrători, negustori și mici funcționari, îndemnîndu-le să înceapă lupta pentru proclamarea unei republici burgheze. **Chemarea a avut ecou, căci petiția-program a boierilor era departe de a răspunde aspirațiilor maselor de orășeni.** Însă numaidecît, la 30 martie, a început reprimarea ordonată de Mihail Sturza. Unii dintre fruntașii mișcării, ca

Alex. Cuza, V. Alecsandri, Alecu Russo și alții, au fost arestați și trimiși sub pază la Galați, urmînd ca de acolo să fie trimiși în exil în Turcia. Astfel s-a încheiat prima etapă a mișcării revoluționare din Moldova.

Înfrîngerea mişcării de la Iaşi n-a însemnat sfîrșitul luptei revoluționare din Moldova. Au izbucnit unele răscoale mai ales în ținuturile Bacău, Neamț, Roman și Suceava. Acestea au fost însă repede înăbușite.

Revoluționarii moldoveni aflați în exil au fost preocupați de continuarea și dezvoltarea luptei. În acest scop, ei au strîns legăturile cu revoluționarii din Transilvania și din Țara Românească. Izbucnirea, curînd după aceea, a revoluțiilor în celelalte două țări române le-a întărit convingerea necesității luptei comune, încrederea în izbîndă.

În vederea reluării luptei au fost întocmite două programe.

Unul a fost redactat la 24 mai 1848 la Brașov de un grup de luptători moldoveni înaintați, refugiați în Transilvania, dintre care unii participaseră la adunarea populară din 3 (15) mai 1848 de la Blaj. Acest program, intitulat „Principiile noastre pentru reformarea patriei", **conținea importante reforme antifeudale. În fruntea programului a fost înscrisă desființarea boierescului** (a clăcii) **și a oricăror dări și corvezi ale țăranilor către boieri și stăpînire. Totodată s-a cerut împroprietărirea țăranilor fără nici un fel de răscumpărare, ceea ce însemna rezolvarea democratică a problemei țărănești.** Înscrierea cererii de împroprietărire a țăranilor fără răscumpărare s-a datorat și influenței pe care a avut-o asupra autorilor ei poziția dîrză a zecilor de mii de țărani adunați la Blaj, care au știut să-și impună revendicările sociale. Se mai cerea înlăturarea tuturor privilegiilor, acordarea de drepturi politice și civile poporului, întemeierea instituțiilor țării pe principiile de libertate, egalitate și fraternitate. Ultimul punct al programului de la Brașov cerea unirea Moldovei cu Țara Românească într-un singur stat independent.

După aceea, în august 1848, ținînd seama de programul de la Brașov, de Proclamația de la Izlaz și de programul revoluționar de la Blaj, M. Kogălniceanu, refugiat peste graniță deoarece era prigonit de domnitor, a redactat un

alt program de revendicări antifeudale, intitulat „Dorințele partidei naționale în Moldova".

Pe baza programului de la Brașov și a celui întocmit de M. Kogălniceanu puteau fi mobilizate la lupta pentru înlăturarea orînduirii feudale masele largi populare, și în primul rînd țărănimea. Dar înăbușirea revoluției în Țara Românească, ca și cursul luat de revoluție în Transilvania n-au mai dat posibilitate revoluționarilor moldoveni să treacă la înfăptuirea cererilor înscrise în cele două programe. Astfel a luat sfîrșit mișcarea revoluționară din Moldova.

În desfășurarea mișcării revoluționare din Moldova de la 1848 se deosebesc două etape. Prima a cuprins mișcarea din martie 1848. În petiția-program de la Iași n-au fost înscrise revendicările maselor populare, și în primul rînd împroprietărirea țăranilor, ceea ce a făcut ca mișcarea să fie lipsită de o bază de masă. De aceea a fost repede înăbușită. La aceasta s-a adăugat curînd intervenția armatei țariste. A doua etapă a cuprins perioada mai-august, cînd au fost întocmite cele două programe burghezo-democratice de către elementele revoluționare în vederea reluării luptei.

Întocmirea celor două programe reprezintă o dovadă a faptului că elementele progresiste intenționau să continue lupta, de astă dată însă cu ajutorul fraților lor din Țara Românească și din Transilvania.

Deși a avut limite serioase, mișcarea revoluționară din Moldova a dus la înlocuirea lui Mihail Sturza în 1849.

3. REVOLUȚIA BURGHEZO-DEMOCRATICĂ DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Revoluția din Țara Românească, izbucnită din aceleași cauze ca și cea din Moldova, a fost mai bine organizată și a înscris în programul său revendicări care mobilizau masele, burghezia de aici fiind mai puternică și mai activă în lupta împotriva feudalismului.

Bălcescu, împreună cu alți fruntași revoluționari, a întocmit un plan pentru desfășurarea revoluției. Potrivit acestui plan, revoluția urma să înceapă în același timp,

la 9 iunie, la Izlaz (Romanaţi), la Bucureşti, la Ocnele Mari (Vîlcea), la Telega (Prahova). Acestea erau regiuni cu tradiţie revoluţionară, unde fierberea era mai mare. În aceste condiţii, domnitorul George Bibescu nu ar fi putut trimite armata peste tot pentru a înăbuşi revoluţia.

Între timp a fost format un comitet revoluţionar, care a întocmit proclamaţia revoluţiei şi a ales un comitet executiv, format din N. Bălcescu, Al. G. Golescu (Arăpilă) şi I. Ghica. Acest comitet a primit depline puteri pentru a organiza şi conduce acţiunea.

Programul revoluţiei

Programul, numit şi proiect de constituţie, avea la bază un program întocmit de N. Bălcescu la Paris. **În articolele sale erau cuprinse toate reformele cerute de popor în general şi de burghezie şi boierimea liberală în special. El oglindea năzuinţele claselor şi păturilor sociale interesate în înlăturarea orînduirii feudale şi în obţinerea independenţei ţării. Acest program avea un caracter burghezo-democratic.**

În primul articol al programului se cerea independenţa administrativă şi legislativă a ţării şi neamestecul nici unei puteri din afară, ceea ce ar fi constituit un pas spre independenţa naţională.

Prin celelalte reforme înscrise în fruntea programului se cerea desfiinţarea privilegiilor feudale ale boierimii : egalitate în drepturi politice, contribuţie generală după venitul fiecăruia, o adunare obştească compusă din reprezentanţii tuturor stărilor societăţii, domn responsabil ales pe cinci ani şi din toate stările societăţii, ceea ce însemna înlocuirea domnului feudal, care era reprezentantul marii boierimi, printr-un ales din rîndurile întregii naţiuni. **Reformele din fruntea programului corespundeau năzuinţelor maselor populare, unor forţe sociale largi interesate în înlăturarea orînduirii feudale. Ele erau menite însă să satisfacă în primul rînd revendicările principale şi imediate ale burgheziei în vederea cuceririi puterii politice, pe care aceasta era gata să o împartă cu boierimea.**

În articolele următoare erau înscrise reforme ca : responsabilitatea miniştrilor şi a tuturor funcţionarilor ; libertatea absolută a tiparului ; formarea unei gărzi naţio-

nale, care urma să apere libertățile publice proclamate de revoluție; exproprierea averilor mănăstirești etc.

În articolul 13 a fost înscrisă „emanciparea" clăcașilor, adică eliberarea lor din iobăgie, precum și împroprietărirea lor prin despăgubirea boierilor.

Cu ocazia introducerii acestei reforme în program s-a dat o luptă ascuțită între fruntașii revoluției. N. Bălcescu, Al. G. Golescu, credincioși ideilor revoluționare, dădeau o mare importanță reformei agrare. „Revoluția din 1848 se cuprinde pe de-a-ntregul în acest articol al 13-lea" — va scrie mai tîrziu N. Bălcescu. **El a înțeles că eliberarea de sub jugul otoman nu se putea înfăptui fără un larg program de reforme sociale.** „Revoluție națională fără revoluție socială nu e" — scria el.

Unii fruntași din conducerea revoluției, ca Eliade Rădulescu, au fost împotriva înscrierii acestui punct în program. Alții l-au admis, ca I. C. Brătianu, dar urmăreau să-l limiteze numai la eliberarea clăcașilor fără împroprietărire. Acești fruntași ai burgheziei care erau legați și de interesele boierimii au admis în cele din urmă articolul 13 deoarece și-au dat seama că fără atragerea țărănimii nu vor putea impune celelalte reforme în care erau direct interesați.

În ultimul articol s-a prevăzut convocarea de îndată a unei adunări care să reprezinte toate interesele națiunii; aceasta urma să înfăptuiască cele 21 de puncte înscrise în program.

În concepțiile conducătorilor revoluției din 1848 un loc central îl ocupa problema unității naționale a țărilor române. Cererea pentru unire, neexprimată în program din cauza împrejurărilor politice, cum va mărturisi mai tîrziu Bălcescu, e pusă însă în mod evident în primele numere ale celor două ziare: „Pruncul român" și „Poporul suveran", scoase atunci. Și de dincolo de Milcov răzbătea în această vreme dorința de unire cu Țara Românească. La București a sosit chiar o delegație de la Iași să discute problema unirii celor două țări.

O dată întocmit, programul a fost dat spre tipărire lui Eliade Rădulescu în tipografia sa. Totodată i s-a încredințat și sarcina de a redacta o proclamație în care să se ex-

plice atît scopul revoluției, cît și reformele cuprinse în program, pentru a-l face mai ușor de înțeles. **El a căutat să folosească proclamația pentru a transforma revoluția într-un protest pașnic. In acest scop, a început-o printr-un îndemn la pace și frăție între clase, mergînd pe calea împăciuirii cu boierimea.**

Proclamația a fost înfățișată poporului pentru prima oară la Izlaz (Romanați), la 9 iunie 1848, în marea adunare populară întrunită aici. Tot atunci a fost consfințit prin jurămîntul maselor, și astfel transformat în constituție proiectul de constituție cuprins în ea. De aceea a fost numită **Proclamația de la Izlaz.**

Forțele revoluției

Masele țărănești și orășenești au format forța principală a revoluției. Mulți țărani au sprijinit revoluția ca ostași în cadrul unităților militare care au trecut de partea revoluției. **Alături de țăranii care s-au ridicat la luptă s-au aflat și robii țigani de pe moșiile boierești sau de la casele boierești de prin orașe. Pătura muncitoare a Bucureștilor, alcătuită din tabacii din mahalaua Tabacilor, măcelarii din mahalaua Scaunelor și de pe cheiul Dîmboviței, lucrătorii tipografi, s-a avîntat în revoluție din primele clipe.**

Revoluția de la 1848 din Țara Românească a fost condusă de burghezie.

Participarea maselor populare cu propriile lor revendicări a imprimat acestei revoluții un caracter burghezo-democratic.

Toate păturile burgheziei au fost prezente în revoluție : negutători și meșteșugari organizați în corporații, funcționari, ofițeri, scriitori, profesori și învățători din orașe și de la sate, preoți din rîndurile clerului mijlociu și mărunt.

La revoluție au luat parte și unele femei din familii burgheze, ca Ana Ipătescu, tineretul, precum și unele elemente progresiste din rîndurile boierimii.

Însuflețiți de aceleași năzuințe spre libertate socială și națională, au participat la revoluția din Țara Românească și unii cărturari transilvăneni refugiați aici, ca Ion Maiorescu, Aaron Florian, Constantin Roman, Axente Sever ș.a.

Istoriografia burgheză a căutat să micşoreze rolul maselor populare în revoluţia de la 1848 sau chiar să-l nege. Această falsificare a început din timpul revoluţiei, cînd unii dintre conducătorii cei mai puţin îndreptăţiţi au considerat că ei au meritul de a fi făcut revoluţia. Eliade Rădulescu, de exemplu, vorbea despre ea ca despre un act al său, numind-o „revoluţia mea".

Deşi a avut un rol de frunte în elaborarea programului, în organizarea şi conducerea revoluţiei de la 1848 din Ţara Românească, fiind cel mai activ şi mai devotat dintre conducătorii ei, N. Bălcescu n-a pretins niciodată pentru sine vreun asemenea merit. Referindu-se la meritul cu care se împăunau Eliade Rădulescu şi alţii, Bălcescu le scria curînd după aceea : „Revoluţia din iunie n-a fost fabricată nici de mine, nici de voi, nici de d-l Eliade, nici de vreun alt revoluţionar. Ea nu-i decît dezvoltarea acelei mişcări continui şi providenţiale, începută chiar de la origine, atît în societatea noastră cît şi în celelalte societăţi". Bălcescu a scos în relief rolul hotărîtor pe care l-au avut în permanenţă masele populare în revoluţie, de la izbucnire şi în toate fazele ei.

Izbucnirea revoluţiei

Din cauza măsurilor luate de cîrmuire, revoluţia n-a putut izbucni la data fixată în toate regiunile stabilite. La 9 iunie 1848 a izbucnit la Izlaz. De partea revoluţiei au trecut Gh. Magheru, ocîrmuitorul judeţului Romanaţi, unităţile militare de pe Dunăre comandate de unii ofiţeri care aveau vechi legături cu organizatorii revoluţiei, cum a fost N. Pleşoianu, precum şi Popa Şapcă, preot sărac, care se bucura de mare popularitate în rîndul maselor ţărăneşti. În cadrul marii adunări populare de pe cîmpia de la Izlaz a fost format şi un **guvern provizoriu,** în frunte cu I. Eliade Rădulescu. Însoţit de mulţimea adunată la Izlaz, de masele care s-au alăturat pe parcurs, guvernul provizoriu s-a îndreptat spre Caracal, iar apoi spre Craiova, unde a sosit în ziua de 13 iunie 1848. În cadrul unei adunări entuziaste s-a depus şi aici jurămîntul pe constituţia revoluţiei.

La 10 iunie revoluţia a izbucnit în judeţul Prahova, la 11 iunie la Bucureşti, iar apoi s-a întins în întreaga

Țară Românească. La chemarea comitetului revoluționar, masele de orășeni, precum și masele de țărani din jurul Bucureștiului, în total vreo 6 000 de oameni, s-au revărsat pe podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei de mai tîrziu), au înconjurat palatul domnesc, silind pe domnitorul George Bibescu să semneze constituția revoluției. În fața acestui șuvoi, nici poliția, nici armata n-au mai încercat să se opună. Sub presiunea crescîndă a mulțimii, domnitorul George Bibescu a trebuit să accepte și formarea unui nou guvern. Posturile cele mai importante în acest guvern au fost încredințate însă oamenilor apropiați domnitorului. Astfel, colonelul reacționar Odobescu a fost menținut în importantul post de șef al oștirii.

În aceste zile, la Craiova, deși biruința era asigurată, Eliade a început să încline tot mai mult de partea boierilor reacționari, consimțind la cererea acestora de a renunța la articolul 13 din constituție, care se referea la împroprietărirea țăranilor. Era începutul trădării cauzei țărănimii. Boierimea reacționară a încercat printr-o lovitură pusă la cale în ziua de 14 iunie să aresteze primul guvern provizoriu. A fost salvat însă printr-o intervenție energică a maselor craiovene, conduse de Gh. Magheru. Aceasta a fost prima încercare a reacțiunii de a pune de la început capăt revoluției, fapt care a determinat prima intervenție a maselor pentru salvarea ei.

Din momentul formării guvernului de la București a încetat să mai existe guvernul provizoriu format la Izlaz. În noul guvern, lui N. Bălcescu și Gh. Magheru, revoluționari hotărîți, li s-au încredințat posturi mai puțin importante pentru consolidarea revoluției.

După ce în primele trei zile revoluția a cuprins toată țara, inclusiv capitala, a urmat abdicarea domnitorului George Bibescu.

Chiar a doua zi după abdicarea domnitorului, boierii reacționari împreună cu mitropolitul Neofit au pus la cale un complot avînd ca scop restabilirea vechii stări de lucruri și readucerea lui Bibescu. Încercarea a fost însă împiedicată printr-o puternică acțiune a maselor bucureștene, care au băgat spaimă în boierii reacționari. Aceștia,

ca și mitropolitul Neofit, au fost puși să sărute stindardul tricolor al revoluției și să depună un jurămînt solemn. A fost cerută și numirea unui alt guvern. Ca președinte a fost însă pus chiar mitropolitul Neofit, dușman al revoluției. Noul guvern a fost alcătuit din elemente dușmane și șovăielnice. În același timp, la conducerea județelor, plășilor și a orașelor au fost menținuți oamenii vechii stăpîniri. Aparatul polițienesc și cel judecătoresc au fost lăsate mai departe în mîinile vechilor slujbași.

Părerea lui Bălcescu, repetată în mai multe rînduri, era că trebuia „un guvern energic și tare", pentru că, observa tot el, „revoluția nu trebuie să cadă la împăcăciune cu dușmanii săi". El va recunoaște greșeala ce a făcut în această împrejurare declarînd că nu vrea să se amestece cu nimic în guvernare și că își rezervă numai dreptul de a propaga revoluția. Bălcescu caracteriza pe cei mai mulți dintre membrii acestui guvern drept elemente gata oricînd să cadă la înțelegere cu boierimea reacționară.

Cu toate acestea, revoluția a fost dezvoltată și apărată prin lupta maselor populare. La 15 iunie ele au depus jurămîntul pe constituție și la București, în cadrul unei adunări entuziaste ținute pe Cîmpia Filaretului, numită de atunci **Cîmpia Libertății.** La această adunare au participat vreo 30 000 de oameni, atît din capitală cît și din satele din împrejurimi. Președintele guvernului, mitropolitul Neofit, și boierii reacționari au cerut să se amîne depunerea jurămîntului pe constituție pînă la aprobarea acesteia de către Poartă (Turcia). Încercarea reacțiunii n-a izbutit, deoarece masele populare au impus adoptarea imediată a constituției.

Cele două comploturi ale reacțiunii de la 19 și 29 iunie 1848

Revoluția a fost din nou pusă la o grea încercare de către reacțiune prin complotul din ziua de 19 iunie. În complicitate cu unii conducători împăciuitoriști, boierimea a izbutit să reia conducerea.

La aflarea acestei vești, masele bucureștene, chemate din nou la luptă, s-au strîns din toate colțurile capitalei

și au dat năvală spre palat. În fața acestui iureș, colonelul Solomon — omul de încredere al colonelului Odobescu — a dat ordin ostașilor pe care-i adusese, după ce se îngrijise mai întîi să-i îmbete, să tragă în popor sau „în carne“, cum spunea el. Surprinsă și neînarmată, mulțimea s-a retras la început. După ce s-a înarmat cu pietre, cu pari, cu scînduri și chiar cu cîteva puști și pistoale luate de la o prăvălie de arme din apropiere, ea s-a reîntors cu mai mare îndîrjire. În același timp au fost ridicate baricade pe străzile din jur. **Revoluția a fost din nou salvată, de astă dată căzînd 8 morți și 12 răniți din rîndurile mulțimii.**

Deoarece guvernul n-a luat nici o măsură împotriva uneltitorilor, reacțiunea a încercat din nou și a izbutit să reia conducerea la 29 iunie. **Printr-o nouă acțiune viguroasă, poporul a alungat regimul reacționar care fusese instaurat. A fost reinstalat guvernul revoluției.**

Un rol deosebit în menținerea elanului revoluționar al maselor și în propagarea revoluției l-au avut comisarii de propagandă. Meritul organizării propagandei revoluției îi revine tot lui N. Bălcescu. Spre deosebire de marea majoritate a membrilor guvernului, care, după izbucnirea și biruința revoluției, erau interesați să zăgăzuiască elanul revoluționar al maselor, N. Bălcescu a susținut necesitatea propagării în continuare a ideilor revoluționare, îndeosebi printre țărani. Deși organizarea propagandei s-a lovit de manevrele guvernului, comisarii de propagandă au avut un rol important în menținerea avîntului de luptă al maselor.

Comisia proprietății

În aceste împrejurări grele, înrăutățite în mare măsură de amenințarea permanentă a sultanului și a țarului de a interveni pentru înăbușirea revoluției, este întîrziată înfăptuirea reformelor importante cuprinse în constituție.

Luarea în discuție a celei mai importante reforme — eliberarea și împroprietărirea clăcașilor prin despăgubire — a revenit pe ordinea de zi a guvernului de-abia după o lună de zile de la citirea Proclamației la Izlaz și numai ca urmare a nemulțumirii crescînde a țărănimii și a stăruințelor lui N. Bălcescu. La 9 iulie 1848 guvernul a

semnat decretul de instituire a comisiei pentru proprietate. Această comisie era alcătuită dintr-un număr egal de deputați, unul din partea boierilor și unul din partea clăcașilor din fiecare județ. Ea trebuia să întocmească un proiect de lege pentru înfăptuirea articolului 13, care urma să fie prezentat viitoarei Adunări constituante spre aprobare.

În cele nouă ședințe ținute între 10 și 19 august, deputații clăcașilor au dezvăluit în cuvinte impresionante toate aspectele grelei exploatări pe care o îndurau, îndeosebi de la punerea în aplicare a Regulamentului organic. Ei au stăruit să fie împroprietăriți pe moșiile boierești pe care trudeau. Agronomul moldovean Ion Ionescu de la Brad, chemat aici și numit vice-președinte al comisiei proprietății, a luat apărarea țăranilor în cadrul dezbaterilor. Deputații proprietarilor s-au împotrivit cererilor juste ale trimișilor clăcașilor, votînd cu greu chiar și numai pentru eliberarea acestora.

Tocmai cînd în cea de-a noua ședință, din ziua de 19 august, comisia urma să ia o hotărîre cu privire la împroprietărirea clăcașilor, ședințele ei au fost suspendate de locotenența domnească, care fusese numită între timp în locul guvernului de către trimisul sultanului. Drept motiv pentru suspendarea comisiei proprietății a fost invocat faptul că ședințele deveniseră din zi în zi mai furtunoase. Nici atitudinea în favoarea țărănimii a vicepreședintelui I. Ionescu de la Brad nu era pe placul boierimii. Locotenența domnească venea astfel în apărarea proprietarilor, ceea ce însemna o nouă trădare a revoluției.

O altă cerință importantă înscrisă în programul revoluției, dar rămasă neînfăptuită, a fost **reforma electorală.** Sprijinit de unii conducători devotați cauzei revoluției, N. Bălcescu s-a străduit să dea acestei reforme o rezolvare democratică prin aplicarea votului universal și direct. Spre deosebire de el, elementele șovăielnice din conducerea revoluției au susținut votul cenzitar, adică bazat pe avere. Ei urmăreau astfel ca viitoarea Adunare constituantă să fie alcătuită în marea ei majoritate din reprezentanți ai burgheziei și boierilor. O astfel de adunare n-ar fi votat, desigur, reforma privitoare la eliberarea și împroprietărirea clăcașilor.

Înăbușirea revoluției

Guvernul nu a înfăptuit nici una din reformele cerute de masele populare. Elementele șovăielnice tindeau tot mai mult la înțelegere cu boierimea reacționară, trădînd țelurile revoluției. Luptătorii revoluționari cei mai hotărîți — N. Bălcescu și Al. G. Golescu — au fost intenționat trimiși din țară de către guvernul provizoriu cu diferite misiuni.

În aceste împrejurări s-au produs cele două intervenții armate străine : la 13 septembrie 1848 au pătruns în țară trupele otomane, iar la 15 septembrie cele țariste. Revoluția se afla iar în primejdie. În fața acestei situații, N. Bălcescu a cerut înarmarea poporului în vederea apărării revoluției. Alături de popor, el a rămas cel mai devotat apărător al revoluției. **Masele bucureștene au făcut în această grea împrejurare ultima încercare eroică de a rezista în fața armatei otomane. La aceasta s-a adăugat exemplul de eroism dat de grupul de pompieri în lupta dată cu armata otomană în Dealul Spirii la 13 septembrie.**

După 13 septembrie 1848, masele țărănești din satele de pe tot cuprinsul Țării Românești, precum și tabăra pandurilor de la Cîmpul lui Traian (Vîlcea), înființată din inițiativa lui N. Bălcescu pentru a constitui o armată populară, aflată sub comanda generalului Gh. Magheru, au stat gata să apere mai departe revoluția.

Lipsită de arme, de o conducere revoluționară, căci conducătorii credincioși ideilor revoluției fuseseră arestați și exilați, rezistența maselor a fost înfrîntă.

Prin convenția încheiată între sultan și țar la Balta Liman în 1849 a fost reinstaurat în Țara Românească și în Moldova vechiul regim regulamentar. Ca domnitori au fost numiți Barbu Știrbei în Țara Românească și Grigore Alexandru Ghica în Moldova.

Cauzele înfrîngerii revoluției

Înfrîngerea revoluției a fost determinată în primul rînd de cauze interne. Una dintre cele mai importante a fost poziția trădătoare a unei părți a burgheziei și a elementelor boierești din conducerea revoluției.

La baza înțelegerii dintre această parte a burgheziei și boierime a stat, pe de o parte, slăbiciunea burgheziei, iar pe

de altă parte teama în fața creșterii mișcării populare. Aceasta a dus la oprirea revoluției la jumătatea drumului, în sensul limitării unor reforme democratice, cum a fost aceea a votului universal și mai cu seamă aceea a eliberării și împroprietăririi clăcașilor.

Trădarea revoluției de către o parte a burgheziei și de către boierime s-a manifestat și prin toleranța față de reacțiune, chiar atunci cînd aceasta a complotat fățiș împotriva revoluției. Ea reiese și din îndepărtarea elementelor revoluționare de la posturile mai importante din guvern și din folosirea vechiului aparat administrativ, reacționar.

N. Bălcescu și luptătorii cei mai devotați cauzei revoluției au acționat consecvent în interesul poporului și de aceea au fost sprijiniți permanent de acesta. Dar ei s-au aflat în minoritate în guvern.

La înfrîngerea revoluției din Țara Românească a contribuit intervenția armată a Turciei și Rusiei țariste. Armatele acestora au înăbușit cu cruzime lupta maselor populare pentru scuturarea feudalismului și a jugului străin.

Atît prin programul său, cît și prin forțele sociale care au participat la ea, revoluția de la 1848 din Țara Românească a fost o revoluție burghezo-democratică.

Ea a constituit momentul culminant al luptei poporului din Țara Românească pentru răsturnarea feudalismului.

În timpul revoluției s-a manifestat cu putere năzuința poporului spre libertăți democratice, spre independență și unitate națională. Chiar după înăbușirea revoluției, încrederea fruntașilor revoluționari în viitorul comun al țărilor române era puternică. Bălcescu vedea unirea lor ca pe un imperativ istoric. „Cînd însă două mari grupe, de 4 milioane și de 3 1/2 de români vor fi constituiți unul lîngă altul, cine le va putea împiedica a se uni ?

România noastră va exista. Am convingerea nestrămutată. Orb e cel ce nu o vede".

Revoluția de la 1848 din Țara Românească a înregistrat succese remarcabile. A îndepărtat pe domnitor și Regulamentul organic, a creat un guvern provizoriu, a dat țării o constituție, a încercat să rezolve problema agrară și să desființeze claca, a pus problema unirii țărilor române.

4. REVOLUȚIA BURGHEZO-DEMOCRATICĂ DIN TRANSILVANIA

Începuturile revoluției

Starea de spirit revoluționară din Transilvania s-a intensificat la vestea izbucnirii revoluției europene.

Revoluția care a izbucnit în martie 1848 în Ungaria a proclamat egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii, desființarea privilegiilor feudale, înlăturarea iobăgiei, independența Ungariei, libertatea tiparului și a întrunirilor, însuflețind la lupta revoluționară popoarele dornice de libertate socială și națională.

Masele populare din Pesta au eliberat din închisoarea militară din Buda pe scriitorul maghiar Táncsics Mihály și, ceva mai tîrziu, pe revoluționarul bănățean Eftimie Murgu.

În orașele mai mari din Transilvania — Oradea, Arad, Cluj, Timișoara etc. — au avut loc manifestații revoluționare. În fruntea manifestanților se găseau intelectuali înaintați, urmați de studenți, meseriași, calfe și muncitori. Știrea ștergerii iobăgiei în Ungaria a produs nespusă bucurie în rîndul maselor țărănești române și maghiare ; ele erau însuflețite de gîndul că se va pune capăt robiei de veacuri.

Izbucnirea revoluției a încurajat și pe luptătorii pentru drepturile poporului din rîndurile românilor transilvăneni, pe redactorii gazetelor românești, ca G. Barițiu, T. Cipariu, pe tinerii intelectuali în frunte cu Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, pe Simion Bărnuțiu și alții.

„Plînsul mă îneacă — scria G. Barițiu la primirea veștii despre izbucnirea revoluției la Pesta — pentru că în viața mea publică de jurnalist, lovită și cutreierată de atîtea valuri și prigoniri nemeritate, nu mai cunosc o altă bucurie". Într-o proclamație răspîndită în martie în Transilvania se spunea : „Soarele veșnicei dreptăți, libertatea (slobozănia) a răsărit și cu o dulce nutrire încălzește inimile tuturor popoarelor, care prin veacuri au fost apăsate de tiranismul și barbarismul unei clase privilegiate..."

Intelectualii români au primit cu bucurie schimbările revoluționare din Ungaria și doreau ca ele să fie înfăptuite cît mai repede și în Transilvania.

În același timp însă, în legile votate în martie la Pesta se manifestau și îngrădirile impuse de nobilime. Nobilimea liberală maghiară, interesată în păstrarea întinselor moșii din Transilvania, ca și burghezia maghiară, interesată în exploatarea bogățiilor de aici, au cerut înglobarea Transilvaniei la statul ungar. La 18 martie Dieta nobiliară din Pojon (Bratislava) a votat „uniunea" Transilvaniei cu Ungaria fără să țină seama de aspirațiile și voința poporului român. Totodată legile din martie nu îngăduiau românilor, sîrbilor, slovacilor dreptul de folosire a limbilor lor naționale în viața publică, ci impuneau întrebuințarea limbii maghiare în administrație, școli, justiție etc.

De asemenea, deși Dieta din Pojon hotărîse „uniunea" cu Ungaria, în Transilvania n-a fost aplicată legea pentru desființarea iobăgiei și împroprietărirea iobagilor. În timp ce în Ungaria iobăgia a fost desființată, în Transilvania ea dăinuia. De aceea țăranii români și maghiari din Transilvania, care ridicau aceleași cerințe : desființarea imediată a iobăgiei, a robotelor și a oricăror prestații feudale, redobîndirea pășunilor și pădurilor răpite de nobili, au început să împartă cu forța pămînturile acestora.

Înspăimîntată de mișcările țărănimii, nobilimea s-a înarmat. S-au format gărzi naționale maghiare și săsești în orașe și în comune mai mari, cu scopul de a înăbuși mișcările iobagilor. În aceste gărzi intrau nobilii proprietari împreună cu administratorii, vătafii, dărăbanții lor. În același scop guvernul din Transilvania a decretat în cele mai multe comitate stare excepțională ; la marginea satelor s-au ridicat spînzurători. S-a ajuns la ciocniri sîngeroase.

Alcătuirea unui program social și național al românilor din Transilvania

Principalele sarcini ale revoluției din Transilvania erau : desființarea iobăgiei și înlăturarea tuturor piedicilor care stăteau în calea dezvoltării capitalismului, eliberarea națională a poporului român, care reprezenta majoritatea populației Transilvaniei, de sub jugul habsburgic și al nobilimii maghiare.

Intelectualii români, fii de țărani, învățători, preoți, comercianți și meșteșugari, reprezentanți ai micii nobilimi cereau cu tărie pentru români drepturi egale cu maghiarii, sașii și secuii.

În consfătuirile din martie ale tinerilor practicanți la tribunalul din Tîrgu-Mureș s-a născut ideea unei mari adunări în care poporul să-și spună cuvîntul și să-și fixeze cererile. În același timp la Sibiu Simion Bărnuțiu iniția ținerea unei adunări în același scop.

În aprilie au avut loc mai multe adunări populare în regiunea Munților Apuseni, la Abrud-sat, Cîmpeni, Zlatna, în care s-a hotărît colaborarea cu revoluția maghiară cu condiția ca în viitor conducerea revoluției maghiare să ia în seamă cererea românilor pentru libertate națională, pentru desființarea iobăgiei și egalitate de drepturi politice.

O importanță mai mare a avut adunarea de la Blaj din 30 aprilie. Deși adunarea a fost oprită de guvernul transilvănean, care a continuat să rămînă în mîinile nemeșimii, ca și Dieta Transilvaniei, la Blaj s-au adunat totuși la 30 aprilie vreo 4 000 de țărani. Conducătorii adunării au fost Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Ioan Buteanu și Simion Bărnuțiu. La această adunare s-a cerut desființarea iobăgiei și egalitatea în drepturi a românilor din Transilvania cu celelalte „națiuni". **Întrunirea mai multor mii de țărani a făcut să crească încrederea maselor în forțele proprii. S-a cimentat legătura dintre intelectualii revoluționari și mase.**

Adunarea de la Blaj din 3—5 (15—17) mai și însemnătatea ei

Între 3—5 (15 și 17) mai a avut loc la Blaj marea adunare națională a românilor din Transilvania.

La chemarea conducătorilor mișcării revoluționare au răspuns zeci de mii de țărani din toate părțile Transilvaniei : din Cîmpie, de pe Someș, Mureș și Tîrnave, din părțile Sibiului, Brașovului și Năsăudului, din Hunedoara și Făgăraș, înfruntînd toate măsurile luate pentru a-i opri. Numai din regiunea Munților Apuseni au venit zece mii de țărani și mineri, urmînd pe conducătorul lor Avram Iancu.

La Blaj au sosit și profesorii transilvăneni care, din cauza prigoanei, fugiseră în Țara Românească și în Mol-

dova : August Treboniu Laurian, Axente Sever, Aaron Florian, Constantin Roman, Nicolae Bălășescu și alții. Unii dintre ei au avut un rol important în desfășurarea revoluției. Au venit la Blaj și patrioți moldoveni care după înăbușirea mișcării revoluționare din Moldova se stabiliseră la Brașov și Sibiu : Vasile Alecsandri, Alex. Cuza, Alecu Russo, Costache Negri, Grigore Sion. La adunare a vrut să vină și Bălcescu, dar i s-a refuzat pașaportul. Luptător consecvent pentru drepturile românilor, Bălcescu i-a dat lui Laurian sfatul ca revoluționarii români din Transilvania să ducă lupta împreună cu revoluționarii maghiari, considerînd că numai astfel revoluția va birui. A fost prima încercare a lui Bălcescu de a apropia pe revoluționarii români și maghiari.

La 15 mai, cînd s-a deschis marea adunare, piața din Blaj, care putea să cuprindă aproape 30 000 de oameni, s-a dovedit neîncăpătoare pentru poporul adunat. Adunarea s-a ținut de aceea pe cîmpia de lîngă Blaj, numită de atunci **Cîmpia Libertății.**

Adunarea de la Blaj a înscris în programul revoluției importante reforme burghezo-democratice ca desființarea imediată a iobăgiei și a tuturor sarcinilor feudale fără despăgubire, libertatea industrială și comercială în interesul direct al burgheziei române, care urmărea să-și întărească pozițiile economice ; egalitate în drepturi a românilor cu naționalitățile conlocuitoare din Transilvania și reprezentare proporțională cu numărul lor în Dietă, în administrație, în armată. S-a mai cerut desființarea cenzurii, înarmarea poporului sau gardă națională, școli elementare și secundare românești, o universitate cu limba de predare română. Masele adunate la Blaj și-au manifestat dorința unirii cu Țara Românească și Moldova, strigînd „Noi vrem să ne unim cu Țara !" Ideea unirii celor trei țări române pătrunsese adînc și era vie în conștiința poporului.

Adunarea de la Blaj a hotărît trimiterea a două delegații care să prezinte cererile națiunii române din Transilvania : una la curtea imperială de la Viena și alta la Dieta de la Cluj. Pentru conducerea treburilor națiunii s-a ales un comitet permanent cu sediul la Sibiu.

Și populația românească din părțile de vest ale Transilvaniei a manifestat în adunările de la Arad (18 aprilie) și de la Lugoj (15 mai) pentru lichidarea feudalismului și înlăturarea absolutismului, pentru dobîndirea de drepturi naționale.

Miile de țărani întorși de la Blaj au devenit mai hotărîți să sfărîme robia feudală și asuprirea națională. Țăranilor români li s-au alăturat la Blaj și țăranii maghiari și sași, care veacuri de-a rîndul suferiseră același jug și care nădăjduiau că acum se va pune capăt iobăgiei. În unele locuri, țăranii români și maghiari țineau consfătuiri împreună. „Ei sînt una acum" — raporta cu amărăciune un dregător nobil.

Marea adunare națională de la Blaj, din 15—17 mai a fost cea mai puternică manifestare politică din veacul trecut a maselor populare din Transilvania.

Încorporarea principatului Transilvaniei la Ungaria și urmările acestui act

La 30 mai 1848 Dieta nemeșească de la Cluj, în care românii nu erau reprezentați, a votat uniunea principatului Transilvaniei cu Ungaria fără să țină seama de hotărîrile adunării de la Blaj.

Guvernul ungar a supus împăratului hotărîrea pentru „uniunea Transilvaniei cu Ungaria" spre aprobare definitivă. Acesta a aprobat-o la 10 iunie 1848.

După scurt timp contradicțiile dintre Curtea imperială din Viena și guvernul ungar s-au înăsprit. Împăratul a adresat un manifest către Ungaria prin care anula tot ce aprobase mai înainte. Guvernul revoluționar maghiar a fost declarat „rebel". L. Kossuth, conducătorul revoluției maghiare, a declarat fără valoare acest manifest. Astfel s-au rupt legăturile de pînă atunci ale guvernului revoluționar maghiar cu Imperiul habsburgic și a început războiul între armata revoluționară maghiară și armata imperială austriacă.

În același timp, împăratul a făgăduit că va satisface cererile românilor.

Prin toate acestea Habsburgii, folosindu-se de contradicțiile naționale și sociale, urmăreau să dezbine și mai mult forțele revoluționare române și maghiare.

Între timp nemulțumirile românilor au crescut din cauza neluării în seamă a cererilor lor de către conducerea revoluției maghiare și de către Dieta nemeșească de la Cluj, care a votat uniunea Transilvaniei cu Ungaria. Neaplicarea în Transilvania a legii cu privire la desființarea iobăgiei a creat o situație deosebit de încordată. Țăranii au început să se revolte. Astfel, la Mihalț, în ziua de 2 iunie, 12 țărani români au plătit cu viața încercarea de a reocupa pămîntul ce le fusese răpit de către contele Eszterházy. Măcelul săvîrșit din ordinul baronului Bánffy a contribuit la adîncirea neîncrederii maselor române față de aparatul de stat, care rămăsese mai departe în mîinile nobilimii proprietare.

Pentru a potoli revoltele țărănești, Dieta din Cluj a adoptat, în sfîrșit, legea pentru desființarea iobăgiei în Transilvania. Dar aplicarea acesteia a fost din nou tărăgănată.

În Banat, românii au sprijinit revoluția ungară, năzuind în același timp spre libertate și unire națională. Ei au cerut ca Banatul să aibă o conducere proprie, ca în administrație să fie folosită limba română, iar limba maghiară să fie folosită numai în relațiile cu guvernul maghiar. La 27 iunie 1848 a avut loc la Lugoj o mare adunare populară în care s-au formulat cereri asemănătoare cu cele de la Blaj. La această adunare, unde s-a ridicat steagul revoluției în Banat, democrat-revoluționarul Eftimie Murgu a fost ales conducător al mișcării.

La sfîrșitul lunii iunie s-au făcut în Ungaria alegeri pentru parlament. Nobilimea a reușit să-și mențină pozițiile de conducere. Totuși, românii din Banat, Crișana, Maramureș au izbutit în multe circumscripții electorale să-și impună candidații lor. Propunerile făcute de către deputații români Eftimie Murgu, Alexandru Buda, Sigismund Pop în vederea restituirii de către nobili a pășunilor și pădurilor răpite în ultimele două decenii n-au fost luate în seamă. Pentru drepturile țărănimii s-a ridicat cu multă hotărîre și Táncsics Mihály, fiu de iobag, alesul țărănimii maghiare. Discutarea propunerilor lui E. Murgu și I. Dragoș de a se acorda drepturi naționale românilor a fost mereu amînată.

Desfășurarea revoluției pînă în noiembrie 1848

De dezbinarea forțelor revoluționare române și maghiare au profitat habsburgii. Contrarevoluția habsburgică, care pînă atunci fusese ocupată cu înăbușirea revoluției în alte părți ale imperiului, și-a îndreptat, la începutul lunii septembrie, toate forțele împotriva revoluției din Ungaria și a pătruns apoi în Transilvania.

În același timp, întrucît nobilimea maghiară tărăgăna aplicarea legii privitoare la desființarea iobăgiei și refuza să acorde libertăți naționale românilor și scontînd pe promisiunile mincinoase ale împăratului cu privire la ștergerea iobăgiei și acordarea libertății naționale, Avram Iancu, în fruntea unei oști de țărani români, a ocupat localitățile Zlatna și Abrud.

În atmosfera aceasta a avut loc a treia adunare de la Blaj, între 15 și 25 septembrie, la care au luat parte circa 20 000 de țărani înarmați cu furci, lănci și puține puști. Ei erau hotărîți să pornească de îndată împotriva nobililor, dușmanii lor de veacuri, și împotriva tuturor celor care susțineau urgisita domnie feudală.

Adunarea a declarat că nu recunoaște uniunea Transilvaniei cu Ungaria, contra căreia protestase înainte. Se cerea „o dietă compusă din deputați români, germani și maghiari, aleși după proporțiunea sufletelor fiecăreia dintre numitele națiuni".

Masele țărănești române din principatul Transilvaniei au mers și în toamna anului 1848 pe drumul luptei de clasă împotriva nobilimii. Oastea lui Iancu a fost o oaste țărănească, în care au luptat și țărani maghiari. Scopul luptei era nimicirea puterii nobilimii, eliberarea socială și națională a românilor din Transilvania. Comitetul din Sibiu, în frunte cu S. Bărnuțiu (care a continuat să activeze neținînd seama de dispozițiile de desființare ale Dietei din Cluj), în speranța că împăratul, văzînd jertfele aduse de români pentru cauza dinastiei, se va învoi ca principatul Transilvaniei să aibă o cîrmuire românească, a mers pe linia colaborării acestei mișcări de masă cu caracter antifeudal cu tabăra imperială austriacă.

În aceste împrejurări, unii dintre conducătorii revoluției din Transilvania au încercat o nouă apropiere între

forțele revoluționare române și maghiare. Nici de data aceasta însă guvernul revoluționar maghiar n-a înțeles să acorde drepturi naționale celorlalte popoare, pentru ca astfel să întărească forțele revoluției. Menținerea asupririi naționale asupra românilor zdruncina înseși interesele luptei de eliberare a poporului maghiar.

În noiembrie 1848, trupele austriece ajunseseră să stăpînească aproape întregul teritoriu al Transilvaniei, în afară de ținutul Trei Scaune. Ca și în restul imperiului, în Transilvania era o situație deosebit de complexă. În armata revoluționară ungară erau batalioane compuse aproape în întregime din români, dar în același timp românii luptau și în armata imperială austriacă. Unități secuiești dădeau ajutor nobililor împotriva țăranilor români răsculați, dar mulți secui devastau, împreună cu lăncierii români, curțile domnești. În comitatul Trei Scaune populația secuiască s-a împotrivit pînă spre sfîrșitul lunii decembrie 1848, cu mult curaj, armatei austriece cotropitoare. Rezistența secuilor a fost întărită prin acțiunea fostului caporal din regimentul grăniceresc secuiesc, Gábor Áron, care în atelierul instalat la Tîrgu-Secuiesc a reușit să toarne peste 60 de tunuri.

Luptele de la sfîrșitul anului 1848 și din 1849

Campania victorioasă a trupelor revoluționare maghiare, comandate de generalul Bem, împotriva armatelor habsburgice a schimbat cu totul situația militară și politică din Transilvania. Generalul Bem, revoluționar polonez, care luptase la Viena împotriva absolutismului habsburgic, a trecut, după înăbușirea revoluției vieneze, în Ungaria și s-a pus la dispoziția revoluționarilor maghiari. El a știut să însuflețească mica sa oștire, care la început număra doar 8 000 de soldați, dîndu-i conștiința că luptă pentru libertate, împotriva tiraniei. În oastea lui Bem luptau alături revoluționari de diferite naționalități : maghiari, români, voluntari vienezi, polonezi, italieni. Lupta antihabsburgică primea astfel o bază largă, revoluționară. Ocupînd la 25 decembrie 1848 Clujul, Bem a arătat în proclamațiile sale că a venit să lupte împotriva despotismului, nu să asuprească popoarele. Mulți români și sași s-au înrolat în armata lui. Unii con-

ducători maghiari, legați de interesele nobilimii, acționau împotriva revoluționarului polonez.

În martie 1849, trupele imperiale austriece erau izgonite din Transilvania, iar în aprilie Bem a recucerit Banatul, afară de Timișoara.

La 14 aprilie 1849, Camera deputaților, întrunită la Debrețin (Debreczen), a hotărît detronarea dinastiei habsburgilor. Ungaria a fost declarată independentă, iar L. Kossuth a fost ales guvernator al țării. La acest act istoric au luat parte și deputați români.

Străduințele pentru crearea unui front revoluționar româno-maghiar

Elementele înaintate din toate țările Europei au văzut clar că popoarele dornice de libertate trebuie să-și unească forțele pentru a învinge reacțiunea feudală, absolutistă. Pentru acest țel au luptat Marx și Engels. Acest scop îl urmăreau și revoluționarii ruși, germani, polonezi, italieni, români, maghiari.

În Transilvania, o condiție principală a victoriei era ca revoluționarii români, maghiari, germani să constituie un front comun împotriva puterilor reacționare. Deputații români din parlamentul ungar, Eftimie Murgu, Ioan Dragoș ș.a. au luptat pentru un regim democratic, care să asigure drepturi egale popoarelor din Ungaria. Conducători ai revoluției din Transilvania ca Avram Iancu, C. Barițiu și T. Cipariu socoteau necesară colaborarea forțelor revoluționare române cu cele maghiare, condiționînd pornirea pe același drum de satisfacerea libertăților sociale și de recunoașterea națiunii române ca națiune politică egală în drepturi cu celelalte.

Împotriva revoluției s-a situat Andrei Șaguna, care a căutat prin toate mijloacele să frîneze avîntul revoluționar al maselor române din Transilvania, să împingă pe conducătorii revoluționari români și masele țărănești spre o colaborare cu reacțiunea habsburgică.

Pentru lupta comună a celor două popoare a stăruit mereu marele democrat-revoluționar Nicolae Bălcescu. Încă din primăvara anului 1848, el era pentru încheierea unei alianțe de luptă româno-maghiare. Apoi, în toamna anului 1848, în condiții neînchipuit de grele, Bălcescu a venit la

Sibiu pentru a încerca să împace pe revoluţionarii români şi maghiari, să unească revoluţia din Ungaria şi Transilvania. Acţiunea lui Bălcescu a fost sprijinită de revoluţionarul Cezar Bolliac, aflat şi el aici.

Pentru închegarea unui front revoluţionar românomaghiar au depus strădanii şi unii luptători maghiari înaintaţi. Astfel înflăcăratul poet S. Petőfi, unul dintre animatorii revoluţiei, îndemna la unirea forţelor revoluţionare ale popoarelor împotriva asupritorilor habsburgi. Cu trei zile înainte de votarea „uniunii“, gazeta revoluţionară maghiară din Budapesta „Márczius Tizenötödike“ (Cincisprezece martie) scria : „În Transilvania, două puteri au să hotărască asupra soartei uniunii : Dieta şi poporul român. Dieta nu reprezintă decît cîteva sute de oameni, românimea înseamnă Transilvania întreagă... Uniunea Transilvaniei cu Ungaria fără consimţămîntul românilor e un lucru de care nici să nu ne apucăm“. Revoluţionarul polonez Bem a militat la rîndul său pentru unirea românilor şi maghiarilor în luptele împotriva trupelor austriece.

În primăvara anului 1849, prin mijlocirea lui Ioan Dragoş, deputat bihorean român în parlamentul Ungariei, s-au dus tratative între Iancu şi Kossuth. Nobilimea liberală maghiară, ascultînd de nobilimea transilvăneană, n-a acceptat ca în timpul tratativelor cu Avram Iancu din primăvara anului 1849 să se declare armistiţiu. S-au trimis trupe împotriva oastei lui Avram Iancu. Luptele din Munţii Apuseni au slăbit atît armata ungară, cît şi oastea ţărănească română.

Dîndu-şi seama că victoria revoluţiei era mai mult ca oricînd în pericol, N. Bălcescu revine în primăvara anului 1849 în Transilvania, unde intră în legătură cu conducătorii revoluţionari români, iar după aceea cu Bem. Apoi s-a întîlnit la Debreţin cu L. Kossuth şi cu alţi conducători ai revoluţiei maghiare, stăruind din răsputeri pentru colaborarea forţelor revoluţionare române şi maghiare.

La îndemnul lui Bălcescu, Avram Iancu însuşi, înţelegînd marea primejdie pentru ambele revoluţii, a stăruit pentru împăcare. Într-o scrisoare din 15 iulie 1849 el s-a adresat conducătorilor revoluţiei din Ungaria : „Fraţilor maghiari, credeţi-ne nouă... că în aceste două patrii, ma-

ghiarul de existență (de azi) și viitor nu poate vorbi fără român nici românul fără maghiar... pe noi ne-a răsculat nerecunoașterea naționalității politice, tiraniile și barbariile conservatorilor (nobilimii conservatoare) și aristocraților transilvani maghiari, pe care poporul în această epocă nu le-a mai putut suferi. Luați alte mijloace de a trata cu noi".

În urma unor îndelungi tratative, abia la 14 iulie 1849, în ajunul căderii revoluției ungare, Kossuth a semnat alături de Bălcescu un proiect de pacificare menit să devină baza colaborării armate a forțelor revoluționare române și maghiare. Proiectul prevedea ștergerea tuturor obligațiilor cu caracter feudal și satisfacerea și a altor cereri ale țăranilor. Peste două săptămîni, Camera ungară a votat legea naționalităților, asigurînd drepturi naționale popoarelor din Ungaria. Dacă ar fi fost adoptată în primăvara sau vara anului 1848, aceeași lege ar fi putut servi drept bază unei înțelegeri maghiaro-slave și maghiaro-române și ar fi putut influența mersul evenimentelor.

Înspăimîntat de victoriile revoluției maghiare, împăratul Franz Iosef a apelat la ajutorul țarului Rusiei, Nicolaie I, pentru a o înăbuși. Trupele imperiale austriece și țariste au pătruns în Transilvania. În lupta de lîngă Sighișoara, unde a căzut ca un erou și poetul revoluționar Petőfi, armata lui Bem a fost înfrîntă.

Copleșite de puterea trupelor intervenționiste imperiale austriece și țariste, ca și din cauza trădării unor generali maghiari, trupele revoluționare maghiare au capitulat la Șiria (13 august 1849), ceea ce a însemnat și sfîrșitul revoluției din Transilvania.

Revoluția ungară, care s-a prelungit din primăvara anului 1848 pînă în vara anului 1849, a fost mult apreciată de Marx și Engels. „Dacă ar fi izbutit, fața Europei de răsărit s-ar fi schimbat" — scriau Marx și Engels referindu-se la importanța pe care a avut-o revoluția maghiară.

Cauzele înfrîngerii, însemnătatea și urmările revoluției din Transilvania

Cauzele înfrîngerii revoluției trebuie căutate în dezbinarea forțelor revoluționare române și ungare, care a dat posibilitate contrarevoluției să învingă.

Una dintre cauzele dezbinării forțelor revoluționare a fost poziția nejustă a conducătorilor revoluției ungare în

problema naţională. Această poziţie intra în contradicţie cu aspiraţiile naţionale juste ale românilor şi slavilor.

O altă cauză a acestei dezbinări a fost refuzul aceloraşi conducători de a satisface revendicările sociale. Desfiinţarea iobăgiei, problemă de seamă a revoluţiei, a fost înfăptuită în Ungaria, dar nu în acelaşi timp şi în Transilvania. Luptînd pentru a scăpa de iobăgie, ţăranii români au ridicat armele împotriva nobililor, care erau în mare parte unguri. Lupta a căpătat astfel aspecte de învrăjbire naţională. **Astfel, nerezolvarea problemei sociale şi naţionale din Transilvania a dat posibilitate reacţiunii habsburgice să ducă o politică de dezbinare a forţelor revoluţionare române şi ungare, care au ajuns la ciocniri sîngeroase.**

După înfrîngerea revoluţiei, în toată Transilvania s-a reinstaurat absolutismul, exercitat printr-o guvernare brutală. Formaţiile române au trebuit să depună armele, iar ţăranii au fost alungaţi de pe pămînturile statului şi de pe cele ale nobililor, pe care le ocupaseră în timpul revoluţiei. Revoluţionarii maghiari, români şi slavi au fost aruncaţi în închisori sau înrolaţi cu forţa în armata imperială austriacă.

Revoluţia din Transilvania, deşi a fost înfrîntă, a zdruncinat orînduirea feudală. Privilegiul nobilimii de a nu mai plăti dări a fost desfiinţat. Ca urmare a revoluţiei iobăgia a fost desfiinţată, iar o parte a ţărănimii a devenit proprietară a pămînturilor, fără îndatoriri feudale de robotă şi dijmă. Revoluţia a contribuit la dezvoltarea relaţiilor capitaliste, ceea ce a constituit un progres. Din cauza menţinerii latifundiilor au rămas însă puternice rămăşiţe feudale, care vor încetini dezvoltarea capitalismului în Transilvania.

Şi sub aspect naţional, al eliberării poporului român de sub asuprirea străină, s-a făcut un pas înainte : românii din Transilvania n-au mai fost consideraţi „toleraţi". Blajul i-a consacrat pe românii transilvăneni drept naţiune de sine stătătoare, deschizîndu-le mai larg calea spre ridicarea economică, culturală şi politică. Revoluţia a pus în mişcare mase mari de oameni şi a contribuit la dezvoltarea conştiinţei naţionale a românilor.

★

Revoluțiile de la 1848 din țările române au lovit puternic în orînduirea feudală și au dat impuls dezvoltării capitalismului. După revoluția de la 1848 elementele modului de producție capitalist, care apăruseră încă în sînul orînduirii feudale, dobîndesc un cîmp mai larg de acțiune, devenind mai tîrziu dominante.

În lupta împotriva feudalismului, burghezia s-a sprijinit pe masele populare de la sate și orașe, care au constituit forța principală a revoluției. Participarea acestora a făcut ca în programul revoluției să fie înscrise revendicări democratice ca : înlăturarea exploatării feudale, dezvoltarea comerțului, libertatea presei, a întrunirilor, participarea la viața politică a statului, înlăturarea apăsătorului jug otoman și habsburgic, independența națională.

Revoluțiile de la 1848 au demonstrat necesitatea formării statului național român. Dorința de unire a celor trei țări române s-a manifestat cu putere în timpul revoluției. Totodată s-au cimentat legăturile dintre revoluționarii munteni, moldoveni și transilvăneni. La revoluția din Țara Românească au participat și revoluționari ardeleni, iar la cea din Transilvania — revoluționari munteni și moldoveni. Revoluțiile de la 1848 au contribuit la dezvoltarea conștiinței maselor populare în lupta pentru doborîrea orînduirii feudale și pentru înlăturarea asupririi naționale. N. Bălcescu, G. Barițiu, M. Kogălniceanu și alți revoluționari legau ideea unirii țărilor române, scuturarea jugului asupritor otoman și habsburgic, pentru obținerea independenței naționale, de lupta pentru rezolvarea revendicărilor sociale ale maselor.

Izbucnind pe rînd și desfășurîndu-se separat în cadrul fiecărei țări românești, sub impulsul unor cauze generale, comune tuturor celor trei țări române, revoluțiile de la 1848 au fost înfrînte de reacțiunea internă, sprijinită de reacțiunea europeană. Programul revoluției burghezo-democratice de la 1848 s-a realizat numai în parte și treptat atît pe plan economic cît și pe plan politic, deoarece datorită condițiilor în care s-a desfășurat, o parte a burgheziei a pactizat din punct de vedere politic cu moșierimea, ceea

ce a avut urmări negative asupra evoluţiei economice şi sociale a ţării.

Ca urmare, revendicările revoluţiei de la 1848 n-au fost îndeplinite decît în parte.

Lupta revoluţionară a maselor, trădate de acea parte a burgheziei care a pactizat cu boierimea, a fost ridicată, ulterior, pe o treaptă superioară de către proletariat în alte condiţii istorice. Proletariatului, condus de partidul său revoluţionar marxist-leninist, i-a revenit sarcina istorică de a desăvîrşi revoluţia burghezo-democratică.

IV

FORMAREA STATULUI NAȚIONAL ROMÂN. LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ ȘI PENTRU PROGRES SOCIAL

Autori :
Profesor **Nichita Adăniloaie** și
conf. univ. **Aron Petric**

1. FORMAREA STATULUI NAȚIONAL ROMÂN

Unirea Principatelor române: Moldova și Țara Românească

În perioada de după 1848, procesul de descompunere a orînduirii feudale și de dezvoltare a capitalismului pe teritoriul țărilor române se intensifică. Schimbul de mărfuri se practică pe scară din ce în ce mai largă, iar numărul clăcașilor refugiați la orașe pentru a lucra în industrie, care e în dezvoltare, crește. În anii 1850—1863 numărul întreprinderilor înregistrează o creștere aproape de trei ori față de perioada 1830—1840. Dezvoltarea forțelor de producție, progresul economic și social erau frînate însă de menținerea formelor feudale de exploatare, de fărîmițarea statală feudală, de dominația străină. În lupta pentru înlăturarea acestor frîne, o etapă importantă era făurirea statului național unitar.

Istoria arătase că Principatele române — fiecare în parte — nu putuseră să scuture jugul străin. Unirea lor într-un singur stat ar fi sporit însă forța economică, politică și militară a luptei de eliberare națională, pentru scuturarea jugului otoman. De aceea poporul român lega lupta pentru unirea Principatelor de lupta pentru dobîndirea independenței de stat.

În procesul de descompunere a feudalismului și de dezvoltare a capitalismului, ideea unității naționale, a unității de neam și de limbă s-a conturat tot mai clar în conștiința poporului român, situat atît de o parte a Carpaților — în Țara Românească și Moldova —, cît și de cealaltă parte — în Transilvania. Ideea înfăptuirii unității naționale a prins rădăcini puternice în masele largi, transfor-

mîndu-se într-o puternică forţă care le-a însufleţit în lupta pentru progres.

Un mare rol în dezvoltarea conştiinţei naţionale a poporului român l-a avut cultura, care începuse să se dezvolte puternic în această perioadă. Cei mai luminaţi cărturari ai vremii au îmbrăţişat cauza unirii ţărilor române şi au luptat intens pentru ea.

Denumirea de **România** pentru Moldova şi Ţara Românească, iar adeseori şi pentru Transilvania, alături de numele de Dacia, repus în circulaţie de corifeii Şcolii ardelene, sînt folosite frecvent în operele scriitorilor progresişti ai timpului. Astfel, Vasile Alecsandri scrie „Deşteptarea României", Alecu Russo „Cîntarea României", Ion Eliade Rădulescu intitulează ziarul său apărut la Bucureşti în 1829 „Curierul românesc", iar Gh. Asachi numeşte gazeta, scoasă în acelaşi timp la Iaşi, „Albina românească" ; între 1838 şi 1848 au apărut ziare intitulate semnificativ : „România". La Paris revoluţionarii paşoptişti români exilaţi — în frunte cu N. Bălcescu şi C. A. Rosetti — vor edita în anii 1850 şi 1851, ziarele : „România viitoare", „Republica română" şi „Junimea română", propagînd cu înflăcărare în coloanele lor unirea naţională. În 1840, M. Kogălniceanu a editat la Iaşi revista „Dacia literară", iar în 1845, N. Bălcescu împreună cu transilvăneanul A. T. Laurian au scos la Bucureşti „Magazin istoric pentru Dacia". Însăşi titulatura acestor publicaţii lasă să se întrevadă că scopul mişcării naţionale era refacerea vechii Dacii, adică unirea poporului român într-un stat naţional unitar. „Gazeta de Transilvania" a lui Gh. Bariţiu (scoasă la Braşov începînd din 1838) a jucat, de asemenea, un rol însemnat în întărirea conştiinţei naţionale a românilor.

Dorinţa poporului român de a se uni într-un stat naţional independent şi suveran a fost exprimată clar încă în timpul revoluţiei din 1848. Programul revoluţionarilor moldoveni refugiaţi la Braşov prevedea „Unirea Moldovei cu Valahia într-un singur stat neatîrnat românesc", iar în „Dorinţele Partidei Naţionale în Moldova", redactate de M. Kogălniceanu, se susţinea, de asemenea, cu fermitate necesitatea unirii Principatelor. În iulie 1848, V. Alecsandri scria lui N. Bălcescu că dorinţa cea mai înfocată a mol-

dovenilor este „unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași constituție". Ideea unirii Principatelor române a fost propagată prin presă și întruniri de revoluționarii pașoptiști bucureșteni. Astfel, C. A. Rosetti scria la 13 iulie 1848 în ziarul *„Pruncul român"* din București următoarele : „Vă întindem mîna frați moldoveni, în interesul nostru comun vă cerem unirea... vom alcătui un singur stat, o singură nație, o singură Românie liberă", iar Dimitrie Bolintineanu în *„Poporul suveran"* susținea de asemenea „unirea provinciilor române".

În Transilvania unirea fusese cerută chiar de la începutul revoluției. La adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, alături de recunoașterea națională a românilor din Transilvania și de alte revendicări economice, politice și sociale, masele populare, prin cunoscutul strigăt „vrem să ne unim cu Țara", au cerut unirea cu frații lor de peste Carpați. În iunie 1848 August Treboniu Laurian, unul din fruntașii revoluției transilvănene a insistat pentru organizarea unui „Congres general" al tuturor românilor. Peste cîteva luni Ioan Maiorescu, trimis de guvernul revoluționar din București „în calitate de agent" pe lîngă Dieta germană de la Frankfurt, pleda de asemenea pentru unirea Moldovei, Munteniei și Transilvaniei într-un singur stat național, România. Dar nici congresul propus de Laurian, nici formarea „unei Românii întregi" pentru care insista Ioan Maiorescu n-au putut căpăta viață la 1848 din cauza înăbușirii revoluției de către armatele contrarevoluționare străine. Condițiile externe nefiind favorabile unirii simultane a celor trei țări române, revoluționarii pașoptiști — în țară sau în emigrație — au ajuns la concluzia că e oportun să se meargă treptat în formarea statului național român, făcîndu-se primul pas prin unirea Munteniei cu Moldova. Bălcescu însuși, după înăbușirea revoluției din Transilvania, deși sublinia că ținta principală a românilor trebuie să fie „unitatea națională" singura care „ne poate pune în stare a ne împlini misia noastră în omenire", atrăgea atenția că „acum practicabil în această privință" este „unirea principatelor deocamdată".

În privința atitudinii lui N. Bălcescu trebuie reliefat faptul că marele democrat revoluționar a luptat cu fer-

mitate, pînă la sfîrşitul vieţii sale, pentru cauza unirii. În martie 1849 el scria: „Unire naţională şi libertate vrem". Totodată Bălcescu arăta că „nu poate fi libertate fără putere şi noi, românii, nu vom putea fi puternici pînă cînd nu ne vom uni cu toţii într-unul şi acelaşi corp politic", de aceea „e vremea ca moldoveni şi munteni, să ne aducem aminte că sîntem români, să ne strîngem împreună inimă lîngă inimă, să ne organizăm, să ne concentrăm toate puterile, toate voinţele într-o singură putere, într-o singură voinţă". Peste un an, scriind lucrarea „*Mersul revoluţiei în istoria românilor*", el milita din nou, cu toată convingerea, pentru „solidaritatea tuturor românilor", pentru „unirea lor într-o singură naţie, unire la care sînt meniţi prin naţionalitate, prin aceeaşi limbă, religie, obiceiuri, sentimente, prin poziţia geografică, prin trecutul lor şi, în sfîrşit, prin nevoia d-a se păstra şi d-a se mîntui... Unitatea naţională — sublinia Bălcescu — fu visarea iubită a voievozilor noştri cei viteji, a tuturor bărbaţilor noştri cei mari, care întrupară în sine individualitatea şi cugetarea poporului, spre a o manifesta lumii". Marele democrat revoluţionar îşi exprima apoi încrederea fermă că „ceea ce voievozii noştri cei mari cu vitejia lor n-au putut realiza, poporul, armat şi întărit de un principiu, o va putea". De aceea el atrăgea mereu atenţia că numai prin lupta revoluţionară poporul român va putea să obţină satisfacerea revendicărilor sale naţionale şi sociale.

Purtătoarele cele mai hotărîte ale ideii unirii ţărilor române au fost masele populare. Ele au constituit forţa socială care a acţionat cu cea mai mare energie pentru înfăptuirea unirii, pe care o legau de împlinirea aspiraţiilor lor sociale. Ţăranii sprijineau unirea, sperînd că, o dată cu ea, vor scăpa de boieresc şi vor primi pămîntul pe care îl munceau şi pe care de-a lungul secolelor, boierii pe nedrept şi-l însuşiseră. Alături de masele ţărăneşti, păturile sărace ale oraşelor — lucrătorii şi meşteşugarii din ateliere şi manufacturi —, dornici de reforme şi libertăţi democratice, au participat activ la lupta pentru unire.

Burghezia — clasă tînără în ascensiune — era interesată nemijlocit în unirea Principatelor, care uşura dezvoltarea industriei şi comerţului, prin asigurarea pieţii interne şi prin înlăturarea dominaţiei otomane. Totodată, burghezia,

luptînd pentru unire, dorea să dobîndească o poziție preponderentă în viața politică și în conducerea statului național ce urma să se formeze. Burghezia nu se pronunța însă unitar în privința transformărilor sociale ce trebuiau să aibă loc o dată cu realizarea măreţului act naţional. Elementele avansate ale burgheziei, care exprimau năzuințele maselor populare, legau de unire un şir întreg de reforme cu caracter burghezo-democratic, printre care și reforma agrară. **În fruntea luptei pentru unirea Țării Românești cu Moldova au stat elemente înaintate ale vremii, cărturari și publiciști cu dragoste de țară, ca: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Al. I. Cuza, C. Negri, V. Mălinescu, C. A. Rosetti, D. Bolintineanu, Cezar Bolliac, N. T. Orășeanu** ș.a.

O mare parte a boierimii, interesată în dezvoltarea comerțului cu cereale și în ocuparea unor poziții dominante în noul stat național, a aderat la ideea unirii sub presiunea forțelor care erau pentru unire. Teama că unirea ar putea să pună în primejdie privilegiile lor de clasă, relațiile feudale, i-a făcut însă pe mulți dintre marii boieri să devină dușmani înverșunați ai unirii.

Ciocnirea de interese dintre marile puteri europene în această parte a lumii și propaganda intensă dusă pe lîngă guvernele apusene de fruntașii pașoptiști români, aflați în emigrație, au făcut ca ele să nu fie indiferente față de problema unirii țărilor române. Această problemă a fost discutată în 1856 la Congresul de pace de la Paris, care a urmat războiului Crimeei. Cu acest prilej, Franța, Rusia și alte state europene au sprijinit unirea Principatelor. Guvernul țarist, deși avea țeluri expansioniste, sprijinea unirea Principatelor, fiind interesat în slăbirea puterii Imperiului otoman și în înlăturarea influenței Austriei în sud-estul Europei. Franța susținea formarea unui stat național român în care voia să-și asigure primordialitatea influenței economice și politice. Reprezentanții Sardiniei și ai Prusiei au susținut, de asemenea, dreptul poporului român de a forma un stat unitar; acești diplomați urmăreau, de altfel, prin argumentarea lor să trezească interesul puterilor europene și pentru cauza unirii naționale a Italiei și respectiv a Germaniei.

Potrivnice unirii au fost Turcia, Austria și Anglia. Poarta otomană se temea că unirea va primejdui dominația sa de secole asupra Principatelor, că noul stat, devenind mai puternic, va revendica independența națională. Anglia, n-a ridicat, pentru moment, obiecții față de propunerea de unire a celor două Principate române, dar, imediat după congres, interesată fiind în menținerea integrității Imperiului otoman, care-i servea interesele sale economice, a trecut de partea puterilor antiunioniste, împotrivindu-se aspirațiilor naționale ale poporului nostru. Austria, avînd tendințe expansioniste spre răsărit, considera viitorul stat român drept un obstacol în calea planurilor sale și totodată se temea de influența pe care acesta o va avea în lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania, a căror năzuință era unirea cu frații lor de peste Carpați. Referindu-se la atitudinea puterilor europene față de unire, K. Marx scria în august 1857 că „Austria se împotrivește unirii Principatelor dunărene cu același zel cu care Rusia o susține". Totodată, Marx sublinia, pe bună dreptate, că puterile europene au interesele lor în această problemă orientală, iar „poporul român" nu constituie pentru ele „decît un pretext".

Cauza dreaptă a unirii a fost îmbrățișată și susținută cu multă căldură de forțele democratice înaintate din mai toate țările europene, de democrații revoluționari ruși, în frunte cu Cernîșevski și Dobroliubov, de personalități marcante ca Jules Michelet, Edgar Quinet, J. Ubicini, J. A. Vaillant, P. Bataillard, Leon Plée, Marco Antonio Canini, Vegezzi Russcala. Unele ziare din străinătate „Le Siècle", „The Daily News" ș.a. publicau articole referitoare la chestiunea unirii Principatelor române.

Astfel, lupta poporului român pentru înfăptuirea unității naționale, poziția favorabilă unirii a unor puteri europene, precum și simpatia de care s-a bucurat ea în rîndul forțelor democratice înaintate din țările europene au determinat Congresul de la Paris să adopte o hotărîre care prevedea ca poporul român să fie consultat în privința unirii. Consultarea urma să se facă prin delegați ai tuturor claselor sociale, în cadrul unor **adunări speciale, numite Divanuri ad-hoc,** la Iași și la București.

În Principate se formaseră două curente : unul progresist, favorabil unirii, numit **curentul unionist**, și altul reacționar, potrivnic unirii și fără influență în mase, numit **curentul antiunionist sau separatist**. Pornind de aici, aceia care susțineau unirea s-au numit unioniști, iar aceia care erau împotriva unirii — antiunioniști sau separatiști. După Congresul de la Paris, lupta dintre unioniști și separatiști crește în ambele Principate. Masele populare și intelectualitatea desfășoară, prin viu grai sau prin scris, o adevărată bătălie pentru unire. Unioniștii din Moldova, în frunte cu M. Kogălniceanu, înființează un comitet central la Iași, care să dirijeze și să coordoneze lupta pentru unire. Au luat ființă apoi comitete unioniste în toate județele Moldovei, iar mai tîrziu în Țara Românească. În orașe s-au organizat întruniri la care participau, pe lîngă localnici, și o mulțime de țărani din satele înconjurătoare, manifestîndu-și dorința de a vedea cît mai degrabă realizată unirea.

În timpul alegerilor pentru Divanul ad-hoc din Moldova, reacțiunea antiunionistă s-a manifestat foarte puternic. Caimacamul Vogoride, locțiitorul domnului din Moldova, căruia turcii îi promiseseră că îl fac domn dacă împiedică realizarea unirii țărilor române, a întrebuințat toate mijloacele pentru a înfrînge pe unioniști. Mulți patrioți au fost arestați și maltratați, ziarele lor au fost interzise, prefecții, funcționarii și chiar profesorii de licee care sprijineau cauza unirii au fost dați afară din slujbă. Autoritățile lui Vogoride amenințau pe locuitori că „de vor pomeni măcar cuvîntul de unire au să se ducă acolo unde nu vor mai vedea soarele cu ochii". În aceste condiții de teroare, în vara anului 1857, au loc alegerile pentru Divanul ad-hoc al Moldovei. Alegerile fiind falsificate, antiunioniștii obțin majoritatea în Divanul ad-hoc.

În pofida terorii desfășurate de administrația lui Vogoride și de unii boieri reacționari — incitați de reprezentanții puterilor antiunioniste —, masele țărănești și orășenești, antrenate de fruntașii unioniști, nu încetează lupta ; prin acțiuni și proteste energice, ele reușesc să impună marilor puteri anularea alegerilor ce fuseseră falsificate de reacțiunea internă și externă. În noile alegeri pentru

Divanul ad-hoc al Moldovei elementele reacţionare, separatiste, sînt înfrînte, unioniştii obţinînd de data aceasta o majoritate covîrşitoare. Între timp avuseseră loc alegeri şi pentru Divanul ad-hoc al Ţării Româneşti, unde, de asemenea, au biruit luptătorii unionişti.

În septembrie 1857, în Divanurile ad-hoc încep discuţiile în privinţa unirii şi a viitoarei organizări a Principatelor. Era pentru prima dată cînd într-o adunare a ţării pătrunseseră reprezentanţi ai ţăranilor. Ţărănimea clăcaşă n-a fost însă reprezentată decît printr-un ales din fiecare judeţ, întrunind 15 deputaţi din 85 în Divanul Moldovei şi 17 deputaţi din 100 în Divanul Ţării Româneşti. Deputaţii ţărani şi-au spus păsurile lor, susţinînd cu un fierbinte patriotism atît cauza naţională cît şi cea socială.

La 7 octombrie 1857, în Divanul ad-hoc al Moldovei, M. Kogălniceanu a pledat cu înflăcărare pentru unirea Principatelor. Marele patriot — în numele deputaţilor unionişti — a subliniat că „dorinţa cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită de toate generaţiile trecute, acea care este sufletul generaţiei actuale, acea care, împlinită, va face fericirea generaţiilor viitoare, este unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită şi neapărată, pentru că în Moldova şi în Valahia sîntem acelaşi popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem acelaşi început, acelaşi nume, aceeaşi limbă, aceeaşi religie, aceeaşi istorie, aceeaşi civilizaţie, aceleaşi instituţii, aceleaşi legi şi obiceiuri, aceleaşi temeri şi aceleaşi speranţe, aceleaşi trebuinţe de îndestulat, aceleaşi hotare de păzit, aceleaşi dureri în trecut, acelaşi viitor de asigurat şi, în sfîrşit, aceeaşi misie de împlinit". Unirea a fost votată în Divanul Moldovei cu o majoritate de 83 de voturi contra două, iar în Divanul Ţării Româneşti în unanimitate.

După ce deputaţii clăcaşi din Moldova s-au pronunţat pentru unire, ei au trecut şi la chestiunile agrare, supunînd Adunării — în cunoscuta jalbă al cărei prim semnatar era Ioan Roată din Vrancea (devenit popular sub numele de Moş Ioan Roată) — suferinţele celor 1 200 000 de ţărani pe care îi reprezentau. În această zguduitoare jalbă, ţăranii arătau : „...Pînă astăzi toate sarcinile cele grele

numai asupra noastră au fost puse... clacă de voie și fără de voie numai noi am dat; pîine neagră și amară, udată cu lacrimi, numai noi am mîncat... Cînd ne-am jeluit, cînd ne-am tînguit..., ispravnicul ne-a bătut..., jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut..., boierul de moșie ne-a bătut... Lucrăm din primăvară pînă în toamnă... tot la boieresc, lucrăm și nu mai mîntuim". Deputații clăcași au făcut apoi și unele propuneri pentru îmbunătățirea soartei țărănimii, cerînd ca pe viitor săteanul să fie și el pus în rîndul oamenilor, „să nu mai fie, ca pînă acum, asămăluit cu dobitoacele necuvîntătoare", să fie înlăturat boierescul. „Să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai țării și să avem și noi o țară", cereau țăranii în încheierea jalbei. În Divanul ad-hoc al Țării Românești, deputatul Tănase Constantin expune de la tribuna Adunării suferințele țăranilor clăcași care l-au trimis aici: „...Cu adîncă durere vedem — spunea el — că cu cît țara se îmbunătățește prin munca și sudoarea noastră, cu atît soarta noastră, a țăranilor, se face mai amară și mai de nesuferit". Lupta energică pe care au susținut-o deputații clăcași în cele două Divanuri n-a dus la un rezultat practic pentru îmbunătățirea situației țărănimii, deoarece reprezentanții boierimii și unele elemente ale burgheziei s-au împotrivit cu înverșunare.

Deși reprezentanții poporului se pronunțaseră în cele două Divanuri pentru unire, Conferința puterilor europene — convocată în vara anului 1858 la Paris — nu a rezolvat această problemă din cauza împotrivirii înverșunate a Turciei, Austriei și Angliei. Conferința a adoptat o convenție care, de fapt, împiedica unirea deplină a țărilor române. Conform prevederilor convenției, noul stat urma să se cheme **Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei,** fiecare dintre ele urmînd să-și aleagă domnitor, guvern, adunare legiuitoare și să-și formeze armată separat. O comisie centrală, cu sediul la Focșani, trebuia să asigure unitatea legislației celor două țări.

Problema unirii rămăsese deci nerezolvată. În această situație, forțele patriotice din țară au înțeles că numai prin acțiuni hotărîte interne pot făuri unirea națională. În ianuarie 1859 au fost convocate la Iași și la București Adunările pentru alegerea domnitorilor. În Moldova, pre-

siunea maselor de alegători și folosirea de către unioniști a contradicțiilor din sînul moșierimii reacționare au dus la alegerea ca domn al țării, în ziua de 5 ianuarie, a colonelului Alexandru Ioan Cuza, participant de frunte la revoluția de la 1848 și luptător înflăcărat pentru cauza unirii. Alegerea lui Cuza în Moldova a fost sărbătorită în ambele Principate ; ea a produs un entuziasm deosebit în rîndul maselor țărănești și orășenești, care considerau acest lucru ca un pas înainte pe drumul înfăptuirii reformelor sociale.

După alegerea din Moldova, privirile poporului român s-au ațintit spre București, unde trebuia să se realizeze unirea. Întrucît Conferința de la Paris respinsese, în fond, formarea unui stat român prin unirea celor două Principate, singura soluție care, în conjunctura creată, putea duce — ocolind prevederile convenției — la realizarea acestui ideal național era alegerea domnitorului Moldovei și pe tronul Țării Românești. Ideea unirii prin îndoita alegere a lui Cuza ca domn al Moldovei și Munteniei căpătase circulație atît în rîndul deputaților partidei naționale, cît și al maselor populare.

În adunarea electivă a Țării Românești pătrunsese, datorită sprijinului căimăcămiei reacționare, o majoritate conservatoare, care avea de partea sa guvernul, administrația și oștirea ; această majoritate intenționa să aleagă pe fostul domnitor Gh. Bibescu ori pe Barbu Știrbei. În schimb, minoritatea progresistă avea de partea ei masele largi populare. La 22 ianuarie, cînd s-a deschis Adunarea electivă din București, grupuri mari de luptători pentru unire — meseriași, lucrători, calfe, negustori, țărani din preajma capitalei —, conduși de fruntași unioniști, au pătruns cu forța pe dealul Mitropoliei înconjurînd clădirea în care se țineau ședințele Adunării. Dezbaterile Adunării elective s-au ținut astfel sub presiunea maselor populare — circa 30 000 de oameni —, care s-au împotrivit alegerii vreunuia dintre candidații reacțiunii, determinînd, la 24 ianuarie, alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Țării Românești. În felul acesta, **poporul înfăptuise actul istoric al unirii prin alegerea aceluiași domnitor în cele două țări române.** Consulii străini prezenți în Adunare relatează că voința poporului

era de neclintit. Deputaţii conservatori votaseră pe Cuza — scria consulul austriac — de teamă „că nu vor părăsi în viaţă sala de şedinţe dacă nu se vor hotărî la acest vot de unire“.

Vestea alegerii lui Cuza a stîrnit un val uriaş de bucurie şi entuziasm în masele populare. Mulţimea, adunată pe dealul Mitropoliei, a străbătut pînă noaptea tîrziu străzile oraşului cu torţe aprinse, însoţită de muzica militară şi de două batalioane de soldaţi care i se alăturaseră.

Realizarea măreţului act de la 24 ianuarie 1859 a fost posibilă datorită acţiunii maselor largi populare, care în tot timpul celor trei zile cît au durat dezbaterile au fost în permanenţă pe dealul Mitropoliei, determinînd dubla alegere a lui Cuza, deci unirea Moldovei cu Ţara Românească. Astfel, marele făuritor al unirii Principatelor române a fost poporul muncitor, masele de ţărani şi orăşeni. „Unirea e actul energic al întregii naţiuni române“, le răspundea pe bună dreptate, mai tîrziu, M. Kogălniceanu celor ce încercau să-şi atribuie meritul unirii.

Înfăptuind actul unirii, poporul român a pus ţările europene în faţa unui fapt împlinit. Unirea deplină pe plan administrativ a fost înfăptuită peste trei ani, la 24 ianuarie 1862, cînd, înfrîngîndu-se împotrivirea puterilor antiunioniste, s-au format primul guvern unic şi prima Adunare legiuitoare unică a noului stat, care s-a numit de atunci înainte **România.** A fost fixată o singură capitală, la Bucureşti.

Determinată de cerinţele obiective ale dezvoltării economice şi sociale a celor două Principate, unirea Ţării Româneşti cu Moldova reprezintă un act progresist, o verigă importantă în lanţul luptelor eroice duse secole de-a rîndul de poporul nostru pentru împlinirea idealurilor sale de independenţă naţională, de înlăturare a asupririi şi exploatării, de făurire a unei vieţi mai bune. Punînd temelia statului naţional unitar român — a cărui desăvîrşire va avea loc mai tîrziu, în 1918 — unirea a însemnat actul de naştere a României moderne. Înfăptuirea unirii a fost premisa pentru scuturarea jugului otoman în 1877 şi pentru cucerirea independenţei naţionale, contribuind în acelaşi timp la intensificarea mişcării de eliberare socială

și națională a românilor din teritoriile aflate sub stăpînire străină.

Unirea Principatelor a avut un puternic ecou în rîndurile populației din Transilvania. Vechile aspirații ale românilor transilvăneni de a se uni cu frații lor de peste Carpați s-au manifestat din nou cu putere în anii 1857—1861, ceea ce a îngrijorat profund autoritățile austriece. Autoritățile militare și civile austriece, în numeroase rapoarte alarmante trimise guvernului și curții din Viena, semnalează pe larg despre frămîntările populației românești din Transilvania, despre solidaritatea acesteia cu lupta pentru unire din cele două Principate și dorința ei de a se uni cu muntenii și moldovenii. Măsurile de constrîngere luate de autoritățile austriece — inclusiv înăsprirea cenzurii și presiunile exercitate asupra cărturarilor și oamenilor cu influență în rîndul maselor populare — n-au putut stăvili aceste manifestații și tendințe unioniste ale românilor transilvăneni.

În pofida greutăților și primejdiilor, forțele progresiste din Transilvania — țărănimea, orășenimea, partea înaintată a burgheziei și intelectualității române și maghiare — și-au manifestat deschis entuziasmul pentru înfăptuirea actului de la 24 ianuarie 1859. Ziarele „Gazeta Transilvaniei", „Foaie pentru minte, inimă și literatură", „Kolozsvári Közlöny" ș.a. au publicat ample relatări asupra împrejurărilor alegerii lui Al. I. Cuza, a rolului și entuziasmului maselor populare și a importanței unirii pentru dezvoltarea societății românești. După unirea Principatelor, forța de atracție a tînărului stat român a sporit mereu; tot mai des și mai ferm se auzea în Transilvania acel strigăt revoluționar de la 1848 „Vrem să ne unim cu Țara". La diferite serbări și întruniri publice din Transilvania se cînta „Hora unirii", iar unii scriitori, poeți și pictori oglindeau în operele lor tendința spre unitate a românilor de peste Carpați. Pe bună dreptate, cărturarul înaintat Al. Papiu Ilarian arăta că în Transilvania entuziasmul la alegerea lui Cuza a fost deosebit de mare, subliniind că „românii din Transilvania numai la Principate privesc".

Actul unirii a deschis o nouă etapă în dezvoltarea istorică a poporului român, avînd adînci urmări pe plan politic, economic, social. După unire s-a trecut la înfăp-

tuirea unor reforme politice și sociale. Cea mai importantă dintre reforme și care își aștepta de multă vreme realizarea era *reforma agrară*. Existența formelor de producție feudale în agricultură stînjenea dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste la sate, frîna evoluția întregii economii. În aceste condiții, lichidarea marii proprietăți feudale asupra pămîntului și împroprietărirea țăranilor se ridica cu o deosebită ascuțime, devenind o problemă fundamentală a progresului societății.

Valul crescînd al frămîntărilor țărănești și necesitatea dezvoltării social-economice a țării au determinat, în 1864, înfăptuirea reformei agrare. Al. I. Cuza și M. Kogălniceanu au făcut această reformă împotriva voinței moșierimii conservatoare abia după **lovitura de stat de la 2 mai 1864**, prin care au dizolvat Adunarea legiuitoare reacționară, potrivnică reformei agrare.

Potrivit prevederilor legii rurale, țăranii erau *eliberați de clăcășie*. Ei urmau să primească loturi de pămînt din proprietățile statului, cît și din cele particulare, proporțional cu numărul vitelor de muncă pe care le posedau. După acest criteriu ei au fost împărțiți în trei categorii : *fruntași, mijlocași și pălmași*.

Prin legea rurală din 1864 au fost împroprietărite — după statisticile oficiale — 406 898 de familii țărănești, iar alte 60 651 de familii au primit numai locuri de casă și grădină.

Eliberarea de obligațiile clăcășești s-a făcut prin răscumpărarea acestora, printr-o sumă de bani, eșalonată pe 15 ani.

Înfăptuirea reformei agrare din 1864 a constituit o acțiune de cea mai mare importanță în schimbarea modului de producție din România. Munca forțată a clăcașilor urma să fie înlocuită cu forța de muncă a țăranilor deveniți liberi.

Numărul tot mai mare de brațe de muncă, acumularea capitalurilor din răscumpărarea clăcii, lărgirea pieții au contribuit la dezvoltarea industriei.

După anul 1864 modul de producție capitalist a devenit dominant în economia României.

Marcînd un moment important în evoluția economică și socială a țării, reforma agrară din 1864 nu a asigurat

însă lichidarea radicală a formelor vechi de producţie în agricultură. Datorită faptului că aproape 70% din pămînturile arabile şi forestiere au rămas, în urma reformei, în mîinile marilor proprietari funciari, gospodăriile moşiereşti au putut recurge speculînd nevoia de pămînt a ţărănimii, la folosirea unor forme de producţie ca munca în dijmă, ruşfeturile etc., care reprezentau de fapt rămăşiţe ale vechilor relaţii feudale.

Aceasta a generat contradicţii adînci ale sistemului agrar, fapt care s-a răsfrînt pe plan social, mai tîrziu, prin ascuţirea luptei ţărănimii.

Masele ţărăneşti, lipsite de pămînt şi de drepturi politice, supuse exploatării duble a moşierilor şi arendaşilor capitalişti, vital interesate în lichidarea proprietăţii moşiereşti, se ridică continuu la lupta împotriva claselor exploatatoare, pentru reforme economice şi democratice, pentru o viaţă mai bună. Ţărănimea reprezenta o puternică forţă progresistă a societăţii, dar, datorită lipsei de organizare, ea nu-şi putea pune încă în valoare întregul potenţial revoluţionar.

Reforma agrară din 1864, cu toate limitele ei, ca şi celelalte reforme din perioada domniei lui Al. I. Cuza — reforma electorală, organizarea învăţămîntului, organizarea judecătorească, legea comunală, secularizarea averilor mănăstireşti etc. — a contribuit la dezvoltarea mai rapidă a relaţiilor capitaliste.

Extinderea relaţiilor capitaliste, procesul de dezvoltare a industriei fac să crească rolul burgheziei în viaţa politică şi socială a ţării. Clasa capitalistă era interesată în dezvoltarea economiei industriale, a comerţului şi transporturilor, în folosirea ştiinţei şi tehnicii în producţie, ceea ce corespundea cerinţelor obiective ale progresului societăţii. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, numeroşi gînditori înaintaţi şi oameni politici demonstrează necesitatea industrializării pentru progresul societăţii, pentru viitorul României şi pentru independenţa sa, creînd un puternic curent de opinie pentru reforme democratice care să asigure dezvoltarea multilaterală a ţării. Ies tot mai mult în evidenţă limitele de clasă ale burgheziei, se intensifică exploatarea proletariatului, măsurile

luate pentru îngrădirea drepturilor și libertăților maselor muncitoare.

Datorită condițiilor în care s-a desfășurat revoluția burghezo-democratică în România, o parte a burgheziei a pactizat din punct de vedere politic cu moșierimea, ceea ce a avut urmări negative asupra evoluției economice și sociale a țării. Cu toate acestea, burghezia, aflată în plină ascensiune, avea de îndeplinit încă un rol important în viața socială și politică a României. Pentru a-și apăra interesele de clasă burghezia și moșierimea au organizat partide politice, au creat organe de stat represive. În timpul guvernării autoritare conservatoare din 1871—1876 s-a constituit **partidul conservator,** reprezentînd îndeosebi interesele moșierimii. În 1875 s-a format **partidul național liberal,** reprezentînd în special interesele marii burghezii. Aceste două partide s-au succedat alternativ la conducerea țării, promovînd o politică de apărare a intereselor moșierilor și capitaliștilor. Într-o strînsă împletire de interese cu aceste partide se afla dinastia prusacă de Hohenzollern, al cărui reprezentant, Carol I, își va lua, începînd din anul 1881, titlul de rege. Regimul burghezo-moșieresc avea să frîneze timp de multe decenii desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și să aducă suferințe înzecite clasei muncitoare și țărănimii muncitoare.

Războiul pentru independență (1877—1878)

În urma constituirii statului național și a efectuării reformei agrare din 1864, economia României a luat o dezvoltare mai mare pe calea capitalismului. Se constată o creștere a numărului întreprinderilor industriale și o extindere a muncii salariate, se construiesc primele căi ferate, se creează instituții de credit și asigurare, piața internă se lărgește, iar volumul comerțului exterior se dublează. Cu toate acestea, dezvoltarea economiei era frînată de păstrarea rămășițelor relațiilor feudale în agricultură și în special de dependența României față de Imperiul otoman, țara noastră fiind obligată să plătească tribut Porții otomane și să respecte tariful vamal fixat de aceasta. **Înlăturarea jugului otoman era, așadar, o necesitate obiectivă, impusă de mersul istoric al societății românești.** De altfel, **unirea și reforma agrară,**

ducînd la întărirea puterii economice, politice și militare a statului, au dat posibilitate forțelor progresiste să pună mai răspicat problema scuturării jugului otoman, care continua să frîneze dezvoltarea social-economică a țării.

Lupta României pentru independență se încadra în lupta de eliberare națională a popoarelor din Peninsula Balcanică.

Încă din anul 1875 în Peninsula Balcanică începuse o serie de răscoale împotriva marilor moșieri și autorităților turcești care s-au transformat într-un război al Serbiei și Muntenegrului împotriva Turciei. Vechea dispută ruso-turcă pentru supremație în această parte a Europei a determinat guvernul Rusiei să trimită armatele în sprijinul sîrbilor, bulgarilor și muntenegrenilor. Armatele ruse pentru a ajunge în Peninsula Balcanică trebuiau să treacă prin România, fapt care a fost acceptat de guvernul român prin semnarea convenției de la 4 aprilie 1877. La 12 aprilie 1877 Rusia declară război Turciei.

La 29 aprilie 1877, după atacarea localităților Calafat, Brăila, Giurgiu, Călărași ș.a. de către armatele otomane și prin riposta dată acestei provocări de către artileria românească s-a ajuns la starea de război între România și Turcia.

În aceste împrejurări, s-a aprins tot mai vie dorința poporului român de a-și cuceri independența.

Masele populare, muncitori, țărani, intelectuali, considerau războiul de independență întrutotul drept, sprijinindu-l din toate puterile și cu toate mijloacele. Năzuința lor de a obține independența se îmbina cu nădejdea de a dobîndi, totodată, libertăți democratice și o viață mai bună. Țărănimea, crunt exploatată de moșieri și arendași, spera că după război va primi pămînt și va scăpa astfel de dijmă și rușfeturi.

Ziarul „Socialistul“, editat de cercurile socialiste, scria la 26 mai 1877 următoarele : „Azi e timpul cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau armele pentru a-și apăra independența“.

Pentru independență era și burghezia care urmărea crearea unei piețe sigure, largă și avantajoasă, fapt care era împiedicat de stăpînirea turcească. O anumită șovăială

se manifesta în rîndurile moșierimii conservatoare, care — temîndu-se de înarmarea maselor — nu voia obținerea independenței pe calea războiului.

La 9 mai 1877, în timp ce clădirea parlamentului României era înconjurată de mii de cetățeni, Adunarea deputaților a votat o moțiune prin care se proclama în mod oficial ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența României. Mulțimea, care asistase la îndeplinirea acestui măreț act național, s-a revărsat apoi cîntînd spre centrul capitalei. Manifestații asemănătoare au avut loc în majoritatea orașelor țării.

Independența proclamată la 9 mai trebuia cucerită și întărită pe cîmpul de luptă. Documentele istorice arată, fără putință de tăgadă, că **masele largi populare au sprijinit efectiv și au dus greul războiului de independență, prin sacrificii imense, atît pe front cît și în spatele frontului.** Alături de ostași, populația civilă de la orașe și sate a contribuit la ducerea războiului prin rechiziții, transportarea cu carele a proviziilor militare, subscripții pentru cumpărarea de arme și donații de bani sau diferite daruri pentru armată. În toată țara s-au format comitete și asociații care să adune fonduri și daruri pentru armată. Mii de învățători, profesori și mici funcționari administrativi au oferit cîte o parte din salariul lor lunar pe toată durata războiului. Printre aceștia erau mulți transilvăneni care voiau să arate și în acest fel că sînt tot una cu frații lor de peste Carpați. La Brașov, Făgăraș, Sibiu, Săliște, Timișoara, Alba Iulia, Cluj etc. s-au organizat comitete de sprijinire a războiului. În pofida persecutării de către autoritățile austro-ungare, aceste comitete au colectat și au expediat pentru armata română numeroase daruri.

Lupta pentru independență a creat un adevărat entuziasm în rîndurile țărănimii, muncitorimii și intelectualității progresiste. Dragostea de patrie, ura împotriva jugului otoman și speranța într-o viață mai bună au determinat masele țărănești să plece pe cîmpul de luptă și, în pofida mizeriei, frigului și foamei, să dea dovadă de adevărate pilde de eroism. Însuflețiți de aceleași sentimente patriotice, un mare număr de tineri din toate colțurile țării s-au înrolat voluntari și au plecat pe front. Din

Transilvania și Bucovina au sosit, de asemenea, grupuri de voluntari pentru a lua parte la război. Ziarele vremii scot în relief dorința arzătoare a ostașilor români de a începe mai degrabă lupta pentru neatîrnare. La Oltenița, soldații Regimentului 16 dorobanți au ieșit pe străzi și au cerut să treacă Dunărea, declarînd că dacă nu li se permite să treacă cu luntrile, vor trece înot. Cînd s-a aflat că se va trece Dunărea, în taberele de pe malul fluviului — povestește un martor ocular — „entuziasmul era la culme", soldații jucau brîul, bătuta.

Din aprilie pînă în august 1877, cele patru divizii românești au apărat toată linia Dunării de la Turnu-Severin la Zimnicea, oprind pe turci să invadeze teritoriul României și asigurînd totodată spatele și flancul drept al armatei ruse, care înainta spre Balcani. În august grosul armatei românești a trecut Dunărea, ocupînd poziții de luptă în apropierea Plevnei, alături de trupele rusești.

Conștienți că luptă pentru o cauză dreaptă, ostașii români au luptat cu eroism alături de ostașii ruși și de detașamentele de voluntari bulgari, împotriva dușmanului comun. Năzuința spre libertate și independență a insuflat hotărîre în lupta dorobanților și călărașilor, determinîndu-i să înscrie pagini de glorie nemuritoare în luptele de la Grivița, Rahova, Plevna și Smîrdan. Pildele de eroism ale ostașilor români sînt nenumărate. Soldații Grigore Ioan și Vasile Mohor au capturat drapele turcești la Grivița și la Cneaja ; ofițerii Gh. Șonțu și Valter Mărăcineanu au murit eroic în fruntea unităților lor în bătălia de la Grivița.

După lupte eroice a fost cucerită Plevna, unde Osman Pașa, comandantul garnizoanei turcești, a fost nevoit să se predea cu întreaga sa armată de circa 50 000 de oameni și cu mult material de război. Prin cucerirea Plevnei, cea mai grea etapă a războiului din 1877—1878 a fost încheiată, victoria finală a armatelor ruse și române devenind sigură.

Înaintarea fulgerătoare a armatei ruse spre Constantinopol a determinat Turcia să ceară pace. Prin tratatele de pace de la San Stefano (februarie) și Berlin (iulie 1878)

a fost recunoscută independența României; de asemenea, Serbia și Muntenegru deveneau state independente, iar Bulgariei i se acorda autonomia. Prin tratatul de pace de la Berlin s-a restabilit autoritatea statului român asupra Dobrogei — străvechi teritoriu românesc.

Jertfele de sînge, eroismul dorobanților și călărașilor de la 1877 — evidențiate în documentele și ziarele vremii — au ridicat prestigiul poporului român în ochii celorlalte popoare. Vitejia și aportul ostașilor români în luptele de la Plevna au fost reliefate în cîteva scrisori și de Marx și Engels.

Ca și unirea Principatelor, ecoul trezit de cucerirea independenței a contribuit la intensificarea mișcării de eliberare națională a românilor din Transilvania de sub jugul imperiului austro-ungar. Vitejia dorobanților și a călărașilor în bătăliile de la Grivița, Plevna, Rahova sau Smîrdan le întărea speranța că într-o zi aceștia vor „porni către Transilvania“ pentru a contribui la desăvîrșirea unității naționale a poporului român. Cum aceste lucruri se scriau și în „Gazeta Transilvaniei“, unii redactori ai ei au fost dați în judecată de autorități.

Cucerirea independenței naționale a constituit un eveniment de mare importanță în dezvoltarea României moderne. Scuturînd jugul otoman, România și-a dobîndit egalitatea juridică cu toate statele suverane. Nici o putere nu mai avea dreptul de a interveni în afacerile interne ale țării noastre și nici de a-i impune sau controla relațiile externe. Cucerirea independenței de stat a României a creat, totodată, condiții prielnice dezvoltării economice a țării. Devenind stat suveran, România avea posibilitatea să încheie orice acorduri și tratate internaționale în domeniul schimburilor comerciale, necesare dezvoltării ei economice. Ieșirea definitivă de sub dependența otomană a asigurat burgheziei posibilitatea de a dezvolta industria, precum și dreptul statului român de a duce o politică vamală de protejare a industriei naționale. De aceea, în anii următori legăturile pieței românești cu piața internațională, implicit tarifele vamale, au suferit unele modificări favorabile dezvoltării industriei interne.

Burghezia s-a folosit de independență pentru a-și întări pozițiile economice și politice. Consolidarea internă a statului prin înființarea unor instituții cu caracter burghez, ca Banca Națională, Creditul Agricol, adoptarea unor legi, ca legea pentru încurajarea industriei naționale, aplicarea tarifului vamal protecționist au dus la o creștere considerabilă a puterii economice a marii burghezii. Mai tîrziu, în 1884, burghezia bancară, comercială și industrială a dobîndit prin modificarea constituției și o întîietate politică în cadrul coaliției burghezo-moșierești. În anii care au urmat războiului de la 1877, independența națională a României, cîștigată cu sîngele poporului, a fost încălcată însă de monopolurile străine. Treptat, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, capitalul străin a început să pătrundă în România, subordonîndu-și principalele ramuri economice și știrbind grav independența și suveranitatea țării. Acaparînd principalele ramuri ale industriei, trusturile imperialiste străine au imprimat un caracter unilateral economiei, căutînd să transforme România într-o sursă de materii prime și într-o piață de desfacere pentru produsele lor, amestecîndu-se în treburile sale interne.

Urmărind sporirea într-un timp cît mai scurt a cîștigurilor sale, burghezia română la rîndul ei a neglijat ramurile industriale care cereau investiții mai mari, și îndeosebi ramura construcției de mașini, dar care ar fi determinat o dezvoltare a economiei în ansamblul său și care ar fi putut da țării o independență economică și politică. Mașinile se aduceau din străinătate, fiind plătite la prețuri foarte ridicate. Cea mai mare parte a societăților petroliere se bazau pe capital străin. Astfel, societatea „Steaua română", înființată în 1896, avea capital austro-ungar și englez, iar societățile „Buștenari" și „Telega-Oil", înființate în 1900, aveau capital englez. Punînd mîna pe o mare parte din bogățiile României, capitaliștii străini au subordonat-o apoi și din punct de vedere politic. Împrumuturile cămătărești contractate la băncile din străinătate adînceau dependența statului român față de marile puteri capitaliste Germania, Franța etc. În fruntea acțiunii de scoatere la mezat a bogățiilor și intereselor țării se găsea

regele Carol de Hohenzollern, prin mijlocirea căruia exponenții capitalismului german au cîștigat o influență considerabilă asupra României.

Ca urmare a politicii duse de burghezie și moșierime, România a rămas o țară insuficient dezvoltată din punct de vedere industrial, o țară agrară. Înzestrarea tehnică a agriculturii era însă foarte săracă. Ia afară de marile proprietăți ale moșierilor, care începuseră să folosească unele mașini agricole aduse din străinătate, micile loturi de pămînt ale țăranilor erau lucrate cu unelte primitive, ceea ce făcea ca producția la hectar să fie scăzută. Se păstrau mai departe puternice resturi feudale, ca dijma și tot felul de plocoane pe care țăranii trebuiau să le dea marilor proprietari și arendașilor.

După terminarea războiului de independență țăranii, întorcîndu-se la gospodăriile lor ruinate și neprimind pămîntul promis de guvernanți, au început să se agite. Primarii și vechilii moșierilor izbuteau numai prin forță să-i constrîngă pe țărani să lucreze pentru proprietari pe baza înrobitoarei legi a tocmelilor agricole. Țăranii au trimis guvernului mii de petiții individuale sau colective, cerînd să fie împroprietăriți. Lipsa de pămînt, învoielile înrobitoare cu moșierii și arendașii, creșterea dijmei, nedreptățile și jafurile agenților administrativi — accentuate mereu în deceniul ce a urmat războiului de independență — au determinat țărănimea să se răscoale pentru a-și face dreptate.

Înșelată în așteptările ei, împinsă de foame și mizerie, țărănimea a dezlănțuit în primăvara anului 1888 o răscoală de mari proporții, pentru a-și face singură dreptate, pentru a dobîndi astfel pămîntul de care avea nevoie. Răscoala a fost înăbușită în sînge de regimul burghezo-moșieresc. În timpul represiunii sîngeroase din 1888, peste 1 000 de țărani au căzut morți și răniți. Circa 3 000 de răsculați au fost întemnițați și schingiuiți într-un mod barbar. Mulți țărani arestați — care luptaseră în războiul de independență — au arătat într-o petiție că au fost batjocoriți și schingiuiți de autorități. În felul acesta „răsplătea“ regimul burghezo-moșieresc pe cuceritorii independenței.

Dobîndirea independenței de stat a României a fost folosită de clasele dominante în interesul lor, în timp ce masele de muncitori și țărani, care luptaseră cu arma în mînă pentru realizarea acestui important act, erau ținute departe de conducerea treburilor politice.

Prin cucerirea independenței, s-au creat condiții mai favorabile dezvoltării industriei, ceea ce a contribuit la creșterea proletariatului industrial.

Evenimentul cel mai important în această perioadă îl reprezintă afirmarea pe arena istoriei a clasei muncitoare, forța cea mai înaintată a societății, purtătoare consecventă a idealurilor de progres, de eliberare socială și națională a poporului român. Prin natura sa de clasă, prin locul său în producția materială, proletariatul devine exponentul aspirațiilor întregului popor muncitor, interesele sale corespunzînd pe deplin cu interesele tuturor oamenilor muncii, cu cerințele obiective ale dezvoltării societății. Proletariatul din România a străbătut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea un drum greu, dar marcat de însemnate înfăptuiri. Lupta muncitorilor a fost la început spontană. Proletariatul s-a ridicat apoi treptat la conștiința necesității de a se organiza, de a-și întocmi un program de revendicări și de a acționa pe baza solidarității de clasă. În principalele orașe din țară iau ființă cercuri și cluburi muncitorești, iar pe măsură ce conștiința de clasă a proletariatului se dezvoltă, are loc o intensificare a luptei acestuia împotriva exploatatorilor, manifestată prin greve și prin alte acțiuni organizate, expresie a intensificării procesului de transformare a proletariatului român într-o clasă conștientă de interesele sale.

Paralel cu mișcarea muncitorească s-a dezvoltat mișcarea socialistă, care pe măsura creșterii conștiinței clasei muncitoare se va uni cu mișcarea muncitorească. Are loc un proces de răspîndire a marxismului. Tradiția democratică din gîndirea românească, intensa activitate pe tărîm teoretic desfășurată de gînditori progresiști și revoluționari, au creat un climat favorabil răspîndirii ideilor socialiste. Încă de la începutul secolului al XIX-lea pă-

trunseseră în țara noastră ideile socialismului utopic, al cărui reprezentant de frunte era Teodor Diamant, inițiatorul falansterului de la Scăeni-Prahova din 1835, figură reprezentativă a socialismului fourierist pe plan european. O dată cu crearea Internaționalei I, la activitatea căreia participă și socialiști români ca Mircea Rosetti, Gheorghe Panu, Vasile Conta, Zamfir Arbore, și o dată cu crearea la Timișoara a unei secții a Internaționalei în frunte cu Gheorghe Ungureanu și Carol Farcaș, ideile socialiste încep să fie tot mai larg cunoscute în România. În anii 1874 și 1875 au luat ființă în București, Iași, Ploiești și în alte orașe cercuri revoluționare dintre care unele se numeau cercuri socialiste.

Publicațiile socialiste *„Contemporanul“*, *„Revista socială“* și *„Critica socială“* joacă un mare rol în răspîndirea marxismului în România, iar reprezentanții mișcării socialiste — Iosif Nădejde, Ștefan Stîncă, Panait Mușoiu, Raicu-Ionescu-Rion, C. Z. Buzdugan ș.a. — elaborează lucrări importante de pe poziția socialismului științific. Una din cele mai proeminente figuri de gînditori socialiști ai țării noastre din acea vreme a fost C. Dobrogeanu-Gherea a cărui operă, cu toate lipsurile și limitele sale, a avut o mare însemnătate în istoria științelor sociale din România, în răspîndirea ideilor marxiste, în dezvoltarea concepției revoluționare a proletariatului.

Răspîndirea ideilor socialiste contribuie la creșterea conștiinței de clasă a proletariatului, la înțelegerea tot mai clară a intereselor și țelurilor luptei sale.

Astfel, în condițiile în care regimul burghezo-moșieresc înăsprea în interior exploatarea maselor populare, iar pe plan extern ducea o politică de înfeudare a țării față de capitalul străin, în România începe să se afirme proletariatul ca o forță socială înaintată, ridicînd steagul luptei pentru drepturi și libertăți democratice, pentru interesele vitale ale celor ce muncesc, pentru socialism.

În 1893, ca rezultat al dezvoltării mișcării muncitorești și al răspîndirii ideilor marxiste, a fost creat *Partidul social-democrat al muncitorilor din România*. Crearea P.S.D.M.R. a constituit un moment de însemnătate istorică în dezvoltarea luptelor sociale din țara noastră, în

organizarea clasei muncitoare pe plan naţional. El a desfăşurat acţiuni de seamă pentru cucerirea drepturilor şi libertăţilor democratice, în primul rînd a votului universal, influenţînd viaţa politică şi socială a ţării, afirmîndu-se ca o forţă politică înaintată din România de atunci. Caracterul eterogen al partidului socialist, existenţa în conducerea sa a unor elemente nelegate de clasa muncitoare, inconsecvente din punct de vedere politic şi ideologic, au determinat dezorganizarea acestuia în 1899.

Spre sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, capitalismul pe plan mondial intră în ultimul său stadiu de dezvoltare — stadiul imperialist. La începutul secolului al XX-lea procesele care au caracterizat trăsăturile economiei României în perioada precedentă au continuat să acţioneze. Deşi aceste trăsături n-au suferit modificări calitative, ele au determinat progrese pe linia dezvoltării capitaliste a industriei, agriculturii şi a altor ramuri ale economiei naţionale.

Dezvoltarea industriei capitaliste se caracteriza prin trecerea tot mai largă la folosirea maşinilor. Ca urmare, dacă în 1901—1902 în întreaga industrie mare prelucrătoare din România existau 625 de întreprinderi care dispuneau de motoare cu o forţă motrice totală de 45 211 CP, în 1915 numai industria mare prelucrătoare încurajată de stat număra 847 întreprinderi, care utilizau o forţă motrice totală de 119 166 CP.

Sub influenţa cererii pe piaţa mondială şi a intereselor capitalului străin, extracţia de petrol a sporit de aproximativ 7 ori, ridicîndu-se în 1914 la 1 800 000 t. De asemenea, s-a extins reţeaua de căi ferate, iar în porturi au început să fie folosite elevatoare şi alte mijloace mecanizate.

Pe măsura dezvoltării capitalismului, în industrie avea loc procesul de concentrare şi centralizare a capitalului. Acest proces era însă puţin avansat ; de aceea şi înţelegerile monopoliste care au apărut la începutul secolului al XX-lea sub forma cartelurilor într-o serie de ramuri ale industriei : alimentară, materialelor de construcţii, petrolieră, erau departe de a juca un rol dominant în economie. Ele s-au organizat mai ales în sectoarele

economiei în care capitalul străin deținea poziții puternice și acționau cu precădere în sfera desfacerii produselor. Dar, cu toată dezvoltarea industriei, România burghezo-moșierească era o țară slab înzestrată din punct de vedere tehnic. O statistică efectuată în anul 1907 arată că în acel timp România era înzestrată din punct de vedere tehnic de 10—15 ori mai puțin decît Anglia, de 5—8 ori mai puțin decît Franța și de 2—3 ori mai puțin decît Austria. Industria mașinistă era puțin dezvoltată, în numeroase ramuri exista o masă însemnată de meseriași, ateliere bazate pe cooperația simplă și manufacturi. Procesul de concentrare și centralizare a producției și capitalului făcuse abia primii pași și era departe de a avea un rol dominant în viața economică și politică a țării.

„Structura economică și socială la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea arăta că România se afla în prima fază a dezvoltării capitalismului“ [1].

Dezvoltarea capitalismului, precum și aservirea economică și politică a României de către marile state capitaliste, intensificarea exploatării proletariatului și a țărănimii au dus la ascuțirea contradicțiilor sociale, la o intensificare a luptei de clasă în primul deceniu al secolului al XX-lea.

Muncitorii luptau pentru satisfacerea revendicărilor economice, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru crearea de organizații sindicale bazate pe principiul luptei de clasă. Paralel cu luptele muncitorilor au loc în această perioadă numeroase mișcări ale țărănimii lipsite de pămînt, obligată să muncească pămîntul moșierilor în condițiile înrobitoare ale învoielilor agricole, și care au culminat cu *marea răscoală a țăranilor din 1907*.

Izbucnită în februarie în satul Flămînzi din nordul Moldovei, marea răscoală din 1907 s-a întins cu repeziciune în Moldova, Muntenia și Oltenia, cuprinzînd în scurt timp întreaga țară. Răscoala țăranilor a avut o puternică influență asupra vieții social-politice a țării, bucurîndu-se de simpatia elementelor înaintate ale intelectualității, de solidaritatea proletariatului. Sprijinul acordat de

[1] *N. Ceaușescu.* „Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România“, București, Editura politică, 1966, p. 13.

către muncitori țărănimii răsculate prevestea alianța muncitorească-țărănească, realizată mai tîrziu prin lupta perseverentă a partidului comunist.

Răscoala a zguduit orînduirea burghezo-moșierească înspăimîntînd clasele exploatatoare. Guvernul, format din reprezentanți ai partidului conservator, a demisionat, în locul lui fiind adus un guvern liberal. Cu toate că pînă atunci conservatorii și liberalii se certau între ei, fiecare voind să se îmbogățească din guvernarea țării, de data aceasta s-au înțeles pe deplin și împreună au luat măsuri sîngeroase pentru înfrîngerea răscoalei. Guvernul a pus pe picior de război împotriva răsculaților 140 000 de soldați. Totodată se pregătea să apeleze la forțele armate austro-ungare. Deși înăbușită în sîngele a peste 11 000 de țărani, răscoala din 1907 a dovedit marile resurse revoluționare ale țărănimii, care luptase pentru pămînt și libertate, reprezentînd una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român. Lecția istorică pe care răscoalele din 1907 au evidențiat-o este aceea că fără alianța clasei muncitoare cu țărănimea, fără conducerea luptelor țărănești de către clasa muncitoare năzuințele țărănimii — pămînt și libertate — nu pot fi înfăptuite.

În condițiile ascuțirii tuturor contradicțiilor din România burghezo-moșierească, necesitatea pe care o resimțeau masele muncitoare, îndeosebi proletariatul, de a avea un exponent și un conducător politic în lupta de clasă devenise deosebit de acută. Partea înaintată a proletariatului, militanți revoluționari ca Ioan C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, Mihail Gh. Bujor, Alecu Constantinescu, Vasile Anagnoste au dus mai departe mișcarea muncitorească, reușind la începutul secolului al XX-lea să reorganizeze activitatea sindicală, iar apoi în 1910, să refacă **Partidul socialist din România.** Aceasta a însemnat un succes al luptei pentru organizarea politică de sine stătătoare a clasei muncitoare.

Unirea Transilvaniei cu România — 1918

Făurirea statului național unitar — aspirație seculară a poporului român — constituia o problemă vitală acută, care frămînta profund clasele sociale din România. Unirea Moldovei și

Țării Românești a pus fundamentul acestui proces. În împrejurările primului război mondial lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar s-a intensificat. În ianuarie 1917 V. I. Lenin arăta că „...foarte mulți români și sîrbi (în raport cu numărul total al românilor și sîrbilor) locuiesc în afara granițelor statului „*lor*“, că în general „*construcția de stat*“ în direcția burghezo-națională nu s-a terminat în Balcani...“ [1].

În Transilvania — străvechi teritoriu românesc care în acea vreme se afla încă sub dominație străină — asuprirea națională a poporului român se agrava. Pentru a scăpa de persecuția autorităților, mulți intelectuali se refugiau peste Carpați, unde continuau să lupte pentru eliberarea națională a românilor din Transilvania. În rîndurile românilor din Transilvania, curentul de unire cu România devenea tot mai puternic.

Legăturile economice, politice și culturale străvechi dintre toate provinciile românești au contribuit la dezvoltarea conștiinței de comunitate națională a românilor din ambele părți ale Carpaților. Afirmarea unității culturale a românilor de dincoace și dincolo de Carpați era proclamată de toate organizațiile românești din Transilvania. În condițiile specifice Transilvaniei, mișcarea culturală din a doua jumătate a sec. al XIX-lea a fost subordonată în mare măsură idealului de eliberare și unitate națională. Prin străduința intelectualilor ardeleni s-au înființat societăți literare, biblioteci și reviste care au propagat limba, literatura și istoria poporului român. Un rol important în răspîndirea culturii române în Transilvania l-a avut asociația „*Astra*“ (Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român), înființată la Sibiu în 1861. Adunările sale generale erau adevărate congrese naționale, iar contactele cu Academia Română din București — la activitatea căreia au contribuit din plin cărturarii transilvăneni : Gh. Barițiu, Timotei Cipariu, Al. Papiu Ilarian ș.a. — îndeplineau funcția politică de unificare a culturii întregului popor român, demonstrînd, totodată, și necesitatea desăvîrșirii unității naționale. În 1892 s-a în-

[1] *V. I. Lenin*. Opere complete, vol. 30, ediția a II-a, București, Editura politică, 1964, p. 355.

tocmit așa-numitul Memorandum, adică un memoriu adresat împăratului de la Viena, în care au fost expuse persecuțiile și nedreptățile ce li se făceau românilor din Transilvania de către autoritățile ungare. Mulți semnatari ai Memorandum-ului, printre care și unii fruntași ai partidului național român din Transilvania, au fost condamnați la închisoare de către autorități, fapt care a dus la accentuarea frămîntărilor populare și la proteste vehemente împotriva politicii de asuprire națională dusă de guvernul maghiar.

În acest timp, în România s-a format un puternic curent de sprijinire a românilor transilvăneni. Liga culturală, înființată în 1890, a desfășurat o activitate susținută, organizînd în principalele orașe din țară : București, Iași, Craiova, Brăila etc. adunări de protest împotriva persecuțiilor naționale din Transilvania.

Mișcarea muncitorească din România a militat pentru eliberarea națională a românilor din teritoriile românești aflate sub dominație străină.

În numeroase articole apărute în ziarele și revistele socialiste din București se subliniau succesele luptei muncitorimii transilvănene și se exprima deschis solidarizarea cu acțiunile ei.

Răspîndirea în Transilvania a presei și publicațiilor mișcării socialiste din România : „Contemporanul", „Munca", „Lumea nouă", „România muncitoare" și a unor broșuri și manifeste, în pofida interzicerii de către autorități, a luat o mare amploare la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Muncitorii transilvăneni, însetați de astfel de publicații, le citeau cu mare interes. La unele din întrunirile lor se recomanda citirea ziarelor socialiste ce apăreau la București. În 1901, organizația sindicală din Reșița a cerut cercurilor muncitorești din București să-i trimită literatură socialistă. I. C. Frimu, satisfăcînd această cerere, promitea totodată că va sprijini îmbunătățirea muncii de agitație în rîndul muncitorilor români din Banat. După crearea secției române a Partidului social-democrat din Ungaria — 1905 —, aproape întreaga literatură socialistă răspîndită de aceasta provenea din România.

Legăturile reciproce ale muncitorilor au fost întărite și pe alte căi. Mulți muncitori expulzați din România, stabilindu-se temporar în Transilvania sau în Budapesta, au sprijinit efectiv mișcarea muncitorească de peste Carpați. De altfel, în mai multe rînduri a avut loc și emigrarea în România a unor muncitori greviști transilvăneni pentru a scăpa de urmărirea autorităților polițienești maghiare ; cu această ocazie, ei au contribuit la strîngerea legăturilor cu mișcarea muncitorească din România. Unii conducători ai secției române a P.S.D.U. au publicat articole în ziarele muncitorești din București, referitoare la situația din Transilvania. Totodată, ziarul „Adevărul“ — organul săptămînal al secției române a P.S.D.U. — era răspîndit și citit de muncitorii din vechea Românie. Sprijinul reciproc acordat pe plan material și moral mișcării greviste a jucat de asemenea un rol activ în dezvoltarea tradițiilor de luptă comună a muncitorilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Elementele înaintate din mișcarea muncitorească din Transilvania și din vechea Românie au subliniat cu consecvență importanța și necesitatea rezolvării problemei naționale pe baze democrate, în cadrul unor transformări sociale radicale. Ziarul „România muncitoare“ — care circula și în Transilvania — a susținut necesitatea colaborării forțelor progresiste româno-maghiare, a demascat politica șovină a claselor dominante din România și Ungaria, militînd, în același timp, pentru unirea poporului român într-un stat democratic unitar.

Crearea, începînd cu anul 1890, a organizațiilor locale ale Partidului social-democrat în Transilvania, intensificarea relațiilor dintre socialiștii din România și cei transilvăneni, unitatea tot mai strînsă a forțelor proletariatului de diferite naționalități au constituit factori care au favorizat dezvoltarea mișcării muncitorești, creșterea conștiinței unității naționale a poporului român.

La 1 august 1914 a izbucnit primul război mondial, dezlănțuit de către puterile imperialiste pentru împărțirea sferelor de influență ale lumii, pentru acapararea de colonii și teritorii străine. Războiul se ducea între două blocuri imperialiste : Tripla Alianță (Puterile centrale) —

formată din Germania, Austro-Ungaria, Italia * — și Antanta — formată din Anglia, Franța și Rusia.

În momentul declanșării războiului mondial România se afla la interferența a doi coloși imperialiști, cele două mari imperii multinaționale învecinate — Austro-Ungaria și Rusia țaristă —, care prin politica lor imperialistă periclitau însăși ființa națională a poporului român.

Clasa socială care a înțeles caracterul imperialist al războiului dus de cele două coaliții beligerante și a luptat activ împotriva împingerii țării în război a fost clasa muncitoare, dovedindu-și și prin aceasta profundul său patriotism, hotărîrea sa de a cruța poporul român de distrugerile pe care i le aducea participarea la război. Clasa muncitoare s-a ridicat împotriva războiului organizînd curajoase greve și demonstrații de protest, care au culminat cu marea manifestație de la Galați din iunie 1916, înăbușită în sînge de guvernul liberal. Partidul social-democrat din România a condamnat războiul imperialist. Reprezentanții P.S.D. au participat la Conferința socialistă internațională antirăzboinică de la Zimmerwald (1915), avînd un rol activ în organizarea acestei conferințe. Ei au făcut parte din grupul zimmerwaldienilor de stînga, organizat din inițiativa lui V. I. Lenin. Dezvăluind primejdia ce amenința România din partea ambelor tabere imperialiste, socialiștii români au militat pentru o politică de neutralitate.

În vara anului 1916, puterile Antantei și-au întărit presiunile asupra guvernului român, cerîndu-i să intre în război împotriva Germaniei și a Austro-Ungariei. După doi ani de neutralitate (1914—1916), la 15 august 1916, România s-a alăturat coaliției imperialiste a Antantei, care promitea satisfacerea dezideratului unității naționale, intrînd în război împotriva Puterilor centrale.

După o scurtă perioadă de succese militare repurtate în Transilvania la începutul campaniei militare, armata română, copleșită de forțele Puterilor centrale, a fost nevoită să se retragă prin lupte grele. Astfel, pînă la sfîrșitul anului 1916, armata germană a ocupat cea mai mare parte a teritoriului țării, unde a introdus jaful și teroarea cea

* În anul 1915 Italia a părăsit Tripla Alianță, trecînd de partea Antantei.

mai cruntă. Crimele, jafurile, samavolniciile de tot felul săvîrșite de autoritățile și trupele militariștilor germani pe teritoriul ocupat, perspectiva ocupării întregii României și a desființării ei ca stat, robia ce o pregăteau imperialiștii germani poporului nostru — toate acestea au stîrnit ostașilor români o puternică ură împotriva ocupanților. Ei s-au avîntat în luptă cu vitejie și eroism. Mii de ostași români au căzut în marea bătălie de la Mărășești, în care inamicul a fost respins.

Sătule de mizeria și suferințele îndurate în timpul războiului, masele muncitoare au primit cu entuziasm vestea victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie din Rusia, care a deschis o eră nouă în istoria omenirii, era trecerii de la capitalism la socialism. Lupta pentru pace, pentru drepturi democratice și pentru libertate națională s-a intensificat.

În octombrie 1918, sub loviturile mișcărilor revoluționare și în condițiile înfrîngerilor militare suferite în război de Puterile centrale, Imperiul austro-ungar începe să se destrame. În a doua jumătate a anului 1918, o puternică mișcare revoluționară, cu caracter burghezo-democratic, pentru eliberare națională și prefaceri sociale a cuprins masele de pe teritoriul Transilvaniei. Orașele Timișoara, Reșița, Arad, Oradea, Petroșeni au fost luate în stăpînire de către muncitori și soldați. Peste tot s-au format sfaturi muncitorești ; țăranii români, maghiari și germani au atacat conacele moșierilor, au împărțit grînele și pămînturile și au alungat autoritățile locale. Îngrădirea și în unele locuri chiar sfărîmarea de către masele muncitorești și țărănești a puterii vechilor autorități — organe de asuprire — au însemnat lărgirea bazei mișcării de eliberare națională, contribuind la crearea condițiilor obiective de înfăptuire a unității naționale.

Chiar și acele cercuri ale burgheziei române din Transilvania care o vreme au avut o poziție oscilantă, văzînd prăbușirea inevitabilă a Imperiului austro-ungar s-au declarat de acord cu ideea unirii acesteia cu România, idee pentru care luptau cu atîta înflăcărare masele populare,

La 1 noiembrie 1918 s-a format în Transilvania Consiliul național român central, din reprezentanți ai partidului național român, ai secției române a partidului social-democrat, ai sindicatelor, ai Uniunii meseriașilor, ai „Astrei" și ai altor organizații. Acest consiliu s-a proclamat ca unic reprezentant al populației române din Transilvania.

La 1 decembrie 1918 a fost convocată o mare Adunare populară la Alba Iulia, la care au venit peste 100 000 de oameni — țărani, muncitori, meseriași, intelectuali. **Adunarea a proclamat într-un mare entuziasm unirea Transilvaniei cu România,** încununîndu-se astfel lupta îndelungată a poporului nostru pentru eliberare națională, pentru formarea statului național unitar român.

Sub presiunea maselor de țărani și muncitori, dornici ca o dată cu făurirea statului național unitar să cucerească și libertăți politice și sociale, conducătorii partidului național român au promis la Alba Iulia reforma agrară, vot egal și secret pentru toți cetățenii (bărbați și femei) care au împlinit 21 de ani, libertatea presei și a întrunirilor, libertate și egalitate cu poporul român tuturor naționalităților conlocuitoare. Aceste principii democratice se înscriau pe linia transformărilor burghezo-democratice.

Înfăptuită în condițiile prăbușirii Imperiului austro-ungar și ale creșterii avîntului revoluționar însuflețit de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, unirea Transilvaniei cu România a fost rodul luptei maselor largi de pe întreg teritoriul țării, a întregului nostru popor. Ea a fost un act progresist, corespunzător năzuinței de veacuri a poporului român spre desăvîrșirea unității sale naționale, o necesitate istorică imperioasă în dezvoltarea poporului român.

Faptul că în acel timp nu exista un partid revoluționar al proletariatului a făcut ca acest act important în procesul de desăvîrșire a unității statului național român să se înfăptuiască sub conducerea burgheziei, cu menținerea rînduielilor burghezo-moșierești și a monarhiei.

2. LUPTA MASELOR POPULARE, ÎN FRUNTE CU P.C.R., PENTRU APĂRAREA INTERESELOR VITALE ALE POPORULUI ROMÂN, PENTRU INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ ȘI PROGRES SOCIAL

România între cele două războaie mondiale

Primul război mondial imperialist a luat sfîrșit în noiembrie 1918, după ce a provocat enorme pierderi de vieți omenești și mari distrugeri de bunuri materiale. În 1919—1920 s-au încheiat tratatele de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly și Sèvres, care puneau capăt războiului. Prin tratatul de pace de la Trianon cu Ungaria (iunie 1920) s-a consfințit unirea Transilvaniei cu vechea Românie, hotărîtă de Adunarea Națională din Alba Iulia la 1 decembrie 1918 ; prin tratatul de pace de la Saint-Germain cu Austria (septembrie—decembrie 1919) s-a recunoscut apartenența Bucovinei la România. La începutul anului 1918, Basarabia (teritoriu aflat între Prut și Nistru, care în 1812 fusese încorporat în Imperiul țarist) intră în componența statului român burghezo-moșieresc *.

Ca urmare a primului război mondial, a distrugerilor provocate de această conflagrație, a dezorganizării activității economice și înrăutățirii situației materiale a maselor largi populare s-au agravat contradicțiile social-economice și politice ale regimului burghezo-moșieresc, ceea ce a determinat dezvoltarea în România, în perioada 1918—1921, a unui puternic avînt revoluționar.

Înfăptuirea unității statului român a realizat cadrul național și social-economic prielnic dezvoltării mai rapide a forțelor de producție, înmănuncherii laolaltă a energiilor și capacităților creatoare ale poporului nostru, unirii pe scară națională a mișcării muncitorești revoluționare, a tuturor forțelor înaintate ale patriei noastre.

Cu toate acestea, distrugerile cauzate de război, jefuirea bogățiilor țării și a populației de către armatele germane de ocupație au provocat un adevărat haos economic. Folosindu-se de această situație, de lipsurile mari în care se zbătea populația, capitaliștii străini au căutat să-și în-

---

* În iunie 1940, în urma notelor ultimative trimise de către guvernul sovietic și acceptate de guvernul român, Basarabia și nordul Bucovinei au intrat în componența U.R.S.S.

tărească dominaţia în viaţa economică a României, ca şi a altor state mai mici. Prin prevederile tratatelor de pace încheiate după război (care s-a terminat în noiembrie 1918) şi prin împrumuturile acordate statului român, cercurile capitaliste străine şi-au continuat acţiunea de acaparare a principalelor bogăţii ale ţării (petrolul, cărbunele, lemnul) şi au făcut să crească datoria publică externă a ţării noastre, agravîndu-i astfel situaţia sa economică.

Capitaliştii din România căutau şi ei să exploateze cît mai multe bogăţii, în scopul sporirii profiturilor lor. Pentru exploatarea izvoarelor de materii prime şi a industriei, s-a dat o luptă aprigă între diferitele grupări capitaliste străine şi autohtone.

Concurenţa dintre grupările de capitalişti din ţară s-a manifestat şi pe plan politic, mai cu seamă în lupta dintre partidul naţional-liberal şi partidul naţional român (devenit mai tîrziu, prin unirea cu partidul ţărănesc, partidul naţional-ţărănesc). Ciocnirile dintre aceste partide nu aveau la bază deosebiri ideologice, ele fiind reprezentantele aceloraşi clase exploatatoare. Aceasta explică de ce atunci cînd interesele lor comune erau ameninţate de creşterea mişcării revoluţionare, ciocnirile politice făceau loc colaborării în vederea înăbuşirii luptei de clasă a maselor muncitoare.

De asemenea, concurenţa dintre capitaliştii străini şi cei autohtoni se încheia adeseori prin înţelegeri, în baza cărora şi unii şi ceilalţi colaborau în exploatarea bogăţiilor ţării şi în jefuirea poporului muncitor.

După primul război mondial au fost realizate în România unele progrese, îndeosebi în ce priveşte utilarea industriei şi transporturilor, ca şi în domeniul construcţiilor. Aceste progrese au fost însă insuficiente, România continuînd să aibă — în comparaţie cu statele capitaliste dezvoltate — un nivel tehnic scăzut, fiind lipsită în special de ramuri hotărîtoare pentru dezvoltarea întregii economii, ca industria constructoare de maşini, electrotehnică, chimică. Potrivit concepţiei cercurilor capitaliste din străinătate şi a moşierimii din ţara noastră, România trebuia să rămînă o ţară „eminamente agricolă“, adică o anexă agrară a ţărilor capitaliste industriale din Apus. Clasele

dominante, pentru a-și asigura sprijinul capitalului monopolist internațional în vederea menținerii regimului burghezo-moșieresc, urît de popor, au preferat să înstrăineze importante bogății ale țării, știrbind prin aceasta însăși independența ei reală.

Apăsați de exploatarea capitaliștilor și moșierilor, supuși la impozite grele față de statul burghezo-moșieresc, lipsiți în fapt de numeroase drepturi și libertăți politice, muncitorii și țăranii și-au intensificat lupta revoluționară. În anii care au urmat primului război mondial, luptele revoluționare au cunoscut o amploare deosebită. În scopul înfrîngerii mișcării revoluționare, guvernele burghezo-moșierești au îmbinat metoda promisiunilor și a înfăptuirii unor reforme cu metode represive, ca în cazul reprimării sîngeroase a puternicei demonstrații din 13 decembrie 1918, cînd piața Teatrului Național a fost înroșită de sîngele muncitorilor. În luptele revoluționare din anii 1918, 1919 și 1920, și îndeosebi în cursul grevei generale din 1920, care a cuprins pentru prima oară întregul proletariat român în lupta împotriva claselor exploatatoare, clasa muncitoare a dobîndit o experiență bogată și a înțeles necesitatea organizării sale pe un plan superior.

Totodată masele populare din România au luptat cu hotărîre pentru apărarea revoluției socialiste din Rusia Sovietică, desfășurînd puternice mitinguri, greve politice și alte acțiuni de solidarizare. Mii și mii de muncitori români care se aflau evacuați cu întreprinderile pe teritoriul Rusiei și numeroși prizonieri români proveniți din armata austro-ungară au format batalioane revoluționare și au luptat pentru cauza revoluției socialiste. Aceste batalioane au participat direct la apărarea cuceririlor Revoluției pe teritoriul din sudul Rusiei, împotriva armatelor Puterilor centrale, iar apoi împotriva contrarevoluționarilor albgardiști.

În anul 1919, cînd guvernul regal român a participat la intervenția militară organizată și condusă de Antantă împotriva Republicii Sovietice Ungare, au avut loc puternice acțiuni ale maselor populare de condamnare a acestei intervenții și de solidarizare cu revoluția din Ungaria.

În acele condiții clasele exploatatoare, dîndu-și seama de pericolul prăbușirii lor și de teamă de a nu pierde totul, s-au văzut nevoite să facă promisiuni, să acorde unele drepturi democratice și să satisfacă în parte unele revendicări ale maselor.

Printre problemele social-economice ce se cereau rezolvate la sfîrșitul războiului, cea mai arzătoare pentru asigurarea progresului României era problema agrară. Promisă de regele Ferdinand soldaților de pe front încă în anul 1917, **legea de reformă agrară** a fost mereu amînată pînă în 1921, cînd a fost adoptată sub presiunea necesităților economice obiective și a frămîntărilor țărănești, care amenințau să se unească cu lupta proletariatului.

Țăranilor li s-a dat pămîntul prin răscumpărare; cei care nu plăteau de patru ori la rînd ratele de răscumpărare pierdeau atît lotul de pămînt primit cît și sumele plătite pînă atunci. Aplicarea reformei agrare a fost în multe cazuri tărăgănată, dînd naștere multor procese între țărani și moșieri.

Exproprierea unei importante suprafețe de pămînt, reprezentînd peste 6 000 000 de hectare, și împărțirea ei țăranilor au contribuit însă la dezvoltarea României pe cale capitalistă, accentuînd diferențierea țărănimii și întărirea chiaburimii.

Deși n-a desființat moșierimea ca clasă, reforma agrară i-a slăbit puterea economică și a redus rolul jucat de moșierime în viața politică și socială a țării.

De asemenea sub presiunea luptei proletariatului pentru condiții mai bune de muncă și de trai, ca și pentru libertăți și drepturi democratice, guvernele burghezo-moșierești au fost nevoite să adopte o serie de măsuri privind limitarea duratei zilei de muncă la 8 ore, reglementarea unor conflicte de muncă între salariați și patroni etc.

În condițiile desfășurării unor puternice lupte greviste în decembrie 1918 a fost adoptată legea privind acordarea **votului universal,** proclamat ca „obligatoriu, egal, direct și secret". Deși prevederile acestei legi au avut în mare parte un caracter formal — femeile, militarii, magistrații neavînd drept de vot — totuși noul sistem electoral a

lărgit considerabil cadrul electoral, înlăturînd vechiul sistem cenzitar *.

Perioada de la sfîrșitul primului război mondial (anii 1918—1922) a cunoscut pe plan politic, puternice frămîntări în rîndurile partidelor burghezo-moșierești, precum și foarte numeroase schimbări de guvern : în decurs de cinci ani s-au perindat la conducerea țării 10 guverne și s-au produs 48 de remanieri guvernamentale. Vechiul partid conservator — partid prin excelență reacționar — nu s-a mai putut menține pe arena politică a țării și s-a destrămat. În schimb, au apărut o mulțime de noi partide burghezo-moșierești, unele purtînd titulaturi înșelătoare menite să capteze votul alegătorilor : partidul poporului, partidul țărănesc etc.

Toate acestea arătau criza politică a regimului burghezo-moșieresc, neputința claselor exploatatoare de a se mai menține la putere prin vechile metode și încercarea de a găsi, în fața valului de lupte revoluționare, noi căi de înșelare a maselor.

Procesul profund și rapid de radicalizare care avea loc în acești ani în sînul mișcării muncitorești din țara noastră era însoțit de importante clarificări ideologice, de hotărîrea de a rupe cu Internaționala a II-a, care alunecase în oportunism. Marea majoritate a membrilor Partidului socialist din România se pronunțau pentru transformarea acestuia în partid comunist și afilierea sa la Internaționala a III-a, creată în anul 1919 de Lenin. Printre militanții mișcării socialiste din această perioadă care se pronunțau pentru crearea Partidului Comunist Român se numărau : Gheorghe Cristescu, Pandele Becheanu, Constantin Ivănuș, Gheorghe Vasilescu-Vasia, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Andrei Ionescu, Dumitru Grofu, Mihail Gheorghiu-Bujor, Leonte Filipescu, David Fabian, Eugen Rozvani, Gheorghe Niculescu-Mizil, Marin Popa, Constantin Mănescu, Mihail Cruceanu, Theodor Iordăchescu ș.a.

La **8 mai 1921** a avut loc la București congresul care a hotărît, în unanimitate, **transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist din România.**

---

* Sistem electoral burghez care restrînge drepturile electorale ale cetățenilor, făcîndu-le să depindă de averea lor.

Crearea partidului comunist pe baza ideologiei marxist-leniniste a constituit un moment de cea mai mare importanță în istoria proletariatului din țara noastră. Continuînd lupta de veacuri a poporului român pentru eliberarea socială și națională, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste, Partidul Comunist Român este exponentul credincios al intereselor clasei muncitoare, ale întregului nostru popor. Sub conducerea partidului comunist, clasa muncitoare din România a fost prezentă și și-a spus cuvîntul în toate momentele și evenimentele mai importante ale țării, situîndu-se în fruntea luptei pentru progres.

După perioada de haos economic care a urmat primului război mondial, burghezia a reușit, pentru o perioadă de timp, să se refacă în parte din punct de vedere economic și să-și întărească pozițiile politice.

După atingerea nivelului antebelic în principalele ramuri de producție, în anul 1924, a urmat o perioadă caracterizată prin accelerarea dezvoltării industriei și a întregii economii. Industria se diversifică, sporește volumul capitalului investit, se îmbunătățește înzestrarea tehnică a întreprinderilor. În același timp se intensifică procesul de concentrare și centralizare a capitalului, marea burghezie autohtonă întărindu-și pozițiile sale în raport cu capitalul străin, deși acesta continua să dețină o pondere importantă în economia României.

Dezvoltarea producției a fost însoțită totodată de creșterea exploatării clasei muncitoare.

Paralel cu întărirea puterii economice, a avut loc o consolidare a dominației politice a marii burghezii industriale și financiare, accentuarea caracterului reacționar al puterii de stat burghezo-moșierești.

În 1923 a fost adoptată o nouă *Constituție*, care proclama România „stat național, unitar și indivizibil"; ea înscria, de asemenea, unele libertăți și drepturi cetățenești, cum erau : votul universal, egalitatea tuturor cetățenilor în fața legilor etc., care însă, în fapt, nu erau asigurate. Dimpotrivă, urmărind să obțină un profit cît mai mare, clasele dominante și imperialiștii străini au intensificat exploatarea maselor și au restrîns drepturile și libertățile democratice. Reprimarea mișcării revoluționare a

culminat cu interzicerea Partidului Comunist Român în anul 1924.

În anii 1929—1933, întreaga lume capitalistă a fost zguduită de o puternică criză economică de supraproducţie. În România, criza a luat forme deosebit de grave din cauza înapoierii economice şi a dependenţei ei de capitalul străin, care căuta la rîndul său să se salveze din criză şi pe seama ţărilor mai puţin dezvoltate din punct de vedere economic.

Criza de supraproducţie a dus la restrîngerea sau chiar la încetarea activităţii a numeroase întreprinderi industriale, provocînd o creştere considerabilă a şomajului şi scăderea salariilor muncitorilor rămaşi în producţie. Criza industrială s-a împletit cu cea agrară, provocată de scăderea puterii de cumpărare pe piaţa internă şi de pierderea debuşeurilor externe pentru cerealele româneşti. În sectorul bancar s-au produs numeroase falimente, care au lovit îndeosebi în interesele micilor deponenţi.

Criza economică a provocat un dezechilibru grav în finanţele publice, bugetele statului încheindu-se cu mari deficite. La consecinţele dezastruoase ale crizei economice s-a adăugat politica antipopulară dusă de clasele dominante, care au luat o serie de măsuri menite să salveze pe cît posibil profiturile lor, încercînd să arunce întreaga povară a crizei pe umerii maselor muncitoare. Salariile funcţionarilor şi muncitorilor din instituţiile şi întreprinderile statului au fost reduse în mai multe rînduri prin aşa-zisele „curbe de sacrificiu". S-a ajuns chiar la situaţii ca cea din timpul guvernului Iorga-Argetoianu, cînd salariile unor categorii întregi de funcţionari (învăţători, profesori) şi pensiile nu au fost plătite mai multe luni de zile la rînd. De asemenea, încercînd să facă faţă dificultăţilor financiare în care se găsea statul, guvernele naţional-ţărăniste care s-au aflat la conducere în acea perioadă au mers pe calea contractării a o serie de noi împrumuturi la băncile din străinătate, obligînd statul român să plătească dobînzi foarte mari şi să dea în exploatare monopolurilor străine numeroase bogăţii ale ţării. Au fost concesionate astfel telefoanele, fabricarea şi comercializarea chibriturilor, construirea unor şosele; iar pentru aco-

perirea plății ratelor și a dobînzilor la împrumuturi au fost mărite mult impozitele.

În acea perioadă, guvernele național-țărăniste au aplicat așa-zisa politică a „porților deschise" în fața capitalului străin, ceea ce i-a înlesnit acestuia pătrunderea și mai accentuată în economia țării. Astfel, marele industriaș englez Vickers, un veritabil rege neîncoronat al industriei grele, în urma unui împrumut acordat guvernului român, a căpătat concesiunea fabricării de armament greu în România, iar la Brașov un grup de capitaliști francezi, în colaborare cu o parte a burgheziei române reprezentate prin partidul național-liberal, a pus stăpînire pe industria de avioane.

În schimbul împrumuturilor acordate, capitaliștii străini au primit dreptul de control asupra finanțelor statului român ; ca urmare, la Ministerul de Finanțe, la Banca Națională, la căile ferate s-au instalat numeroși controlori străini, care hotărau în cele mai importante probleme financiare. Lucrurile au mers atît de departe, încît în ianuarie 1933 guvernul național-țărănesc prezidat de Al. Vaida, căutînd ieșire din dezastrul economic, a acceptat așa-zisul *„plan de la Geneva"*, încheiat prin intermediul Ligii Națiunilor cu bancherii străini. Pentru a asigura plata la timp a ratelor și dobînzilor la aceste împrumuturi, „planul de la Geneva" impunea înăsprirea poverii fiscale, care apăsa asupra maselor, micșorarea salariilor și concedierea unui mare număr de muncitori și funcționari.

Astfel, în perioada crizei economice s-a adîncit starea de dependență economică și politică a țării, reprezentanții puterilor imperialiste dictînd în mare măsură politica internă și externă a României.

Împotriva acestei politici antipopulare și antinaționale s-a ridicat cu hotărîre, în fruntea maselor, proletariatul, condus de partidul comunist, care, deși scos în afara legii de guvernul burghezo-moșieresc, a continuat să lupte neînfricat pentru interesele fundamentale ale poporului, pentru libertate și independență națională.

Congresele al II-lea, al III-lea și al IV-lea ale partidului, ținute în perioada 1922—1928, oglindesc preocupările din rîndurile partidului pentru clarificarea unor pro-

bleme ideologice și politice, pentru cristalizarea liniei generale politice, a tacticii și strategiei sale; se depun eforturi în vederea consolidării organizatorice și întăririi legăturilor partidului cu masele largi.

Acest proces se desfășura însă anevoios, datorită atît moștenirii ideologice din vechea mișcare socialistă cît și condițiilor în care era nevoit partidul să-și desfășoare activitatea și care împiedicau dezbaterea largă și principială în partid a problemelor social-economice ale dezvoltării României. La aceasta trebuie adăugate consecințele negative ale practicilor Internaționalei Comuniste de a numi cadrele de conducere ale partidului, inclusiv secretarul general, dintre oameni din afara țării, care nu cunoșteau viața și preocupările poporului român și de a lua hotărîri obligatorii pentru partidul nostru.

Confuziile ideologice din acea vreme din mișcarea muncitorească, existența unor elemente mic-burgheze carieriste în partid, cît și practicile arătate mai sus, au dus la izbucnirea luptelor fracționiste din 1929, care au dezorganizat grav activitatea partidului comunist, aducîndu-l la un pas de lichidare tocmai în perioada ofensivei capitaliste din anii crizei economice din 1929—1933 împotriva maselor populare, în ajunul unor mari bătălii de clasă.

În anii 1929—1933 pături largi populare în frunte cu clasa muncitoare au desfășurat ample lupte sociale împotriva capitalului și a monopolurilor străine, lupte în care revendicările economice se împletesc tot mai mult cu cele politice. Între anii 1929—1932 au avut loc 377 greve, la care au participat muncitori din 1 054 întreprinderi, însumînd aproximativ 845 000 zile de lucru; la acestea se adăugau numeroase conflicte latente de muncă.

Prima mare bătălie de clasă din șirul luptelor sociale din perioada crizei economice a fost **greva minerilor de la Lupeni.** În industria minieră din Valea Jiului, capitaliștii străini, care dețineau o mare parte a minelor de cărbuni, în complicitate cu capitaliștii autohtoni, au căutat să anuleze vechiul contract colectiv și să impună un altul cu totul dezavantajos pentru muncitori. În fața acestei situații, minerii din Lupeni s-au ridicat la luptă, sub conducerea partidului comunist, în august 1929, înfruntînd cu eroism

și cu prețul unor grele jertfe de vieți omenești acțiunile teroriste ale guvernului.

O etapă importantă în dezvoltarea Partidului Comunist din România o constituie **Congresul al V-lea**, ținut în 1931, în condițiile adîncirii crizei economice. Congresul al V-lea are meritul de a fi stabilit linia strategică și tactică a luptei proletariatului aliat cu țărănimea muncitoare în vederea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și trecerii la revoluția socialistă și de a fi îndreptat atenția partidului spre întărirea legăturilor cu masele muncitoare, în primul rînd cu detașamentele de bază ale proletariatului — ceferiștii, minerii, petroliștii —, spre întărirea organizațiilor de partid din marile întreprinderi și realizarea frontului unic muncitoresc. Într-o serie de probleme (problema țărănească, problema națională, probleme de tactică ș.a.) congresul n-a dat soluții juste, corespunzătoare cu cerințele aplicării învățăturii marxist-leniniste la condițiile concrete ale țării noastre, lăsînd loc la o serie de confuzii și interpretări greșite.

Întărit în urma lichidării luptelor fracționiste fără de principii, care-i măcinau din interior forțele, partidul comunist s-a situat în fruntea luptelor revoluționare din anii crizei economice care au culminat cu **eroicele lupte din ianuarie-februarie 1933 ale muncitorilor ceferiști și petroliști.** Muncitorii ceferiști și petroliști s-au ridicat cu hotărîre împotriva „curbelor de sacrificiu", mizeriei și înrăutățirii condițiilor de trai ale clasei muncitoare, împotriva înfeudării tot mai mari a țării față de monopolurile străine, împotriva ascensiunii fascismului și pregătirii unui nou război imperialist.

În 1932, conferința pe țară a muncitorilor ceferiști a ales un Comitet central de acțiune, ca organ central de front unic al tuturor muncitorilor ceferiști, a cărui sarcină era coordonarea activității comitetelor de acțiune locale în vederea declanșării concomitente a grevei în rîndul tuturor categoriilor de oameni ai muncii de la C.F.R. Comitetul central de acțiune era format din delegați ai muncitorilor din principalele centre feroviare, iar ca secretar a fost ales Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a primit din partea partidului însărcinarea de a conduce activitatea acestui comi-

tet. Din Comitetul central de acţiune au făcut parte : de la Atelierele C.F.R.-Bucureşti — Tudor Alexandru, Bogătoiu Panait ş.a. de la Atelierele C.F.R.-Iaşi — Ilie Pintilie, Crivei Mihai ; de la Atelierele C.F.R.-Galaţi — Mîrza Constantin, Maxim Alexandru ş.a. ; de la Atelierele C.F.R.-Cluj — Popa Emil, Meţiu Ion, Bob Ion, Bojan Pavel şi alţii ; în Comitetul central de acţiune erau, de asemenea, reprezentaţi ceferiştii din Simeria. La activitatea Comitetului central de acţiune a participat, din partea Consiliului general al sindicatelor unitare, Gheorghe Stoica ; secretar al Consiliului sindical local Bucureşti a fost Dumitru Petrescu.

În organizarea acţiunilor muncitoreşti din Bucureşti o activitate intensă a desfăşurat Comitetul de partid al capitalei. Sub conducerea sa, Comisia sindicală locală joacă un rol însemnat în pregătirea şi desfăşurarea luptei greviste, în organizarea solidarităţii cu greviştii a oamenilor muncii din Bucureşti. Organizatorul şi conducătorul acestei importante acţiuni muncitoreşti a fost partidul comunist, organele şi organizaţiile sale locale, celulele din fabrici şi ateliere. La Atelierele C.F.R.-Griviţa, celula de partid cuprindea muncitori din diferite secţii şi ateliere, printre care : Chivu Stoica, Doncea Constantin, Popa Dumitru, Hulubescu Traian, Bîgu Vasile, Ionescu Vasile, Nicolae Tudor, Petrache Tudor şi alţii.

În desfăşurarea grevelor s-au evidenţiat zeci şi zeci de activişti revoluţionari, membri şi nemembri de partid.

În cursul luptelor greviste de la „Griviţa“ din ianuarie-februarie 1933 muncitorii ceferişti au înfruntat cu eroism forţele represive ale regimului burghezo-moşieresc, scoţînd în evidenţă combativitatea revoluţionară a acestui detaşament al clasei muncitoare. Au căzut ucişi în timpul represiunilor : Popa Dumitru, Vasile Roaită, Popescu Gheorghe, Dumitru Maier şi alţii.

În aceeaşi perioadă s-au desfăşurat greve şi în alte centre, ca Iaşi, Cluj, Galaţi, Paşcani etc. Faptul că acestea nu s-au declanşat concomitent cu greva de la „Griviţa“ a făcut ca amploarea luptelor să nu fie în întreaga ţară pe măsura avîntului revoluţionar din acea perioadă.

O însemnătate deosebită au avut şi luptele desfăşurate de muncitorii petrolişti din Valea Prahovei, în ianuarie-

februarie 1933, sub conducerea Comitetului județean al Partidului Comunist Român, care s-a sprijinit pe activitatea organizațiilor sindicale locale, pe comitetele de grevă și de acțiune din rîndurile cărora făceau parte muncitori comuniști, social-democrați sau fără de partid. Printre cei care au luat parte la conducerea acțiunilor revoluționare din Valea Prahovei au fost Gheorghe Vasilichi, secretarul Comitetului județean al P.C.R., Tănase Avramescu, Constantin Nicolaescu și alții.

Luptele de clasă din perioada crizei economice — și îndeosebi luptele din ianuarie-februarie 1933 — au constituit un moment de o deosebită importanță în istoria mișcării noastre muncitorești, au avut o profundă înrîurire asupra vieții social-politice din România.

Ele au dat o puternică lovitură claselor exploatatoare, au frînat ofensiva capitalului împotriva oamenilor muncii ; ca una din consecințe, guvernul național-țărănesc prezidat de Al. Vaida, care se făcuse vinovat de reprimarea sîngeroasă a grevei de la „Grivița", a fost nevoit să renunțe la aplicarea planului înrobitor de la Geneva, iar mai tîrziu a trebuit să cedeze conducerea statului.

În ura lor împotriva luptătorilor ceferiști și petroliști clasele dominante au înscenat un șir de odioase procese în diferite centre ale țării — procesul din 1933—1934 de la București și Craiova, precum și procesele de la Iași, Cluj. Împotriva numărului impresionant de martori ai apărării în aceste procese autoritățile au recurs la măsuri teroriste.

Desfășurate la scurtă vreme după instaurarea dictaturii fasciste-hitleriste în Germania, luptele de clasă din 1933 au avut și o însemnătate internațională, înscriindu-se printre primele mari acțiuni ale proletariatului mondial împotriva fascismului.

După criza economică din 1929—1933, în România a urmat o perioadă în care producția industrială și agricolă a cunoscut o continuă creștere, atingînd în anul 1938 cel mai înalt nivel din timpul regimului burghezo-moșieresc.

Au crescut simțitor extracția de cărbune, de minereu de fier, de țiței, producția de fontă, textilă și de pielărie. O dezvoltare deosebită au cunoscut în acea perioadă „Uzi-

nele Copşa Mică-Cugir", „Reşiţa", „Astra" (Braşov), „Malaxa" (Bucureşti), „I.A.R." (Braşov), „Arsenalul armatei" (Bucureşti).

Concomitent cu dezvoltarea industriei s-a intensificat procesul de concentrare şi centralizare a capitalului, ceea ce a dus la creşterea rolului monopolurilor în viaţa economică şi politică a României. Astfel în industria metalurgică, în timp ce numărul întreprinderilor a scăzut în perioada anilor 1933—1937 de la 388 la 366, capitalul investit a crescut cu mai mult de 2 miliarde de lei. În această ramură a industriei, monopolurile controlau 98% din întregul capital investit. De asemenea, în industria petrolieră cinci mari societăţi dominate de capitalul străin („Astra-Română", „Steaua Română", „Romăno-Americana" etc.) controlau aproximativ 70% din întreaga industrie petrolieră a ţării.

Acelaşi fenomen de concentrare şi centralizare a capitalului s-a petrecut şi în sectorul bancar, unde un număr redus de bănci, în frunte cu Banca Naţională a României — aflată mai ales în mîna partidului naţional-liberal, — controla cea mai mare parte a operaţiilor de credit şi deţinea de fapt, pîrghiile de comandă ale economiei naţionale.

Pe baza întăririi monopolurilor s-a format o puternică oligarhie financiară, în frunte cu regele Carol al II-lea şi cu camarila din jurul său (în care intrau mari capitalişti ca Malaxa, Auschnit, Aristide Blank ş.a.) care a reuşit, subordonîndu-şi puterea de stat, să acapareze tot mai mult poziţii dominante în economie.

În acţiunea de acaparare pe scară tot mai largă a economiei şi a puterii politice în stat, această grupare oligarhică s-a lovit de concurenţa altor grupări, în primul rînd a celor reprezentate de partidul naţional-liberal (în frunte cu Dinu Brătianu) şi partidul naţional-ţărănesc (în frunte cu Iuliu Maniu).

La sate, rămăşiţele feudale frînau dezvoltarea forţelor de producţie, agricultura rămînînd domeniul cel mai slab al economiei româneşti.

Se accentuează procesul de lichidare a democraţiei burgheze, de restrîngere a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti.

În acea perioadă și-au desfășurat activitatea o serie de organizații diversioniste cu caracter fascist printre care cea mai agresivă și mai periculoasă pentru interesele maselor populare și pentru independența țării era Garda de fier. Această grupare fusese creată și sprijinită de mari capitaliști și moșieri din țară ; ea se afla în solda Germaniei hitleriste. De altfel, conducătorii Gărzii de fier declarau pe față că „după venirea lor la putere" vor încheia imediat o alianță cu Germania, ceea ce însemna legarea României la remorca hitleriștilor. Politica ei era o politică de trădare a intereselor naționale ale poporului român.

Agitînd un naționalism șovin deșănțat, semănînd prin mijloace teroriste și diversioniste deruta și panica, legionarii urmăreau instaurarea unei dictaturi teroriste deschise, trecerea României în tabăra Germaniei hitleriste și aruncarea ei într-un război antisovietic.

În aceste condiții, clasa muncitoare, militînd pentru satisfacerea revendicărilor ei economice, s-a afirmat ca principala forță în lupta pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței și suveranității țării. Ei i se raliau țărănimea și celelalte categorii și pături sociale — intelectualitatea, funcționărimea, micii meseriași, în general păturile mijlocii. Tot mai puternic se manifesta voința maselor populare de a asigura dezvoltarea țării pe calea democrației, a independenței naționale, păcii și progresului.

Un proces de ascuțire a contradicțiilor avea loc în rîndul claselor exploatatoare. În timp ce cercurile cele mai reacționare, cele mai antidemocratice, se orientau fățiș spre fascism, spre sprijinirea Gărzii de fier și a altor organizații fasciste — coloana a V-a a hitlerismului în România, — importante părți ale burgheziei își manifestau tot mai activ neliniștea față de ascensiunea pericolului fascist, erau alarmate de uneltirile revanșarde ale Germaniei hitleriste și aliaților săi, de perspectiva aservirii țării intereselor hitlerismului și tîrîrii ei într-un război împotriva U.R.S.S. Presiunea maselor populare, ca și ascuțirea contradicțiilor în rîndurile burgheziei s-au răsfrînt în interiorul partidelor politice burgheze, făcînd să crească numărul celor care se pronunțau pentru colaborare și acțiuni

comune cu forțele democratice, antifasciste. Situîndu-se pe poziții patriotice, o serie de oameni politici de seamă din rîndul burgheziei au luat poziție fățișă împotriva Germaniei hitleriste și a organizațiilor fasciste din interior. *În aceste împrejurări, Partidul Comunist Român, ridicîndu-se cu hotărîre la luptă împotriva fascismului, și-a concentrat eforturile spre desfășurarea unei largi activități de masă, spre dezvoltarea contactelor și legăturilor cu diverse organizații, grupări și forțe politice care puteau să-și aducă aportul la realizarea unui front comun de luptă pentru stăvilirea pericolului fascist intern, în creștere, pentru strîngerea laolaltă a forțelor sociale interesate în propășirea democratică a țării, în apărarea independenței și suveranității naționale.* Bizuindu-se pe experiența prețioasă a luptelor din perioada 1929—1933, P.C.R. a reușit, în anii ce au urmat, să-și extindă colaborarea cu o serie de grupări și organizații politice democratice, să stabilească și să-și lărgească legăturile cu diferite fracțiuni ale forțelor politice burgheze, cu un mare număr de personalități cu orientare democratică, patriotică.

În scopul atragerii celor mai largi mase de oameni ai muncii la lupta împotriva pericolului fascist, partidul comunist, înfruntînd prigoana autorităților burghezo-moșierești, a creat o serie de organizații de masă, asociații, ligi, comitete etc. Acestea activau pentru obținerea celor mai diferite revendicări în stare să cointereseze diverse pături sociale sau persoane în raport cu aspirațiile lor democratice, patriotice, antifasciste. Alături de muncitori s-au grupat numeroși reprezentanți ai diferitelor clase și pături sociale. În 1933 a fost creat Comitetul Național Antifascist din care făceau parte : Tudor Bugnariu, Scarlat Callimachi, Nicolae Ceaușescu, Radu Cernătescu, Petre Constantinescu-Iași, Iorgu Iordan, Barbu Lăzăreanu, Matei Socor și alții. În același an, sub conducerea dr. Petru Groza, a luat ființă Frontul Plugarilor, organizație democratică a țărănimii. Strîngerea rîndurilor forțelor democratice s-a realizat și prin crearea „Ligii Muncii“, „Blocului democratic“, Madosz-ului (organizație democratică a oamenilor muncii maghiari), asociației „Amicii U.R.S.S.“, comitetelor cetățenești și a altor comitete și asociații. Sub îndrumarea partidului comunist s-a organizat Frontul studențesc de-

mocrat, în cadrul căruia militau ca activiști de frunte Gheorghe Rădulescu, Grigore Preoteasa, Alexandru Bîrlădeanu, Constanța Crăciun.

În acea perioadă, în organele regionale de partid și în conducerea organizațiilor de masă au lucrat activiști cu munci de răspundere : Bughici Simion, Nicolae Ceaușescu, Dumitru Coliu, Miron Constantinescu, Constantin David, Jozsa Bela, Alexandru Moghioroș, Leonte Răutu, Constantin Trandafirescu, Constantin Țiulescu, Vasile Vîlcu și alții.

Muncitorii din numeroase întreprinderi au realizat Frontul unic muncitoresc de jos și au desfășurat, sub conducerea comuniștilor, o serie de acțiuni greviste, cum a fost greva din martie 1935 a celor 4 200 de muncitori textiliști de la Buhuși îndreptată împotriva reducerii salariilor și a militarizării întreprinderii. În anii 1934—1937 s-au desfășurat numeroase greve muncitorești, acțiuni și răscoale locale țărănești (în județele Ilfov, Romanați, Vîlcea, Dolj, Mehedinți, Hunedoara, în Valea Ghimeșului ș.a.). Țăranilor români și maghiari participanți la răscoala din Valea Ghimeșului li s-a intentat în 1935 la Miercurea-Ciuc un proces. Avocat al apărării în acest proces a fost Ion Gheorghe Maurer.

La chemarea Partidului Comunist Român s-a încheiat în anul 1935 un acord de luptă comună între Blocul democratic, Frontul plugarilor, Madosz-ul și Partidul socialist independent (condus de C. Popovici).

Reprezentanții acestor organizații au semnat la Țebea (jud. Hunedoara), în decembrie 1935, acordul de luptă democratică, antifascistă. Cu acel prilej au avut loc numeroase întruniri antifasciste la care au participat mii de muncitori, țărani și intelectuali, la care au luat cuvîntul exponenții organizațiilor semnatare ale acordului : dr. Petru Groza, Petre Constantinescu-Iași, Athanase Joja, Constantin Popovici, Romulus Zăroni, Miron Belea precum și numeroși reprezentanți ai oamenilor muncii din județele învecinate.

În anul 1936, în condițiile pregătirii alegerilor parlamentare parțiale din județele Hunedoara și Mehedinți, Frontului democratic i s-au alăturat noi forțe politice, printre care și organizațiile locale ale Partidului social-democrat, ceea ce a asigurat — cel puțin pe plan local —

unitatea de acţiune a partidelor muncitoreşti. Acestui front i s-au alăturat de asemenea organizaţiile naţional-ţărăniste din cele două judeţe.

Alegerile parlamentare care au avut loc în februarie 1936 în judeţele Mehedinţi şi Hunedoara au prilejuit o înfruntare a principalelor forţe social-politice din acea perioadă. Acţionînd în comun, organizaţiile grupate în Frontul democratic au reuşit să obţină victoria în alegeri, în ciuda persecuţiilor şi fraudelor electorale practicate de guvern şi de partidele politice burghezo-moşiereşti.

Partidul comunist a militat pentru lărgirea Frontului democratic, pentru realizarea unui larg Front popular antifascist, pe scara întregii ţări. Acest obiectiv nu a putut fi însă atins din cauza poziţiei negative a conducătorilor partidelor „istorice" şi a unor lideri oportunişti ai Partidului social-democrat.

Cu toate acestea, eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist în fruntea clasei muncitoare şi a unor largi forţe progresiste sub steagul democraţiei şi al independenţei ţării, realizarea — fie şi numai pe plan local — a unui Front democratic de luptă, atitudinea lucidă a unor grupări şi personalităţi politice ale claselor conducătoare, au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizaţiilor fasciste şi înrobirea ţării Germaniei naziste.

Luptînd pentru interesele vitale ale poporului român, clasa noastră muncitoare în frunte cu P.C.R. a militat în acelaşi timp în spirit internaţionalist. O manifestare a acestei poziţii a constituit-o participarea celor aproape 500 de muncitori, ţărani şi intelectuali români la lupta dusă de forţele democrate din Spania împotriva reacţiunii, care, sprijinită direct de Hitler şi Mussolini, a trecut la lichidarea republicii spaniole şi a libertăţilor democrate.

Încadraţi în brigăzile internaţionale, alături de voluntari antifascişti ai 54 de popoare, voluntarii români au luat parte, în unităţi militare constituite (Regimentul român motorizat de artilerie, din care făceau parte bateria „Tudor Vladimirescu", compania de puşcaşi „Griviţa", compania de mitraliere, grupul artileriştilor români „Gh. Gheorghiu-Dej"), la mai toate bătăliile importante ale forţelor armate republicane : la lupta de apărare a Madridului, pe frontul de la Jarama, la Guadalajara, Brunete, Zaragoza, Teruel,

Aragon, pe fluviul Ebru etc. Împreună cu luptătorii de pe front și-au adus contribuția lor medici și surori de caritate, însuflețiți de aceleași nobile sentimente de libertate și umanitate. Mulți voluntari români au căzut eroic pe cîmpurile de luptă din Spania.

După înăbușirea Republicii Spaniole, mulți voluntari au trecut în Franța, încadrîndu-se în mișcarea de rezistență franceză împotriva cotropitorilor hitleriști, în regiunea pariziană și în sudul Franței.

În toamna anului 1943 s-a constituit, sub conducerea savantului și patriotului român Traian Vuia, Frontul național român din Franța. În numeroasele acțiuni antihitleriste, care au culminat cu lupta insurecțională care a dus la eliberarea Parisului, au murit eroic, cu arma în mînă sau uciși de Gestapo, mulți patrioți români.

Un aspect important al vieții politice din perioada antebelică l-a constituit politica externă. În acest domeniu, deși unele cercuri reacționare ale burgheziei și moșierimii manifestau o orientare antisovietică, cele mai importante grupări ale burgheziei au apreciat însă în mod lucid evoluția evenimentelor internaționale, pericolul pe care-l reprezenta pentru țara noastră Germania hitleristă, importanța stabilirii de legături diplomatice cu Uniunea Sovietică și necesitatea luptei împotriva fascismului și a pericolului de război.

Exponentul cel mai remarcabil al acestei orientări a fost Nicolae Titulescu, care a ocupat în decursul mai multor ani funcția de ministru de externe și de reprezentant al României pe lîngă Liga Națiunilor.

În afară de Nicolae Titulescu, și alți oameni politici ca Nicolae Iorga, Grigore Iunian, Virgil Madgearu, Dem. Dobrescu, Grigore Filipescu etc. iau atitudine contra expansiunii agresive a Germaniei naziste, demască activitatea fascistă din interior, militează pentru dezvoltarea colaborării cu alte state și întărirea securității țării. Atitudinea lor antihitleristă și antilegionară a atras ura Gărzii de fier, ceea ce a dus la asasinarea unora dintre aceștia (N. Iorga, V. Madgearu, A. Călinescu) de către legionari.

Titulescu a manifestat un interes deosebit pentru strîngerea relațiilor cu țările din Peninsula Balcanică, atît în cadrul Micii Înțelegeri, formată din România, Iugoslavia

și Cehoslovacia, cît și în afara acesteia. O astfel de orientare în politica externă a României, salutată cu satisfacție de masele de oameni ai muncii, nu a convenit elementelor reacționare din țara noastră, care-și îndreptau privirile spre Germania hitleristă. Ca urmare, Titulescu a fost îndepărtat din guvern (1936), ceea ce a reprezentat o lovitură dată forțelor ce se opuneau pericolului fascist.

În februarie 1938, gruparea politică din jurul lui Carol al II-lea, sprijinită de conducătorii partidelor burghezo-moșierești, a înlesnit acestuia să instaureze *dictatura regală*, în timpul căreia au fost luate o serie de măsuri de restrîngere a drepturilor și libertăților democratice. Dictatura regală a cedat pas cu pas hitleriștilor o serie de noi poziții în România, ceea ce a slăbit rezistența statului român în fața amenințărilor tot mai grave ale fascismului german. După acordul de la München, care a deschis drum larg Germaniei spre țările din sudul și estul Europei, cercurile politice reacționare din România pășesc deschis pe calea trădării intereselor naționale. În martie 1939, guvernul dictaturii regale a semnat un tratat economic înrobitor cu Germania hitleristă, prin care se obliga să organizeze economia României după interesele statului german. României i se rezerva rolul de a fi o bază de aprovizionare cu produse agrare ieftine pentru Germania și o piață de desfacere a produselor industriale germane la prețuri ridicate. Acordul economic româno-german a constituit un pas important înspre înfeudarea țării noastre de către Germania hitleristă, înspre pierderea independenței României.

Aplicarea tratatului economic cu Germania, precum și numeroasele convenții și acorduri care i-au urmat deschideau perspectivele cele mai sumbre pentru dezvoltarea ulterioară a României. Imperialismul german, cu concursul forțelor reacționare fasciste din România, a subjugat țara noastră din punct de vedere economic și politic.

Împotriva acestei politici de capitulare în fața expansiunii hitleriste și de trădare a intereselor și a independenței naționale s-a ridicat glasul de protest al clasei muncitoare, în frunte cu P.C.R., care, arătînd marele pericol ce amenința poporul român, chema pe toți patrioții să

lupte împotriva oricărei capitulări. Caracterul înrobitor al acestui tratat a făcut ca împotriva lui să se ridice și unele grupări ale burgheziei române, inclusiv unii membri ai guvernului. P.C.R. arăta că „împotriva atacului războinic pregătit de hitlerism un singur drum este deschis : formarea unui bloc puternic al tuturor statelor amenințate de noul val imperialist pornit de la Berlin... să se încheie o strînsă alianță politică și militară cu Uniunea Sovietică..."

Cînd în martie 1939 armatele hitleriste au cotropit întregul teritoriu al Cehoslovaciei, Partidul Comunist Român a condamnat cotropirea Cehoslovaciei și totodată a chemat masele să fie pregătite pentru apărarea țării împotriva cotropitorilor fasciști. P.C.R. declara că, în cazul unui atac hitlerist, „comuniștii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri împotriva hitleriștilor, împotriva oricărei concesii făcute Germaniei fasciste". În toamna aceluiași an, cînd trupele polone și populația civilă poloneză s-au refugiat în România din fața invaziei germane, ele au fost întîmpinate cu căldură și au primit sprijinul poporului nostru. P.C.R. chema toate forțele patriotice la lupta contra trădătorilor fasciști și capitulanților, care ascundeau în fața poporului pericolul ce amenința independența țării.

Urmînd chemările Partidului Comunist Român, mase din ce în ce mai largi ale poporului nostru și-au manifestat protestul la adunările și manifestațiile organizate în București, Oradea, Cluj și în alte centre din țară, împotriva politicii antipopulare a dictaturii regale, împotriva înrobitorului acord economic româno-german și a expansiunii hitleriste. Între cele mai de seamă acțiuni muncitorești organizate de P.C.R. în această perioadă au fost demonstrația de masă din București și adunările din provincie de la 1 Mai 1939, care s-au desfășurat sub lozincile : „Vrem România liberă și independentă !", „Jos fascismul !", „Jos agresorul hitlerist !"

În condițiile stării de nemulțumire a maselor care se ridicau la lupta împotriva pericolului fascist și a cotropirii a numeroase țări din Europa de către hitleriști, conducerea Internaționalei a III-a, în loc să aprecieze caracterul just al luptei antihitleriste, a adresat Partidului Comunist Român, în mai 1940, directive în care comuniștii români

erau criticați pentru activitatea îndreptată împotriva Germaniei hitleriste și pentru poziția lor de apărare a independenței patriei. În locul unei astfel de lupte, directivele Cominternului cereau ca lozinca apărării granițelor să fie înlocuită prin lozinca luptei împotriva imperialismului englez și francez, care ar fi pregătit o agresiune împotriva Germaniei și a U.R.S.S.

Aceste directive, care erau în contradicție cu linia politică a partidului, au provocat o adîncă confuzie și dezorientare în partid, îndepărtînd pentru un timp de sub influența acestuia unele categorii sociale și grupări politice, interesate în respingerea agresiunii hitleriste.

Interesele fundamentale ale poporului român, independența națională și integritatea teritorială a țării, au fost grav călcate în picioare la 30 august 1940, cînd Germania hitleristă și Italia fascistă au impus României odiosul *dictat de la Viena*, prin care a fost smulsă din trupul țării și predată Ungariei horthiste partea de nord a Transilvaniei, avînd o suprafață de 43 500 km^2 și o populație de circa 2 600 000 de locuitori *.

În acel moment greu, cînd era lezată integritatea teritoriului său, poporul român s-a găsit singur, fără nici un sprijin din afară, părăsit de toate puterile Europei. România a fost nevoită, astfel, să accepte condițiile nedrepte ale dictatului de la Viena. Prin aceasta ea a fost lăsată la cheremul Germaniei, a fost aruncată de fapt în brațele forțelor hitleriste.

Masele populare clocoteau de revoltă împotriva odiosului dictat fascist. În acele împrejurări tragice pentru țara noastră, partidul comunist a mobilizat la luptă masele largi ale poporului român. Sub conducerea P.C.R., alături de care se aflau Frontul plugarilor și Madosz-ul, unele grupuri ale armatei și numeroase cercuri politice, s-au desfășurat puternice acțiuni de protest împotriva dictatului de la Viena și a dictaturii regale. Astfel, la Cluj a avut loc o mare demonstrație de stradă, sub lozincile :

---

* După recensămîntul general al populației din 1930 — ultimul recensămînt înaintea dictatului de la Viena — circa 50% din populația părții de nord a Transilvaniei era formată din români, circa 38% din maghiari, iar 12% erau de alte naționalități.

„Jos dictatul de la Viena!", „Vrem un guvern popular!", la Timișoara s-a organizat, sub conducerea comitetului regional al P.C.R., o mare grevă de protest a muncitorilor ceferiști și a altor mase muncitoare în fața consulatelor Germaniei și Italiei. Mari manifestații de protest s-au desfășurat, de asemenea, la București, Brașov, Iași, Arad etc.

În condițiile creșterii indignării generale a maselor, vîrfurile cele mai reacționare ale claselor dominante din România au considerat că dictatura lui Carol al II-lea nu le mai putea garanta interesele și au hotărît să-l îndepărteze de la tron. În aceeași direcție a acționat și Germania hitleristă, care a intervenit fățiș în treburile interne ale țării. La 6 septembrie 1940, după abdicarea regelui Carol al II-lea în favoarea fiului său Mihai, a fost instaurată *dictatura militară-fascistă*. Conducătorul de fapt al statului a devenit generalul Ion Antonescu, cunoscut pentru acțiunile sale represive îndreptate împotriva mișcării muncitorești și a luptei țărănimii. Antonescu și-a alăturat pentru o perioadă de timp pe legionari, Garda de fier fiind declarată „singurul partid politic cu drept de existență legală".

Dictatura militară-fascistă a fost dictatura teroristă fățișă a celor mai reacționare, mai șovine și mai agresive cercuri prohitleriste și militariste ale burgheziei și moșierimii române prin care Germania și-a asigurat dominația asupra țării. Dictatura militară-fascistă s-a caracterizat prin lichidarea oricăror drepturi și libertăți democratice, printr-o politică antipopulară, prin metode teroriste de guvernare. Întreprinderile și instituțiile au fost militarizate, muncitorii și funcționarii fiind supuși unui aspru regim de cazarmă.

Împotriva partidului comunist și a celorlalte organizații antifasciste a fost dezlănțuită o cruntă teroare, prin care se urmărea înfrîngerea moralului și a hotărîrii de luptă a acestora. Țara a fost împînzită cu închisori și lagăre de concentrare, ca cele de la Miercurea-Ciuc, Caracal, Tîrgu-Jiu etc., în care erau aruncați sute și mii de luptători antifasciști. Din rîndurile celor mai buni fii ai poporului nostru mulți au căzut victimă măsurilor teroriste.

În scurt timp după instaurarea dictaturii militare-fasciste, au pătruns în ţară trupe germane sub forma unor unităţi „de instrucţie" dar avînd, în fapt, misiunea unor trupe de ocupaţie. Ele au fost dislocate în apropierea capitalei, în regiunea petroliferă a Văii Prahovei şi în alte centre importante ale ţării ; România a fost în felul acesta ocupată de către hitlerişti. Masele largi ale poporului român au primit cu ostilitate şi revoltă intrarea trupelor hitleriste în ţară, considerînd-o ca pe o invazie care încălca suveranitatea şi independenţa României. Starea de nemulţumire a fost foarte puternică şi în rîndurile Armatei române, redusă la rolul de armată subordonată faţă de cea hitleristă.

La 22 iunie 1941, trupele germane, concentrate masiv şi pe teritoriul României, au atacat Statul sovietic. Împotriva voinţei poporului român şi a intereselor naţionale România a fost tîrîtă în războiul antisovietic, război nedrept, urît de popor.

Acest război a adus poporului nostru uriaşe pierderi de vieţi omeneşti şi enorme pagube materiale. Germania a organizat un adevărat jaf în economia noastră naţională, scoţînd peste graniţă cantităţi imense de bunuri alimentare, petrol, lemn şi alte produse, în timp ce masele de oameni ai muncii din România se zbăteau în grele lipsuri. Valoarea bunurilor jefuite de hitlerişti a echivalat cu bugetul ţării pe timp de 12 ani.

Pierderile suferite pe front, jaful hitlerist, înrăutăţirea condiţiilor de viaţă ale oamenilor muncii, măsurile teroriste adoptate de dictatura fascistă antonesciană, atitudinea brutală a trupelor hitleriste, care considerau România ca pe o ţară vasală, jignirea sentimentelor naţionale, toate acestea au făcut să se adîncească ura maselor împotriva dictaturii militare-fasciste şi a Germaniei hitleriste, să crească rezistenţa antihitleristă în ţara noastră.

Exponent al intereselor naţionale ale întregului popor, Partidul Comunist Român s-a ridicat de la început cu hotărîre împotriva agresiunii Germaniei fasciste şi a războiului antisovietic. El a dat glas frămîntărilor şi aspiraţiilor uriaşei majorităţi a populaţiei ţării, a organizat rezistenţa antifascistă şi lupta maselor pentru răsturnarea regimului militaro-fascist, ieşirea din războiul purtat ală-

turi de Germania și alăturarea la forțele antihitleriste. În rezoluția sa asupra războiului antisovietic din iunie 1941, în Platforma-program din septembrie 1941, în documentul „Pieirea sau salvarea poporului român“ din ianuarie 1942 și în multe alte materiale, partidul comunist a adresat întregului popor chemarea de a lupta pentru încetarea războiului antisovietic, pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste, alungarea din țară a hitleriștilor și recucerirea libertății și independenței României.

În anii întunecați ai războiului hitlerist, luptînd în condițiile grele ale ilegalității, înfruntînd teroarea aspră dezlănțuită de regimul fascist și acțiunea nefastă a elementelor capitulante din conducerea sa, partidul comunist, animat de cel mai fierbinte patriotism, a organizat sabotarea mașinii de război fasciste și a mobilizat toate forțele patriotice, întregul popor la acțiune în vederea răsturnării dictaturii militare-fasciste.

În lagăre și închisori se afla mare parte a cadrelor de bază ale P.C.R. : Gheorghe Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu, Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Alexandru Drăghici, Alexandru Moghioroș și alții. Prin munca politică-ideologică desfășurată de comuniștii din închisori și din afară s-au făurit cadre oțelite de militanți revoluționari caracterizate prin capacitatea de a organiza masele muncitoare, prin clarviziune politică și combativitate revoluționară, cadre care au avut un rol de excepțională însemnătate în conducerea de către partid a luptei pentru cucerirea puterii de către oamenii muncii și construirea socialismului.

Gratiile temnițelor, sîrma ghimpată a lagărelor n-au putut să izoleze de partid, de clasa muncitoare, de popor pe militanții revoluționari.

Creșterea stării de spirit antifasciste în rîndurile clasei muncitoare își găsea reflectare într-un șir de acțiuni revendicative, proteste, greve și acte de sabotaj în uzine, mine, gări, care loveau în mașina de război hitleristă. Partidul Comunist a organizat grupe de sabotare a producției de armament și a transporturilor militare și formațiuni de luptă patriotice — grupuri înarmate —, mobilizînd în această acțiune zeci de mii de militanți revoluționari și patrioți. Formațiunile patriotice, al căror nucleu îl con-

stituiau muncitorii căliţi în lupta de clasă și antifascistă, au acţionat pe Valea Prahovei, în Munţii Vrancei și Parîngului, în Delta Dunării, în regiunile Maramureș și Suceava.

Alături de clasa muncitoare și la îndemnul ei, un număr tot mai mare de ţărani au sabotat livrările forţate de produse agricole, menite să aprovizioneze mașina de război hitleristă, au ascuns cereale și vite, au refuzat să plătească impozitele, au atacat și au devastat trenuri cu alimente destinate Germaniei hitleriste.

În lupta împotriva dictaturii militare-fasciste și a ocupanţilor hitleriști partidul comunist a dat numeroase jertfe. Mulţi comuniști și antifasciști au căzut sub gloanţele plutoanelor de execuţie sau au fost exterminaţi în închisori și lagăre.

Adîncirea contradicţiilor interne ale regimului burghezo-moșieresc, avîntul luptei antifasciste a maselor, ocupaţia germană și jaful hitlerist în economie au determinat cercuri largi, inclusiv ale partidelor burgheze, să-și manifeste adversitatea faţă de ocupaţia germană, să protesteze împotriva jefuirii ţării de către hitleriști.

În condiţiile în care rezistenţa faţă de dictatura fascistă și Germania hitleristă cuprindea cercuri tot mai largi, partidul comunist a militat pentru coalizarea tuturor forţelor antifasciste. Constituirea în 1943 a *Frontului Patriotic Antihitlerist*, alcătuit din Partidul Comunist Român, Frontul plugarilor, Uniunea patrioţilor, Madosz-ul, Partidul socialist-ţărănesc, organizaţii locale ale Partidului social-democrat, a dat un puternic impuls rezistenţei antifasciste. Împotriva războiului și a ocupaţiei germane, lideri politici democraţi și personalităţi ale culturii românești au luat atitudine, trimiţînd scrisori, memorii și proteste guvernului antonescian, publicînd pamflete și articole în presa vremii. De asemenea, în rîndurile soldaţilor și ofiţerilor se accentua starea de spirit antihitleristă. Numeroși soldaţi refuză să plece pe front, au loc dezertări în masă. Cadre de comandă din armată, generali și ofiţeri patrioţi își manifestau deschis împotrivirea faţă de hitleriști și de dictatura antonesciană.

Poporul român se afla în pragul unui moment hotărîtor al istoriei sale. Răsturnarea dictaturii fasciste, scoaterea țării din războiul antisovietic și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, eliberarea poporului român și asigurarea dezvoltării sale democratice deveniseră o necesitate vitală. Dînd dovadă de o profundă clarviziune politică, de un înalt patriotism și curaj revoluționar, Partidul Comunist Român a acționat cu hotărîre pentru înfăptuirea acestor sarcini istorice.

3. INSURECȚIA ARMATĂ DIN AUGUST 1944. PARTICIPAREA ROMÂNIEI LA RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

În condițiile creșterii rezistenței împotriva Germaniei, ale adîncirii crizei regimului de dictatură fascistă și ale înfrîngerilor suferite pe front de către armatele hitleriste, Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste, a intensificat lupta pentru răsturnarea guvernului antonescian și alăturarea României la coaliția antihitleristă. În acest scop, activul de partid din afară și din închisori, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, a elaborat planul de acțiune în vederea răsturnării regimului antonescian și a scoaterii țării din războiul hitlerist, a luat măsuri pentru întărirea conducerii de partid, prin înlăturarea elementelor șovăielnice și capitulante. În vederea asigurării conducerii operative a activității partidului, pentru realizarea acestor sarcini, activul de partid a însărcinat pe tovarășii Constantin Pîrvulescu, Emil Bodnaraș și Iosif Rangheț.

Ca urmare a măsurilor luate, s-au lărgit și întărit legăturile partidului comunist cu masele, cu toate forțele patriotice și antifasciste.

Partidul comunist și-a îndreptat efortul principal în direcția realizării unității de acțiune a clasei muncitoare. Astfel, în aprilie 1944, s-a făurit *Frontul unic muncitoresc*, pe baza înțelegerii intervenite între Partidul Comunist Român și Partidul social-democrat, front care a constituit

coloana vertebrală a coalizării tuturor forțelor politice hotărîte să lupte pentru eliberarea țării.

În mai 1944, partidul comunist a încheiat un acord cu gruparea liberală de sub conducerea lui Gh. Tătărăscu. Această grupare, care reprezenta o parte a burgheziei, ale cărei interese economice au avut de suferit din cauza unor măsuri ale regimului dictatorial și a aservirii României de către imperialismul german, era dispusă să colaboreze la o acțiune de scoatere a țării din axa fascistă.

În împrejurările în care criza regimului de dictatură militară-fascistă se adîncea și creștea rezistența națională antihitleristă, conducătorii Partidului național-țărănesc și Partidului național liberal — după ce timp îndelungat au refuzat propunerile Partidului Comunist Român pentru acțiuni comune ale tuturor forțelor antihitleriste în vederea răsturnării dictaturii antonesciene și ieșirii României din războiul antisovietic — s-au văzut nevoiți acum să accepte colaborarea cu partidele din Frontul Unic Muncitoresc.

În iunie 1944 se ajunge la acordul pentru crearea *Blocului Național-Democrat*, alcătuit din Partidul Comunist Român, Partidul social-democrat, Partidul național-țărănesc și Partidul național liberal, pe baza unei platforme care prevedea scoaterea României din războiul antisovietic, alăturarea ei Națiunilor Unite, eliberarea țării de sub ocupația hitleristă, restabilirea independenței și suveranității naționale, înlăturarea dictaturii fasciste și instaurarea unui regim democratic. Formarea Blocului Național Democrat a reprezentat o acțiune necesară, care a permis folosirea contradicțiilor din sînul claselor dominante, în scopul izolării totale a clicii antonesciene.

În același timp, partidul comunist și-a întărit activitatea politică și legăturile sale în rîndurile armatei aflate pe front și în interiorul țării. O mare importanță a avut atragerea de partea forțelor antihitleriste a unor generali și ofițeri însuflețiți de sentimente patriotice, care își dădeau seama tot mai mult de dezastrul în care era împinsă țara și armata.

Situația militară tot mai grea, manifestările tot mai numeroase și mai deschise ale maselor muncitoare și ale armatei împotriva războiului au dus la adîncirea contradicțiilor dintre Antonescu și cercurile din jurul regelui.

Întrevăzînd perspectiva înfrîngerii definitive a Germaniei naziste, aceste cercuri nu voiau să-și lege soarta pînă la capăt de dictatura fascistă și de hitleriști.

Din inițiativa P.C.R., în noaptea de 13—14 iunie 1944 a avut loc o consfătuire la care au participat reprezentanți ai partidului comunist, ai palatului regal, generali și ofițeri superiori. La această consfătuire a fost adoptat planul de răsturnare a dictaturii fasciste și de alăturare a României la coaliția antihitleristă. A fost constituit un comitet militar.

Acesta avea sarcina de a organiza, sub directa conducere a partidului comunist, pregătirea unităților militare pentru participarea la insurecție. Ulterior au fost stabilite obiectivele militare germane și instituțiile guvernamentale din capitală care trebuiau ocupate, precum și modul de desfășurare a acțiunilor în întreaga țară.

În luna august partidul a organizat evadarea din lagăr a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Din partea C.C. al P.C.R. a fost împuternicit cu organizarea evadării tovarășul Ion Gheorghe Maurer. Ulterior au evadat din lagăr și alți activiști de răspundere ai partidului.

La 20 august 1944, forțele Fronturilor 2 și 3 ucrainene au declanșat o ofensivă la flancul sudic al frontului, în sectorul Iași-Chișinău.

În acele împrejurări, Hitler și Antonescu hotărîseră mobilizarea totală a forțelor în scopul continuării, cu orice preț, a războiului împotriva Uniunii Sovietice. Punerea în aplicare a acestui plan ar fi adus poporului român noi victime omenești și ar fi expus țara unei adevărate pustiiri.

La 23 august 1944, Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste, a trecut la înfăptuirea insurecției armate. Conform planului elaborat de P.C.R., guvernul Antonescu a fost arestat la palatul regal de către un grup de ofițeri și subofițeri și predat apoi unităților de luptă patriotice, care l-au transportat la o casă conspirativă a P.C.R. Imediat după arestarea guvernului, unitățile militare și formațiunile patriotice au trecut la ocuparea principalelor instituții de stat din București și la blocarea obiectivelor germane. În seara zilei de 23 August a fost constituit un guvern prezidat de generalul Sănătescu, în care cele patru partide politice din B.N.D.

erau reprezentate prin cîte un ministru secretar de stat fără portofoliu. Majoritatea guvernului era alcătuită din militari și tehnicieni.

În proclamația regală din seara zilei de 23 August se anunța lichidarea dictaturii militare-fasciste, ieșirea țării din războiul împotriva coaliției antihitleriste și lupta armată, alături de forțele acestei coaliții, pentru alungarea și zdrobirea ocupanților fasciști.

În noaptea de 23—24 august 1944, armata română și formațiunile de luptă patriotice au trecut la dezarmarea unităților militare germane. Prin lupte grele s-a eliberat capitala și cea mai mare parte a teritoriului țării.

În declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român se arăta că „În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste, Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său".

Dînd expresie voinței poporului nostru, întreaga Armată română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste și s-a alăturat coaliției antihitleriste, a cărei principală forță era Uniunea Sovietică. În București, formațiunile de luptă patriotice împreună cu unitățile armatei au luptat cu vitejie împotriva unităților hitleriste, care, pe baza ordinului direct al lui Hitler, făceau încercări desperate de a-și păstra pozițiile și de a înăbuși insurecția, creînd pericolul transformării României într-un teatru de război nimicitor.

Bombardamentele de aviație efectuate de către hitleriști asupra capitalei, cu toată sălbăticia lor, n-au putut înfrînge voința de luptă a armatei și formațiunilor de luptă patriotice.

Urmînd îndemnul partidului comunist, tot mai mulți muncitori s-au încadrat în formațiunile de luptă patriotice și împreună cu unitățile armatei, dînd lupte dîrze, au curățat capitala de hitleriști, făcînd un mare număr de prizonieri și capturînd numeroase materiale de război. Pînă la 26 august 1944 au fost nimicite toate rezistențele hitleriste din București, iar pînă la 28 august — trupele germane din împrejurimi.

Aproape în același timp cu desfășurarea luptelor din capitală a început lupta armată și în alte regiuni ale țării : pe Valea Prahovei, la Brașov, la Turnu-Severin, în Dobrogea etc. Pretutindeni s-a manifestat cu putere patriotismul maselor populare și al armatei noastre, care au luptat cu hotărîre pentru nimicirea ocupanților hitleriști.

În timp ce în București și în celelalte localități din țară formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare române, sprijinite de întregul popor, duceau luptele insurecționale încununate de succes, curățind teritoriul de hitleriști, Armata Sovietică a desfășurat operația de lichidare a grosului forțelor fasciste din grupul de armate „Ucraina-Sud", încercuite către sfîrșitul zilei de 24 august. Pe teritoriul României, eroicele Armate Sovietice au fost întîmpinate pretutindeni în țară cu căldură de populație. În zilele de 30 august, primele trupe, iar la 31 august mari unități ale Armatelor Sovietice din Frontul 2 ucrainean, precum și Divizia română de voluntari „Tudor Vladimirescu", constituită pe teritoriul U.R.S.S. din foști prizonieri români, au intrat în capitala țării, eliberată prin lupta forțelor insurecționale. La bariere și în oraș conducători ai P.C.R. și numeroși oameni ai muncii, exponenți ai luptei antifasciste, în cuvîntul lor au exprimat hotărîrea fermă a poporului român de a continua lupta pentru zdrobirea ultimelor rămășițe fasciste, pentru nimicirea definitivă a cotropitorilor hitleriști, pentru democratizarea țării.

Răsturnarea dictaturii militare-fasciste, ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția antihitleristă au dat o puternică lovitură Germaniei hitleriste, care a pierdut, pe lîngă un însemnat număr de divizii, o importantă bază strategică de operații. Prin ieșirea României din alianța hitleristă, dominația Germaniei în peninsula Balcanică a suferit o lovitură ireparabilă. Ea a pierdut, de asemenea, și posibilitatea de a folosi petrolul și alte resurse ale României și de a arunca în luptă, drept carne de tun, unitățile militare românești pe care le avusese la dispoziție pînă atunci. În același timp, la forțele coaliției antihitleriste s-a adăugat efortul de război — pe plan militar și economic — al României.

Dînd o puternică lovitură forțelor hitleriste, insurecția armată antifascistă din România a înlesnit Armatei So-

vietice înaintarea rapidă pînă la granițele României cu Bulgaria și Iugoslavia și în apropiere de cele cu Ungaria.

Sosind pe noile poziții de luptă din Transilvania și din Banat între 5 și 18 septembrie, trupele sovietice au intrat imediat în acțiune alături de trupele române care acoperiseră, începînd din noaptea de 23 spre 24 august frontierele, opunîndu-se atacurilor înverșunate ale dușmanului. În urma luptelor purtate de trupele române, umăr la umăr cu trupele sovietice și cu sprijinul întregului popor român pentru nimicirea ultimelor rezistențe ale trupelor hitleriste și horthiste pe cuprinsul țării noastre, la 25 octombrie 1944 a fost desăvîrșită eliberarea întregului teritoriu al României. Astfel, partea de nord a Transilvaniei, smulsă din trupul țării prin odiosul dictat de la Viena, a fost reintegrată în teritoriul României, restabilindu-se unitatea națională a statului nostru.

Vestea eliberării întregului teritoriu al țării a fost primită cu mare bucurie de către poporul român. În cadrul a numeroase mitinguri, masele populare și-au exprimat recunoștința față de ostașii români și sovietici, angajîndu-se să-și sporească eforturile pentru susținerea frontului pînă la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste.

Identificîndu-se cu voința și aspirațiile întregului nostru popor, armata română a continuat să lupte, alături de armata sovietică, dincolo de hotare, participînd la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei. Pătrunzînd peste 1 000 km în dispozitivul inamic, de la Mureș pînă în apropiere de Praga, străbătînd 17 masive muntoase, armata română a eliberat peste 3 830 de localități, dintre care 53 de orașe, a capturat aproape 118 000 de prizonieri și a provocat inamicului alte pierderi grele în oameni, tehnică de luptă și materiale de război.

Efectivele române participante la războiul antihitlerist, în perioada de la 23 August 1944 și pînă la jumătatea lunii mai 1945, se ridică la peste 540 000 de oameni. Jertfele de sînge ale poporului român în acest război just, eliberator, s-au ridicat la aproape 170 000 de morți, răniți și dispăruți.

Faptele de arme ale trupelor române în războiul antihitlerist au fost citate prin numeroase ordine de zi ale Ministerului de Război și Marelui Stat-Major al Armatei

române, prin 7 ordine ale Comandamentului suprem sovietic și prin 21 de comunicate de război sovietice. Vitejia și eroismul Armatei române au fost recunoscute prin decorarea a peste 300 000 de soldați, subofițeri și ofițeri români cu ordine și medalii de război românești, sovietice, cehoslovace și maghiare.

În slujba cauzei drepte pentru zdrobirea fascismului, poporul român și-a pus toate forțele și resursele, răspunzînd cu însuflețire la chemarea Partidului Comunist: „Totul pentru front, totul pentru victorie!"

Poporul român a făcut în războiul antihitlerist mari eforturi economice și financiare. Efortul economic al țării noastre pentru înfrîngerea Germaniei fasciste se ridică, după o evaluare aproximativă, la circa 770 milioane dolari.

Faptele de arme ale soldaților și ofițerilor români în războiul antihitlerist au înscris o pagină glorioasă în cartea marilor tradiții de luptă ale poporului nostru.

Lupta comună a ostașilor și ofițerilor români și sovietici a dezvoltat și a întărit, prin sîngele vărsat în comun, prietenia de arme româno-sovietică, a pus temelia relațiilor de colaborare frățească dintre poporul român și poporul sovietic, dintre România și Uniunea Sovietică.

Înfăptuind, sub conducerea P.C.R., insurecția armată antifascistă din august 1944, luptînd pentru eliberarea întregului teritoriu național de sub ocupația hitleristo-horthistă și sprijinind cu eroism războiul antifascist pînă la victoria asupra Germaniei hitleriste, masele muncitoare, și în primul rînd proletariatul, au dovedit că sînt adevăratele purtătoare ale patriotismului, luptătoare hotărîte pentru independența și suveranitatea poporului român.

Insurecția armată din august 1944 a dat un puternic avînt luptei maselor populare, determinînd schimbări hotărîtoare în viața României, în situația forțelor sociale și politice din țară, slăbind influența politică a burgheziei și moșierimii.

Înfăptuită de forțele patriotice, conduse de Partidul Comunist Român, insurecția armată antifascistă a marcat o cotitură de excepțională însemnătate în viața poporului român, a însemnat începutul revoluției populare, antiimperialiste, al unei etape noi în dezvoltarea României.

4. DESFĂŞURAREA REVOLUŢIEI POPULARE. CONSTRUIREA SOCIALISMULUI ÎN ŢARA NOASTRĂ

Descătuşînd energia creatoare a maselor, insurecţia armată a dat un puternic impuls luptei pentru obiective mereu mai înalte ale progresului social, spre desăvîrşirea transformărilor burghezo-democratice şi trecerea la înfăptuirea sarcinilor revoluţiei socialiste.

Ducînd o politică clarvăzătoare şi fermă, corespunzătoare intereselor fundamentale ale poporului român, Partidul Comunist Român s-a dovedit a fi singura forţă capabilă să călăuzească poporul pe calea unor adînci transformări revoluţionare, care i-au dat putinţa să-şi ia soarta în propriile mîini.

Prin lupta forţelor populare, în plină desfăşurare revoluţionară, a fost înfrîntă împotrivirea reacţiunii grupate în jurul monarhiei şi a partidelor burghezo-moşiereşti. În perioada 23 August 1944—6 martie 1945, deşi reprezentanţii burgheziei şi moşierimii mai precumpăneau încă în guvern şi în aparatul de stat, torentul luptei revoluţionare a maselor, devenit tot mai puternic, a hotărît soarta bătăliei pentru putere. Valul luptei revoluţionare a măturat un şir de guverne cu majoritate reacţionară şi a impus la **6 martie 1945**, aducerea la putere a primului guvern democrat din ţara noastră, în care clasa muncitoare avea rolul conducător, guvern prezidat de patriotul de seamă şi eminentul om politic şi de stat dr. Petru Groza.

Instaurarea guvernului democrat a constituit o mare victorie a luptei revoluţionare, deschizînd drum liber unor profunde transformări în viaţa economică şi social-politică a României.

Dintre sarcinile desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice, o însemnătate deosebită o avea înfăptuirea reformei agrare. Realizată pe calea luptei revoluţionare, în cursul căreia ţăranii, la chemarea Partidului comunist şi cu sprijinul direct al muncitorilor, au trecut la exproprierea moşierilor, reforma agrară a fost legiferată de guvernul democrat la 23 martie 1945. În focul luptei pentru pămînt s-a închegat alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănime, în timp ce moşierimea — clasa cea mai reacţionară — a fost desfiinţată.

Consolidarea pozițiilor politice ale clasei muncitoare și ale aliaților săi avea loc în condițiile luptei pentru învingerea unor mari greutăți în care se găsea economia țării, după aproape patru ani de dominație hitleristă și de război, în care timp producția industrială se redusese în unele ramuri la aproape 50 la sută față de nivelul antebelic, iar capacitatea de transport a căilor ferate scăzuse la 30 la sută față de anul 1943. Acestei moșteniri economice deosebit de grele i s-au adăugat efectele secetei din anii 1945—1946, sabotajul reacțiunii, blocarea valutei și devizelor României în țările capitaliste occidentale și obligațiile despăgubirilor de război.

Pornind de la această situație, Conferința națională a Partidului Comunist Român din octombrie 1945 a pus în centrul preocupărilor partidului redresarea și dezvoltarea economiei naționale, ridicarea nivelului de trai al populației, consolidarea unității clasei muncitoare și a alianței dintre muncitori, țărani și intelectuali.

În această perioadă au loc schimbări substanțiale în raportul de forțe din societate : se consolidează pozițiile clasei muncitoare în viața politică și socială ; în urma înfăptuirii reformei agrare se întărește alianța clasei muncitoare cu țărănimea ; se dezvoltă unitatea tuturor forțelor democratice și progresiste.

În lupta pentru consolidarea regimului democrat, o importanță deosebită a avut-o victoria forțelor democrate în alegerile parlamentare din noiembrie 1946 asupra partidelor burgheze reacționare care se împotriveau oricăror transformări mai adînci pe calea progresului social-politic. Izolate de mase, înfrînte în alegeri, aceste partide au dispărut de pe scena vieții politice, după ce încercaseră în zadar să-și mai prelungească activitatea prin acțiuni cu caracter complotist inițiate în țară sau în străinătate, cu ajutorul unor cercuri imperialiste occidentale.

Concomitent cu înfrîngerea sa pe plan politic, burghezia a primit o serie de lovituri și în domeniul economic. Etatizarea Băncii Naționale a României, crearea Oficiilor industriale, prin intermediul cărora statul democrat dirija și controla activitatea întreprinderilor capitaliste, înfăptuirea stabilizării monetare, care a dus la exproprierea unei mari părți a rezervelor bănești ale burgheziei, au limitat

în mod considerabil posibilitățile acesteia de exploatare a maselor muncitoare.

Astfel, în cursul *unui proces revoluționar neîntrerupt*, care a întărit pas cu pas pozițiile clasei muncitoare și ale aliaților săi, s-au creat, în cea de-a doua jumătate a anului 1947, premisele favorabile pentru doborîrea ultimului reazem al claselor exploatatoare — monarhia.

La 30 decembrie 1947 a fost proclamată Republica Populară Română, întreaga putere politică fiind cucerită de clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare. **Instaurarea puterii democrat-populare marchează trecerea României într-o nouă etapă a dezvoltării sociale — etapa revoluției socialiste.**

O condiție esențială pentru consolidarea realizărilor obținute și trecerea cu succes la opera de construire a socialismului a fost înfăptuirea unității politice și organizatorice a clasei muncitoare. Ca rezultat al acțiunilor duse împreună de comuniști și social-democrați după încheierea Frontului unic muncitoresc, al procesului de treptată apropiere și cunoaștere reciprocă, Congresul de unificare din februarie 1948 a consacrat făurirea Partidului Muncitoresc Român *, pe baza principiilor marxism-leninismului. Acest eveniment a întărit rolul de conducător al clasei muncitoare în înfăptuirea prefacerilor revoluționare din țara noastră.

Sub conducerea partidului, în iunie 1948, a fost înfăptuită naționalizarea principalelor mijloace de producție, care a deschis o etapă nouă în istoria relațiilor de producție din țara noastră, a dus la lichidarea marii burghezii industriale și financiare, la crearea unui puternic sector socialist de stat în economie și a permis trecerea la conducerea planificată a economiei naționale. Instaurarea puterii politice a clasei muncitoare, aliată cu țărănimea, naționalizarea principalelor mijloace de producție au dat posibilitate poporului nostru să înceapă opera de construire a orînduirii socialiste. Această vastă operă constructivă s-a înfăptuit prin munca eroică a clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității și a celorlalte categorii de oameni ai

* Sub această denumire partidul marxist-leninist al clasei muncitoare din România a activat pînă la Congresul al IX-lea al P.C.R., din 1965, cînd și-a reluat denumirea de Partidul Comunist Român.

muncii, fără deosebire de naţionalitate. Astfel socialismul a unit într-un singur şuvoi toate energiile poporului, devenit stăpîn pe soarta sa.

Călăuzindu-se după învăţătura marxist-leninistă, pornind de la realităţile ţării noastre şi sprijinindu-se pe forţele întregului popor, Partidul Comunist Român a aşezat în centrul politicii sale industrializarea ţării, ca bază a dezvoltării întregii economii şi culturi, a ridicării nivelului de trai al poporului, asigurării independenţei şi suveranităţii naţionale.

Traducînd în viaţă această politică, statul nostru socialist a înzestrat industria cu utilaje de înalt nivel tehnic, capabil să asigure valorificarea bogatelor resurse naturale ale ţării. Elementul hotărîtor în creşterea forţelor de producţie ale societăţii îl constituie dezvoltarea cu precădere a industriei grele, cu ramurile sale hotărîtoare : energetică, siderurgică, construcţiei de maşini, electronică, chimică — ramuri capabile să asigure echiparea cu utilaje şi instalaţii a întreprinderilor, mecanizarea şi chimizarea agriculturii, înzestrarea transporturilor, creşterea producţiei bunurilor de larg consum.

Pe această bază s-a asigurat un spor mediu ridicat al producţiei industriale, creşterea în ritm susţinut a produsului social şi a venitului naţional, ceea ce situează România printre ţările cu o economie dintre cele mai dinamice. În anul 1966, volumul total al producţiei industriale a ajuns să întreacă de aproape 10 ori pe cel din anul 1938. Ca rezultat al industrializării ţării, industria a devenit ramura conducătoare a economiei.

În acelaşi timp, Partidul comunist a trecut la rezolvarea celei mai complexe probleme social-economice a societăţii româneşti : trecerea ţărănimii de la mica gospodărie bazată pe proprietatea privată, la marea gospodărie cooperatistă, capabilă să folosească avantajele mecanizării şi chimizării agriculturii, să obţină — pe calea agriculturii intensive — un înalt randament economic la hectar şi să ducă prin aceasta la creşterea bunăstării ţărănimii cooperatiste şi la dezvoltarea economiei naţionale în ansamblul său.

Datorită politicii agrare juste a partidului, de atragere pe făgaşul socialismului a tuturor păturilor ţărănimii, mun-

cii politice și organizatorice rodnice desfășurate de comuniști, precum și datorită priceperii și hărniciei țărănimii, transformarea socialistă a agriculturii a fost însoțită de creșterea continuă a producției agricole. Astfel în perioada anilor 1960—1964, în ciuda unor neajunsuri în activitatea economică din agricultură, producția agricolă medie a fost cu 12% mai mare decît media celor 5 ani anteriori și cu 29 la sută mai mare decît media anilor 1934—1938, socotiți ca ani „prosperi" în timpul regimului burghezo-moșieresc. Pe baza dezvoltării înfloritoare a economiei socialiste, a fost posibilă creșterea continuă a nivelului de trai material și spiritual al populației de la orașe și sate. Astfel, în anul 1965 salariul real a fost de 2,2 ori mai mare decît în anul 1950, iar veniturile reale ale țărănimii au crescut în aceeași perioadă de timp de 2,4 ori. Totodată statul a alocat mari sume de bani pentru nevoile social-culturale.

Învățămîntul de toate gradele a cunoscut o mare dezvoltare în anii construcției socialiste, prin generalizarea învățămîntului de 8 ani, prin crearea liceelor de specialitate, prin creșterea numărului școlilor profesionale și prin extinderea luată de învățămîntul superior.

Gratuitatea învățămîntului de toate gradele, lărgirea continuă a mijloacelor de cazare și întreținere a elevilor și studenților, înmulțirea numărului de burse fac din învățămîntul nostru un mijloc larg accesibil tineretului, în vederea pregătirii sale pentru diferite sectoare de activitate.

Orînduirea socialistă a creat condiții prielnice pentru înflorirea culturii naționale. Unită într-un singur front, intelectualitatea aparținînd tuturor generațiilor participă activ la construirea socialismului, își aduce contribuția la progresul economic, cultural al patriei.

În cadrul noii orînduiri s-a putut dezvolta comunitatea reală de interese a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate sau rasă. Problema națională a fost rezolvată pe deplin și definitiv. Într-o strînsă unitate frățească, oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare, alcătuind marea familie a României socialiste, muncesc umăr la umăr însuflețiți de un fierbinte patriotism, pentru înflorirea patriei comune — Republica Socialistă România.

Făcînd bilanțul realizărilor mărețe obținute de poporul nostru în perioada anilor 1960—1965, *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român* a consemnat faptul că relațiile de producție socialiste s-au generalizat în întreaga economie națională, a consemnat triumful socialismului la orașe și la sate și trecerea într-o nouă etapă a dezvoltării sociale — *desăvîrșirea construcției socialiste.*

Pornind de la rezultatele obținute, Congresul a stabilit programul dezvoltării multilaterale a țării în următorii ani, în vederea continuării pe o treaptă superioară a procesului de desăvîrșire a construcției socialiste în toate domeniile de activitate.

În centrul politicii economice a partidului stă continuarea neabătută a procesului de industrializare a țării, creșterea puternică a industriei grele și îndeosebi a industriei constructoare de mașini. Pe această bază se va dezvolta în mod intensiv și multilateral agricultura, pentru sporirea contribuției acestei ramuri la înflorirea societății socialiste, la bunăstarea poporului.

O sarcină importantă stabilită de Congres o constituie introducerea pe scară largă a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, perfecționarea învățămîntului de toate gradele. Întregul program de dezvoltare a economiei și culturii țintește la ridicarea nivelului de trai material și spiritual al oamenilor muncii.

Măsurile adoptate după Congres au în vedere traducerea în viață a acestui vast program, prin perfecționarea conducerii și planificării economiei, a repartiției forțelor de producție pe întreg teritoriul țării, spre creșterea productivității muncii, a rentabilității și eficienței economice a investițiilor.

Pentru ridicarea nivelului agriculturii socialiste au fost înființate Uniunile cooperatiste cu organul lor central Uniunea Națională a Cooperativelor Agricole de Producție. Țărănimea cooperatistă a dobîndit astfel o organizație proprie, care îi dă posibilitatea să participe mai larg și mai activ, alături de clasa muncitoare — forța conducătoare a societății noastre —, de intelectualitate, de întregul popor la conducerea statului. Prin întreaga activitate a uniunilor cooperatiste se deschid noi perspective pentru întărirea alianței muncitorești-țărănești, temelia de granit a orîndui-

rii socialiste, principala forță socială care asigură înaintarea țării pe calea socialismului și comunismului.

Pe linia intensificării activității de cercetare științifică și folosirii pe scară tot mai largă a rezultatelor ei în producția materială, în tehnică, în economie, în cultură au fost luate o serie de măsuri. Sistemul de organizare a activității științifice a fost îmbunătățit prin înființarea Consiliului Național al Cercetării Științifice și prin perfecționarea activității Academiei, a Institutelor acesteia și activității de cercetare în cadrul diferitelor ministere.

Măsurile luate ridică rolul științei în viața societății noastre, în asigurarea progresului multilateral al țării, asigură obținerea unor succese și mai mari în opera de desăvîrșire a construcției socialiste, întăresc și mai mult independența și suveranitatea țării noastre.

În țara noastră se dezvoltă continuu democrația socialistă, asigurîndu-se participarea tot mai largă a maselor la conducerea statului și la rezolvarea problemelor obștești. Aplicarea principiului muncii colective, a cărui însemnătate a fost subliniată de Congresul al IX-lea al P.C.R., duce la punerea în valoare pe scară tot mai mare a înțelepciunii și experienței maselor populare ; metoda punerii în discuția întregului popor a principalelor probleme ale construcției socialiste sudează tot mai puternic legăturile dintre partid, statul socialist și mase, contribuie la maturizarea politică și ideologică a oamenilor muncii, la generalizarea experienței acestora în viața socială, asigurînd totodată perfecționarea activității organelor de stat și obștești. Munca harnică desfășurată de întregul nostru popor sub conducerea înțeleaptă a partidului comunist, a făcut ca *România să se transforme, într-o perioadă de timp relativ scurtă, dintr-o țară cu o industrie slabă, în care monopolurile imperialiste dețineau poziții dominante, iar în agricultură dăinuiau încă rămășițe ale relațiilor feudale, într-un stat socialist cu o industrie dezvoltată și o agricultură în plin progres. De la monarhia burghezo-moșierească la Republica Socialistă România este o întreagă epocă istorică, pe care poporul nostru a străbătut-o cu succes, marcată de înfăptuiri mărețe obținute prin activitatea creatoare a oamenilor muncii, sub conducerea Partidului Comunist Român.*

Așa cum a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român : „Toate transformările sociale și marile înfăptuiri realizate în țara noastră sînt rezultatul luptei de veacuri a maselor muncitoare, a celor mai luminați gînditori, revoluționari și patrioți ai țării, sînt rodul eforturilor întregului popor român“ [1].

Republica Socialistă România este astăzi bine cunoscută și apreciată peste hotare nu numai pentru frumusețile și bogățiile sale naturale, ci mai ales pentru realizările harnicului său popor, pentru politica înțeleaptă pe care o duce atît în interior cît și în afară. Concentrîndu-și eforturile în direcția mobilizării intense a tuturor forțelor și resurselor țării pentru desăvîrșirea construcției socialiste, Republica Socialistă România pune în centrul politicii sale externe prietenia și alianța cu toate țările socialiste ; ea acționează consecvent pentru a-și aduce contribuția la unitatea sistemului mondial socialist. Totodată, țara noastră dezvoltă relații de colaborare cu toate țările, indiferent de orînduirea lor socială. Republica Socialistă România consideră că singura bază sănătoasă pe care se pot clădi în lumea contemporană relațiile între țări și popoare o constituie principiile suveranității și independenței naționale, neamestecului în treburile interne ale altor state, respectarea dreptului fiecărui popor de a hotărî singur asupra soartei sale, de a-și alege modul de viață conform propriei sale voințe.

Această politică corespunde intereselor și aspirațiilor tuturor popoarelor, contribuind la crearea climatului necesar triumfului progresului social și păcii în lumea întreagă.

[1] *N. Ceaușescu.* Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România, București, Editura politică, 1966, p. 86.

CUPRINS

Redactori de carte : GEORGETA OANCEA, BEATRICE HACHER, MIHAELA DAN
Coperta : VALENTINA BOROŞ
Tehnoredactor : FLORIAN SĂPUNĂRESCU

Dat la cules 19.09.1966. Bun de tipar 08.12.1966. Apărut 1966. Hîrtie ziar sul 84 de 56 g/m². Format 540×840/16. Coli editoriale 10,01. Coli de tipar 11. C.Z. pentru biblioteci 9 (R)=R. A. 14 806.

Tiparul executat sub comanda nr. 6497/60.612 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

Lei 4,50

